

Claus Rønlevs bibliotek

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

I KRIG OG KANTONNEMENT 1864

PERSONLIGE ERINDRINGER
AF SEKONDLØJTNANT VED 17. INFANTERIREGIMENT
CAND. JURIS.
LAURITZ BORBERG

MED EN LEVNEDSSKILDNING AF FORFATTEREN
OG SUPPLERENDE OPLYSNINGER
UDGIVET AF HANS SØN

L. P. BORBERG

H. HAGERUP - KØBENHAVN

I KRIG OG KANTONNEMENT
1864

Sekondløjtnant, cand. juris *Lauritz Borberg*. 1865.

I KRIG OG KANTONNEMENT

1864

PERSONLIGE ERINDRINGER
AF SEKONDLØJTNANT VED 17. INFANTERIREGIMENT
CAND. JURIS
LAURITZ BORBERG

MED EN LEVNEDSSKILDRING AF FORFATTEREN
OG SUPPLERENDE OPLYSNINGER
UDGIVET AF HANS SØN
L. P. BORBERG

H. HAGERUP - KØBENHAVN

1938

111

1

111

Printed in Denmark

PEDERSEN & LÆFVRE KØBENHAVN V

INDLEDNING

Forfatteren af de her udgivne Erindringer fra Krigen 1864, daværende cand. juris og Sekondløjtnant i Infanteriets Krigsreserve, senest Herredsfoged *Lauritz Borberg*, var født 25. Oktober 1837 paa »Dover Østergaard« i Ydby Sogn i Thy.

Hans Fader var Ejeren af denne Gaard, Proprietær *Laurids Ploug Borberg* (1791—1875). Denne havde i sin Ungdom deltaget i den engelske Krig i Aarene 1808—13 baade ved Ro-Kanonbaadsflotillen ved Nyborg og i Kaperkrigen; senere havde han, der var Ridefoged- og Møllersøn fra Mariager-egnen, giftet sig med *Maren Neergaard* (1799—1861), Enke efter Proprietær *Peder Oddershede* til »Dover Østergaard« og Datter af Proprietær *Christen Christensen Neergaard* til »Momtoft« ved Thisted og hans Hustru *Johanne Nielsdatter Bierregaard*.

Laurids Ploug Borberg blev hurtigt en anset Mand i Sydthy; han var saaledes 1836—46 valgt som Stænderdeputeret for Sydthy og Mors. (for de mindre Landejendomsbesiddere) i den nørrejydske Provinsialstænderforsamling i Viborg; desuden var han en Aarrække Medlem af saavel Thisted Amtsraad som Boddum-Ydby Sogneraad.

Slægten Borberg var iøvrigt gammel jydsk og stammede fra Borbjerg Sogn ved Holstebro, hvor dens ældste kendte Mand, Skolemesteren Christen Madsen, døde 1684.*)

Lauritz Borberg havde en lykkelig Barndom paa Landet, selvom Aanden i Hjemmet efter Tidens Skik var streng. Han gik først sammen med sine mange Søskende i Landsbyskolen ved Dover. Da han imidlertid var meget interesseret i Læsning og navnlig altid hang over »Ingerslevs lille Geografi«, bestemte hans Forældre, at han skulde studere. Han kom da i Tiden 1849—52 i Hjemmet hos sin Morbrøder, Proprietær, Folketingsmand, (tidligere Stænderdeputeret) *Thomas Neergaard* paa »Momtoft«, hvor der holdtes Huslærer for Sønnerne. 1852 indmeldtes han i Aalborg Katedralskole, som han gennemgik, indtil han 1857 blev Student.

*) Om Slægten *Borberg*, se *L. P. Borberg*: „Stamtavle over Slægten Borberg“ (1915) med Tillæg (1918); i Stamtavlen findes ogsaa Oplysninger om Slægten *Neergaard*.

En udførlig Levnedsskildring af Stænderdeputeret, Proprietær *L. P. Borberg* af samme Forfatter findes i „Historisk Aarsskrift for Thy og Hanherrederne 1936“.

Under sit Ophold i Aalborg boede han, sammen med forskellige andre Latinskoledisciple, en lang Tid i Pensionatet hos en elskelig Dame, Fru *Camilla Garben* i Gaden »Klosterjordet«, hvor det nuværende Posthus ligger. Det daværende maleriske gamle Bindingsværkshus, hvori Pensionatet holdt til, er nu i restaureret Stand flyttet ud ved Søndergade og udgør en Del af Nordjysk Landsbibliotek.

Livet i Latinskolen i Jomfru Annegade synes at have været ret muntert, idet den daværende Rektor, Professor *P. H. Tregder*, senere Rektor ved Sorø Akademi, ikke kan have holdt særlig streng Mandstugt. I hvert Fald kunde *Borberg* utallige Skolehistorier derfra.

Drengene morede sig om Sommeren meget med Svømning i Limfjorden; *Borberg* var en fremragende Svømmer, og reddede saaledes engang Livet for sin Fætter, Thomas Neergaards Søn *Frits*, der ikke kunde svømme og derfor var lige paa Nippet til at drukne. En anden Gang dykkede han ned under et større Fartøj, der laa paa Reden, og skrabe de derved sin Ryg helt blodig paa Skibets Køl, idet han ikke kom dybt nok ned under den. Skipperen troede, han havde knækket Rygraden, da han saa ham dukke op.

Sommer- og Juleferier tilbragtes naturligtvis i Hjemmet, selvom den 18 Mil (135 km) lange Diligencekørsel om Vinteren gennem Vendsyssel, Han-Herrederne og Thy kunde være meget streng. Kulden var tit frygtelig. I de kortere Ferier kom han sammen med flere af Kammeraterne hyppig til Herregaarden »Lundbæk« ved Nibe. Sønnen derfra, Baron *Christian Juul-Rysensteen* var nemlig en af Fru Garbens Pensionærer. Det var den senere Trafikminister i Ministeriet Sehested.

Efter at *Borberg* 1857 var bleven Student, bestemte han sig til at studere Jura og gennemførte dette Studium paa 5½ Aar.

Han deltog vist ikke i særlig Grad i Livet i den gamle Studenterforening i Boldhusgade; i hvert Fald følte han sig i den første Tid, hvor han boede i St. Pederstræde, meget ensom, som det ofte gaar Provsstuderter; en Del Slægtninge havde han dog i Byen, baade Familier og Studenter, ligesom andre kom til.*) Senere flyttede han hen i et Pensionat i St. Kongensgade 59 E, Mellembygningen, 4. Sal hos en gammel Jomfru *Jensen*. Her tilbragte han et fornøjeligt Studenterliv med en Række gode Kammerater, bl. andre senere Admiral og Udskrivningschef *N. U. Gad*, Oberst, Gymnastikinspektør *P. Ramsing*, Amtsforvalter i Hjørring *A. Spärck*, og Overretsprokurator i København *Hans Fischer Møller*, hvilken sidste var hans bedste Ven Livet igennem.

20. Januar 1863 tog han juridisk Eksamen, uden dog at være blandt de fremmeste af Holdet; thi vel var hans Interesse for Læsning stor, men det han særlig dyrkede, var Geografi og Historie, og han havde tilmed det Uheld at lide af »Koldfeber« paa Eksamensdagen. Derimod viste han sig senere i det praktiske Liv som en særdeles duelig Jurist.

Allerede forinden havde han været paa Session. Han slap ganske vist,

*) jfr. saaledes *N. Neergaard*: Erindringer 1854—94 Side 15.

skønt han var Landmandssøn, for at blive udtaget til Hestgardist (ved en lille Nødløgn om, at han ikke kunde ride); men i Stedet blev han udskrevet til Fodgarden, idet han var c. 70 Tommer (184 ctm) høj.

Han kom imidlertid ikke til at aftjene sin Værnepligt ved dette Korps, men blev som Akademiker, da de storpolitiske Forhold som bekendt var meget truende, og man, hvad Tid det skulde være, kunde vente en Krig med de tyske Stater, i Februar 1863 indkaldt til Infanteriets Reserveofficers-aspirantskole paa det gamle Landkadetakademi (nu Østre Landsrets Bygning), og gennemgik denne til Oktober 1863. Han bestod som Nr. 35 af Holdet, omtrent i Midten. Skolens Chef var hans senere Bataillonskommandør under Krigen, Kaptajn *F. W. Lund*, en rask og stram Officer, hvorom mere siden.

15. Oktober s. A. blev *Borberg* da udnævnt til Sekondløjtnant i Infanteriets Krigsreserve. Han fortalte selv, hvor stolt han følte sig, da hans Officerssabel klirrede hen ad Stenbroen paa Københavns Gader. Snart skulde han faa Brug for den paa anden Vis.

Thi det var unægtelig det rette Tidspunkt at blive Officer. »November-Forfatningen«, der skulde forene Danmark og Slesvig under een Grundlov med Udelukkelse af Holsten og Lauenborg, blev vedtaget og 3 Dage efter *Frederik VII's* Død den 18. November 1863 underskrevet af den nye Konge, *Christian IX*. De tyske Magter betragtede dette som et Aftalebrud, og vi kunde vente Krig med Preussen og Østrig hvert Øjeblik.

Borberg indkaldtes da ogsaa — efter en Ferie — som Sekondløjtnant ved 17. Regiments 7. Kompagni 17. December 1863 og afgik med dette 1. Juledag med Jernbane fra København til Korsør og derfra videre med en Orlogsdamper til Flensborg.

Her tilbragte han Resten af Julen og marcherede med Regimentet Nytaarsdag 1864 til Isted-Egnen, hvor Regimentet indkvarteredes i Kantonnement — *Borberg* i selve Isted By — og hvor det blev liggende det meste af Januar Maaned.

Hans Regimentschef var den kendte Oberst *Andreas v. Bernstorff*, Bataillonskommandør hans gamle Skolechef, den førnævnte Kaptajn *F. W. Lund*, der nu paa nærmeste Hold fik Lejlighed til at prøve hans praktiske Evner som Feltsoldat. Kompagnikommandør var Premierløjtnant *Ivar Nielsen*, og ved Kompagniet var der ansat en anden Sekondløjtnant (i Linjen) *R. Wolff*.

Det fremgaar tydelig saavel af Erindringerne som af *Borbergs* Udtalelser som ældre, at lige saa højt han ærede og beundrede sin Regimentschef, lige saa lidt havde han til overs for sin Bataillonskommandør. Han ansaa ham — trods hans gode militære Egenskaber — som noget kaadmundet, overlegen og upaalidelig. Kaptajn *Lunds* hurtige Opnaaen af høje Dekorationer og hans Forfremmelser tyder dog paa, at hans foresatte har skattet ham højere.

Sin Kompagnichef satte han derimod overordentlig Pris paa. Premierløjtnant *Nielsen* var, skønt ikke legemligt stærk, baade en dygtig og tapper

Officer, og en højt dannet, fint tænkende Mand. Han var iøvrigt gammel Akademiker.

Forholdet mellem *Borberg* og hans Kollega, Sekondløjtnant *Wolff*, synes derimod ikke at have været det allerbedste. Af et Brev fra Nielsen til *Borberg*, som Udgiveren ejer, ses, at *Wolff* under Krigen har været noget skinsyg paa *Borberg*. Denne omtaler ham dog ikke ufordelagtigt i Erindringerne.

24. Januar 1864 brød Regimentet op fra Istedegnen og marcherede nord-paa gennem Angel til Ulstrup nær Lyksborg. Dets holstenske Soldater skulde afvæbnes og sendes til København. Regimentet, der før Krigen havde ligget paa Sølvgades Kaserne, bestod nemlig for en stor Del af holstenske og sydslesvigske Tropper, der ofte maatte anses for upaalidelige.

Efter Holstenernes Afvæbning marcherede man ad Danevirke til. I Danevirkestillingen skulde Modstanden mod den preussiske og østrigske Hær sættes ind og Vejen op gennem Slesvig spærres. 1. Februar 1864 begyndte Krigen ved, at Tyskerne gik over Eideren.

17. Regiment naaede først om Aftenen den 2. Februar til Landsbyen Moldened tæt nord for Slien imellem Slesvig By og Mysunde; her skulde det hindre, at Tyskerne eventuelt gik over den tilfrosne Sli, og samtidig virke som Reserve. Derimod kom det for sent til at deltage i den samme Dag afsluttede Fægtning ved Mysunde, hvor vi med Bravour havde slaet det preussiske Angreb paa de derværende Skanser tilbage.

Under yderst ugunstige Forhold var Regimentet indkvarteret i Moldened og Omegn i Dage 2.—5. Februar 1864. Soldaterne led meget under den stadige Regn, Sne og Kulde, idet de maatte staa i Alarmstilling en stor Del af Døgnet og kun fik ringe Hvile i de tætpakkede Kvarterer.

5. Februar om Aftenen blev der givet Marchordre, og det viste sig da, at Overkommandoen havde besluttet at rømme Danevirkestillingen.

Regimentet havde en frygtelig March om Natten til Flensborg — godt 4½ danske Mil (c. 35 km) — paa isglat Vej. Her maatte det endda i lang Tid gøre Holdt tæt sønden for Byen.

Hen paa Eftermiddagen fik det Ordre til at gaa sydpaa til Landsbyen Munkvolstrup for om muligt at komme Hærens Bagtrop til Hjælp under Kampen ved Sankelmark; Østrigerne var nu omsider naaet frem og angreb os.

7. Kompagni kom imidlertid ikke i egentlig Kamp, selv om det fik Lejlighed til at overskue Valpladsen, og Kugler peb om Ørene paa det. *Borberg* regnede, at han her fik sin »Ilddaab«.

Efter kort Tids Forløb blev Regimentet trukket tilbage og indtog sin tidligere Stilling ved Flensborg. Det havde allerede lidt overordentlig af Kulde, Anstrengelser og Mangel paa Mad og Søvn; men dette blev endnu værre i det følgende 1½ Døgn.

Først hen paa Natten fik det Marchordre, rykkede igennem Flensborg og fortsatte under de største Lidelser til Dybbølstillingen, hvor det indtraf følgende Aften den 7. Februar i fuldstændig opløst Tilstand. Heldigvis var

Fjenden lige saa medtaget og kunde eller turde ikke benytte Situationen. Trods alt var vort Tab under Tilbagetoget forbavsende ringe.

Efter at være ordnet deltog Regimentet herefter i Dybbøls Forsvar lige til Stormen den 18. April 1864.

Dybbølstillingen var en let feltbefæstet Stilling, bestaaende af 10 tarvelige Jordskanser paa Dybbølbjerg og dets Skraaninger tværs over Sundeved. Ogsaa her havde Bevillingerne været altfor knappe. Der fandtes end ikke bombesikre Rum, og saavel Mandskab som Skyts var slet dækket. Tilmed kunde Skanserne beskydes i Flanken fra Broagerhalvøen. Udfald fra Stillingen kunde vanskelig gøres, bl. a. fordi det viste sig, at Preussernes Bagladegeværer (»Zündnadelgewehr«) var vore Forladere langt overlegne i Hurtiglading. Alligevel holdt vor Hær denne svage Stilling i 8 Uger mod Verdens bedst uddannede Tropper og mod et knusende overlegent Artilleri. Dette vidner om den danske Officers og Soldats fortrinlige Mod, Udholdenhed og Pligtfølelse, hvorfor Dybbøls Forsvar da ogsaa i Udlandet altid har vakt megen Beundring.

Regimentet var i Dybbølstillingen snart paa Forpost foran Skanserne, snart som Besætning og Arbejdskommando i disse, snart som Reserve bag dem og endelig i Kantonnement paa Als. Alt gik efter en bestemt Rundgang mellem Regimenterne.

Under Stormen paa Dybbøl 18. April 1864, hvor det forsvarede Stillingens Centrum, gik det frygteligt ud over det. Oberst *Bernstorff* blev meget haardt saaret og døde Dagen efter. Premierløjtnant *Nielsen* blev derimod fanget usaaret, saavel *Wolff* som *Borberg* saaret og fanget. *Borberg* blev fundet af Preusserne paa Valpladsen. Kaptajn *Lund* slap derimod usaaret over til Als. Af Regimentets 1. Bataillons Mandskab blev de fleste dræbt, saaret eller fanget.

Borberg kom da først paa preussisk Lasaret i Ullerup, flyttedes derfra til det preussiske St. Johannitter-Lasaret i Flensborg og afgik, da han var nogenlunde helbredet, i Juli som Krigsfange til Fæstningen Neisse i Schlesien, sydvest for Breslau.

I Slutningen af August s. A. udveksledes han over Swinemünde.

Det er ikke til at undres over, at han var medtaget af sine Saar og Krigens Strabadser. En Slægtning har fortalt, hvor bleg han var ved Hjemkomsten.

Nogen Dekoration for god Tjeneste kom han ikke hjem med. Ganske vist havde — som det ses af Bilag I og VI — hans Kompagnikommandør søgt at virke herfor, men Ridder af Dannebrog blev han ikke. Derimod indstillede 17. Regiment ham 6. Maj 1864 til den paatænkte »Tapperhedsmedaille« (Medaillen for Tapperhed og Conduite*) som Nr. 10 i Rækkefølge af 22 Officerer; men denne Medaille blev aldrig uddelt.

Han tilbragte da Vinteren derefter i sit Hjem paa »Dover Østergaard«. Han havde imidlertid øjensynlig faaet Lyst til »at komme ud«; thi han førte Forhandlinger om en juridisk Stilling paa de dansk-vestindiske Øer. Det

*) Se om denne „Nationaltidende“s Kronik 18. April 1929.

Lauritz Borberg. 1880.

førte dog ikke til noget, idet han gav efter for sin gamle Faders Bøn om ikke at rejse derud.

I Marts 1866 fik han Plads som Fuldmægtig hos Justitsraad, Herredsfoged *Meinig* ved Kjær Herreds Kontor i Nørre-Sundby. Her forblev han til Februar 1869, da han blev autoriseret som Sagførerfuldmægtig hos Prokurator *Anders Bentzen* i Aalborg. Efter de lovbevalede 3 Aars Fuldmægtigtid nedsatte han sig som Sagfører sammesteds 14. Maj 1872.

I Aalborg, hvor han havde en stor og elskværdig Vennekreds, forblev han i 14 Aar og oparbejdede en god Forretning.

Det havde imidlertid lige fra hans Ungdom været hans Ønske at slaa ind paa den juridiske Embedsvej; men det var ikke saa let at faa dette Ønske opfyldt. For det første satte daværende Justitsminister *Nellemann* ikke Pris paa, at Sagførere fik juridiske Statsemployer, og for det andet var hans Embedseksamen jo ikke særlig stor. Da han saaledes forgæves i en Aarrække havde ansøgt om flere mindre Retsbetjentembeder, søgte han Foretræde hos Ministeren for personlig at spørge, hvorvidt han overhovedet havde nogen Udsigt til at faa et Embede, idet han i modsat Fald ikke vilde søge yderligere.

Ministeren modtog ganske vist dette dristige Skridt med Studsen; men det blev alligevel kronet med Held. Muligvis har Borbergs Deltagelse i Krigen hjulpet ham. I hvert Fald fik han 13. Marts 1885 det ganske vist lille Embede som Birkedommer paa Læsø; men herved var Springet over paa Embedsvejen gjort.

Han tilbragte da 8 lykkelige Aar paa Læsø. Forholdene paa Øen var den-

gang meget anderledes end nu. Forbindelsen til Fastlandet besørgedes af en primitiv Sejlsmakke, der gik til Frederikshavn. Paa de farlige Grunde omkring Øen fandt jævnlig Strandinger Sted, hvad var en god Indtægtskilde for Befolkningen, indtil Svitzers Redningssselskab overtog Bjergningerne.

Den største Del af Befolkningen boede i de gamle Læsøgaarde med Tangtag, der kunde være 2—3 Alen tykt, og de smukke Kvinder gik endnu som Regel ved højtidelige Lejligheder i den skønne Nationaldragt. I Byrum Kirke var hele Kvindesiden hvid af de store Hovedklæder, naar der var Gudstjeneste.

Mændene for oftest tilsøs, og Kvinderne passede Landbruget. Iøvrigt var Forholdene meget gammeldags. Overtroen herskede.

Embedet var særdeles lempeligt, og *Borberg* fik derfor rig Lejlighed til at passe den c. 1½ Td. Land store Have, der hørte til Birkedommerboligen »Klitgaard«. Denne var en ældgammel Gaard med Bindingsværk og Tangtag. Han købte den iøvrigt og drev selv lidt Landbrug.

Borberg interesserede sig meget for Øens Opkomst. Allerede kort efter sin Ankomst til Øen lykkedes det ham at danne et Selskab af Øboere, der kunde købe en mindre Dampner »Læsø«, saaledes at der fremtidig blev en mere tilfredsstillende, daglig Fart til Frederikshavn. Desuden fik han indrettet et Mejeri i Byrum. Derimod mislykkedes hans Forsøg paa at faa tilplantet en større samlet Del af den store øde Nordmark, der laa hen som Lyngheede indenfor Klitterne. Bl. a. de særlige Ejendomsforhold paa Øen bevirkede, at Befolkningen ikke vilde gaa med.

11. Marts 1893 udnævntes han til det større Embede som Byfoged i Varde, hvormed efter den daværende Ordning 14. April s. A. fulgte Embedet som kgl. Borgmester.

Her virkede han i 6 Aar, ivrigt optaget af sine juridiske og kommunale Gøremaal. Forholdene var ikke altid lette, idet Byraadet var stærkt venstrepræget, medens *Borberg* var Højremand. Dette gav Anledning til forskellige Sammenstød, selvom *Borberg* iøvrigt var vellidt af de fleste; men han var en myndig Mand, der ikke lod sig noget sige, og han vilde gerne være sparsommelig med Købstadkommunens Midler.

8. April 1898 fik han Ridderkorset af Dannebrog.

14. Februar 1899 udnævntes han — vistnok som Følge af, at hans tidligere Amtmand i Hjørring, daværende Justitsminister *Rump* satte særlig Pris paa ham og hans Arbejde — til det ret attraaede Embede som Herredsfoged i Nørhald-Støvring og Galten Herreder i Randers. Dette Embede maatte han i 1907, 69 Aar gammel, opgive paa Grund af voksende Svagelighed. Han pensioneredes under 12. Juli s. A. fra 1. Oktober.

Borberg flyttede derefter til København, men levede knap 2 Aar som Pensionist, idet han i Maj 1909 blev ramt af et Slagtilfælde, der i Forbindelse med en tilstødende Nyresygdom bevirkede hans Død 25. September 1909. Han blev begravet paa Garnisons Kirkegaard i København, hvor der er rejst en Mindesten over ham og hans Hustru.

Borberg var en høj og statelig Mand. I sin Ungdom var han meget slank, men blev efterhaanden svær. Dog holdt han sig ret til sin sidste Sygdom.

Som yngre var han en interesseret Idrætsmand, dygtig Svømmer, flink Rytter og god Skøjteløber og Danser. I sine senere Aar bevogede han sig derimod nærmest for lidt, hvilket næppe heller har haft nogen gavnlige Indflydelse paa hans, iøvrigt fra Naturens Haand særdeles stærke og sunde Konstitution.

Ligesom han havde været en praktisk dygtig Officer, var han en arbejdsom, sundt og praktisk tænkende Embedsmand og besjælet af en stærk Følelse for Retfærdighed og Sandhed. Hans Væremåde og Fremtræden var yderst rolig og ligevægtig; men han kunde være streng i sin Vrede.

Som mange af sit Slægtled var han personlig nøjsom og fordringsløs, Tilhænger af en enkel Livsførelse; sin lange Pibe og en fornøjelig Passiar mellem gode Venner satte han derimod Pris paa. Det egentlige Selskabsliv ansaa han for tomt og ørkesløst. Det var hans Stolthed ved et økonomisk Liv at holde sig materielt uafhængig af andre. Han var saaledes ogsaa lidet forfængelig.

Skønt han kunde skrive ganske smukke Vers og — som det ses af Erindringerne — klar og god Prosa, havde han dog ingen særlig kunstnerisk eller litterær Sans; derimod var hans Interesse for geografisk og historisk Læsning stor, og paa disse Omraader havde han en sjælden Viden. Man skulde derfor — ogsaa fordi han altid var en stor Naturelsker — tro, at han var interesseret i at rejse; men dette var ikke Tilfældet i hans senere Liv. Hans Ungdoms Udvej var slukket. Bortset fra en Rejse ad »Kanalvejen« til Stockholm i 1880 og 3 Rejser i hans senere Aar, som han nærmest foretog for sin Families Skyld, henholdsvis til Italien og Norge, kom han ikke udenfor Landets Grænser. For ham havde Krigen 1864 været den store Oplevelse.

Til Sønderjylland kom han heller ikke senere; som mange af de gamle Krigere fra 1864 kunde han ikke tænke sig at se Landet i Preussernes Hænder.

29. August 1881 var han i Frederiksberg Kirke blevet viet til *Agnes Sophie Groth Wedege*, født 14. Januar 1854 i København, død 7. Oktober 1932 sammesteds. Hun var Datter af Oberst *Sophus Julius Wedege* og 1. Hustru *Sophie Dorothea Groth*.*)

I hans lykkelige Ægteskab blev der født to Børn.

Lauritz Borbergs nedenfor aftrykte Erindringer omfatter desværre ikke hele hans Deltagelse i Krigen og derpaa følgende Fangenskab. De ender brat i Begyndelsen af Marts 1864 midt i et Kapitel med Overskrift »Indtil Bombardementet«. Dette kan, da — som det ses heraf — Hensigten utvivlsomt har været at videreføre dem, kun forklares ved, at enten en Del af

*) Om Slægten *Wedege*, se *L. P. Borberg*: „Slægtbog over Familien *Wedege*“; heri en udførlig Levnedsskildring af Oberst *S. J. Wedege*. Dennes Krigserindringer fra 1848—50 og 1864: „Fra mine Erindrings Pulterkammer“ findes i „Danebrog“ 1881—83.

Haandskriftet er gaaet tabt, eller at det aldrig har været fuldendt. Formentlig er dette sidste Tilfældet.

Det er nemlig ejendommeligt, at han, der i sine ældre Aar jævnlig omtalte sin Deltagelse i Krigen, aldrig nogen Sinde har omtalt, at disse skriftlige Erindringer fandtes. Han har øjensynlig helt glemte dem. De blev da ogsaa først fundet efter hans Død sammen med hans øvrige Breve og Papirer, som han omhyggeligt havde gemt ligefra Ungdommen, og som under hans forskellige Flytninger var samlet i to store Trækister.

Erindringerne er skrevet med gotisk Skrift paa sammensyede Kvartark. En nøjere Gennemgang af dem viser, at der jævnlig findes rene Skrivefejl og Forglemmelser af Ord, Bogstaver og Adskillestegn. Dette turde sammen med den Omstændighed, at de pludselig holder op midt i et Kapitel, tyde paa, at Arbejdet af en eller anden Grund er blevet afbrudt paa et vist Tidspunkt, og at de siden er blevet glemte. De bevarede Afsnit har følgende Aldrig faaet den sidste Afpuddning fra Forfatterens Haand.

Naar man skal søge at fæstne Tidspunktet for Erindringerne Udarbejdelse, skal der henpeges paa, at de til de mindste Enkeltheder gør et overordentlig levende Indtryk, saaledes at der næppe kan være gaaet lang Tid efter Krigen, før de er forfattet. Ogsaa den gotiske Skrift, Forfatteren har benyttet, tyder i samme Retning. Omkring 1870 opgav *Borberg* denne for latinsk Skrift, saa Erindringerne maa altsaa være skrevet forinden.

Det er derfor sandsynligst, at de er forfattet i Tiden fra Vinteren 1864 til Begyndelsen af 1866, hvor han opholdt sig i Hjemmet »Dover Østergaard« og havde god Tid til under den stille Rekonvalescentilværelse paa Landet at hengive sig til Krigsminderne.

Muligt kan de allerede være begyndt under Fangenskab i Tyskland; men intet bestemt tyder herpaa. Det er vel endog tvivlsomt, om han paa det Tidspunkt havde Kræfter til litterært Arbejde.

Forholdene ligger vistnok saaledes, at han, da han flyttede til Nørre-Sundby, har faaet et praktisk og krævende Arbejde, ligesom han er blevet optaget af et mere levende Milieu, saaledes at han ikke har haft Tid til at fortsætte dem, er kommet paa Afstand fra Krigstiden og efterhaanden vel helt har glemte det paabegyndte Arbejde.

Dette Tidspunkt for Affattelsen gør, at de har en særlig Værdi, idet de kun i Tid er lidt fjernet fra Begivenhederne; men samtidig er de vel skrevne og giver malende Billeder baade af Personer, Landskaber, Begivenheder og ikke mindst af Forfatterens egne Stemninger og Betragtninger.

Udgifveren har derfor ment, at der kunde være Grund til at lade dem udgive i Trykken.

Udgifveren har overvejet, hvorvidt kun de vigtigste Partier burde udgives, men har bestemt sig til at lade dem udkomme fuldstændigt, for at den indre Sammenhæng ikke for meget skal gaa tabt.

Hvad selve Udgivelsesmaaden angaar bemærkes, at Tekst og Stavemaade er den originale, der jo allerede nu har Tidens Patina. Kun aldeles aabenlyse Forglemmelser eller Fejlskrivninger er rettede.

Erindringerne er — som det vil ses — fra Udgiverens Side desuden suppleret med en Skildring af Forfatterens videre Tildragelser under Krigen og i Fangenskabet; denne beror bl. a. dels paa trykte Kilder, dels paa Dokumenter i Krigsministeriets Arkiv, der velvilligst er bearbejdet af den nuværende Chef for 17. Bataillon, Oberstløjtnant *O. Holbek*, hvem Udgiveren herved bringer en hjertelig Tak for hans store Interesse for nærværende Arbejde. Endvidere er benyttet Forfatterens mundtlige Fortælling til Udgiveren i dennes Ungdom. Som Bilag er vedføjet forskellige tjenstlige Rapporter om 7. Kompagnis Kamp den 18. April 1864 samt nogle Attester og Breve, der fra militær Side officielt og uofficielt afgiver Vidnesbyrd om Forfatterens Holdning under Krigen.

Iøvrigt er Erindringerne forsynede med en Personliste, indeholdende kortere Oplysninger om de vigtigste optrædende Personer, med en Del samtidige Fotografier og Illustrationer samt med 3 Kort. Oplysningerne om de i Skriftet nævnte preussiske Officerer og Læger skyldes velvillig Meddelelse fra »Heeresarchiv Potsdam«.

Til Erindringerens Udgivelse har disses Forfatters Datter, Udgiverens Søster, Fru *Ester Grandjean*, født *Borberg*, ydet økonomisk Bidrag.

Hermed være denne Bog anbefalet til Læserne som et Vidnesbyrd fra og om en af de gode danske Mænd, der i sin Tid kæmpede tappert og satte Livet ind for Bevarelsen af Sønderjylland.

Hellerup, i Juni 1938.

L. P. Borberg.

PERSONLIGE ERINDRINGER
FRA KRIGEN MED ØSTERRIG OG PREUSSEN 1864
AF LAURITZ BORBERG

I. CAP. OVERFARTEN TIL SLESVIG

Da Armeen sattes paa Krigsfod i Slutningen af 1863, indkaldtes jeg til mit Regiment d. 17de December for der at gjøre Tjeneste som Lieutenant og ansattes af Regimentscommandeuren Oberstl. Bernstorff ved 7de Compagni. Min Kompagnicommandeur var Premierlieutenant I. Nielsen; af andre Medofficerer var der ved Kompagniet kun ansat Lieutenant Wolff, en Søn af den tidligere Eier af Gl. Torvs Apothek.

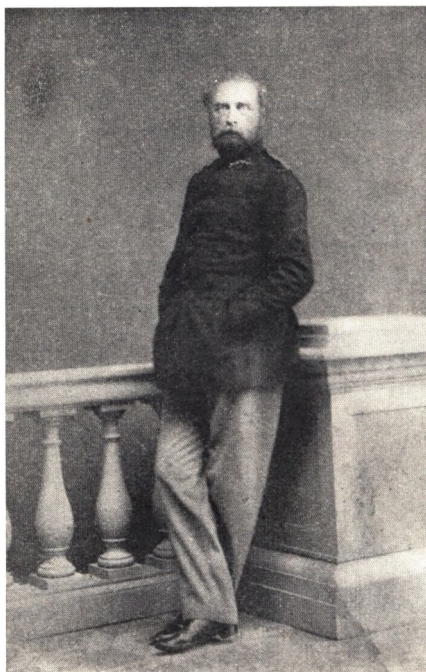
Efter nogle faae kjedelige Dages Garnisonstjeneste, som anvendtes til at organisere Regimentet og forsyne det med Alt det Nødvendige og af mig anvendtes til min Ekvipering, fik vi endelig 1ste Juledag den længe ventede Ordre til Afmarsch.

Alle 4 Kompagnier stillede i Sølvgadens Kasernegaard til Afmarsch, opstillede i en stor Firkant af samme Figur som Gaarden og langs dens 4 Længder. De 4 øvrige Kompagnier 5: 3die, 4de, 6te, 8de, der dannede 2den Bataillon, skulde først afmarschere næste Dag.

Lidt over Kl. 2 afmarscherede vi i Nummerorden 5: 1, 2, 5 og 7de Comp. ud af Kasernegaarden og langs Volden til Vesterport. Utallige vare de Afskedshilsener, der vexledes med Forældre, Søstre, Brødre, Venner og bekendte paa vor Marsch til Jernbanegaarden. Mangt et sorgblandet Blik kastedes op til Husene og de bekendte Steder, vi marscherede forbi; maaske anede det mange at være det sidste Farvel, som det og blev, til en kjær By og Jordbund. Hvad mig selv angaar, da var jeg hverken bedrøvet eller glad, men en underlig forventningsfuld Spænding beherskede min Sjæl.

Endelig havde vi naaet Jernbaneplassen, som var opfyldt af en Mængde Mennesker, der havde travlt med at hilse og tage Afsked med Venner og Slægtninge, med Officerer og Menige. Endelig blev vi da stavede sammen i Jernbanevognene.

Jeg fik min Plads i en 2den Classes Coupee sammen med min Bataillonscommandeur Capitain Lund, hans Adjutant Lieut. Børgesen,

Oberst Andreas von Bernstorff, c. 1864.

Lieutenanterne Bang af 2det Comp. og Lüders af 3die, der reiste som Officersfourere for Regimentets 2den Bataillon, der næste Dag skulde komme efter.

Under Reisen havde vi det ganske behageligt, passiarede om Udsigterne til et activt Feltliv og navnlig Cpt. Lund forudsagde os, at vi i Tilfælde af Krig kunde være visse paa at faae vor Broderpart deraf, da vi havde Oberst Wörishöffer til Brigadechef, hvem han kjendte som en ildfuld, men tillige besindig og omsigtig Officeer. Kapitaens Spaadom gik, som det vil sees af det Følgende, fuldstændigt i Opfyldelse. Under den livlige Samtale gottede vi os over Børgesens velforsynede Madkurv, der indeholdt en hel stegt And, diverse Skinker og Stege og dertil trakterede han med en udmærket Portviin, alt sammen ledsaget af Anecdoter fra forrige Krig. Lüders fortalte saaledes, at Kapitaen under Affairen ved Helligbæk i forrige Krig havde været med til at trække ham op af en eller anden Kule ved Kroen; og saaledes gik det fremad forbi de af Stormen de foregaaende Dage omstyrtede og tildels med Rode oprykkede Træer ad Corsør til, hvorhen vi ankom lidt efter

Kl. 5 tror jeg. Da den endelige Tummel ved Udstigningen, Opstillingen og Ordenens Tilvejebringelse i Mørket samt Kvarteerbilletternes Uddeling var endt, hastede Lieut. Wolff og jeg af Sted med vore brave Oppassere til vor Vært Etatsraad Rambusch, hvor vi fik et hyggeligt Gjæsteværelse med 2 Senge og efter et tarveligt Toilet inviteredes til Aftensbordet hos Etatsraadens Familie, der bestod af Herren i Huset, en ældre Datter og en yngre Dame.

Vi tilbragte der en ret behagelig Aften, men gik tidligt tilsens, da vi næste Dag Kl. 5 skulde indskibes til Flensborg, for paa flere Dampskibe at overføres dertil.

Ombord paa Dampskibet »Hekla«, hvormed 7de blandt andre overførtes, var alt saa overfyldt, at der ej var Plads til en Fod mere og at man kun med Nød og Neppe kunde trænge sig igjennem. I Førstningen om Morgenen var det vel fugtigt og koldt, men uden Regn, men opad Dagen, da vi passerede det dejlige Svendborgsund og det sydlige Fyen, blev det en heftig Regn i flere Timer. Af den Grund fik vi ej vist nydt Svendborgsunds yndige Omgivelser. Paa venstre Side ligger den med Skov tæt besatte Taasingske Kyst, hvis Trækroner næsten gaae ud over Strandbredden og speile sig i Strædets Bølger. Udsigten t. høre mod Thurø og Svendborgegnen er større og aabnere og derfor, som det forekom mig, nok saa venlig. Inde ved en Bugt ligger lidt Øst for Svendborg det for sin skjønne Beliggenhed bekjendte Bjørnemose, der med sine hvide Mure og anseelige Hovedbygning og omgivne Plantninger om Sommeren i klart Veir og Solskin maa give Partiet en særegen idyllisk Ynde.

Svendborg ligger ogsaa udmærket smukt lige ved Sundet og lige over for Taasinge ved Foden af høje skovklædte Bakker. I det hele er dette Parti der ved Svendborgsund jo bekjendt for at være et af de skjønneste i hele Danmark; mig forekommer Landskabet imidlertid at have en ej ubetydelig Feil, nemlig den at være for indskrænket. Jeg kunde fristes til at sammenligne det med en stor Have, hvorigjennem der løb en stor Aae, hist og her krandsset med større og mindre Samlinger af Huse.

Men for at vende tilbage til Dampskibet med dets Tummel og Støi, da fortsatte det sin Kurs ad Slesvigs Kyst til. Ombord havde Soldaterne indrettet sig som de bedst kunde; nogle laae paa Kabeltougene med Benene udstrakte paa Dækket, saa man hvert Øieblik traadte paa dem og var nær ved at falde, hvilket paa begge Sider gav Anledning til hjertelige Forbandelser over Ubehændigheden. Et andet Sted sadde Flere trykkede op mod et Hjørne i Skibet og delte broderlig deres Suul og Brændeviin snart i Tavshed, snart under en Regn af mindre delicate

Vittigheder, hvor der undertiden opstod en sand Veddekamp, ledsaget af alle Kammeraternes Latter og Bifald. Mange bleve Offer for det bekendte grøgnøiede Uhyre; thi det blæste en meget stiv Kuling.

Officererne vare heldigere stillede end Soldaterne, thi vi kunde opholde os i Skibsofficerernes Messe, hvor vi beværtedes med Frokost og senere hen med en ganske god Middag i 2 Hold; for 1ste Hold var Skibschefen, Capitainlieutenant Obelitz Vært og for 2det Lieutenanterne Bruun og Normand de Bretteville. Jeg tilbragte en Del af Overfarten i Søofficerernes Ruf, hvor vi fordrev den kjedsommelige Tid med Rygen og alslags Passiaren.

Ligesom vi gik glip af rigtigt at nyde Svendborg Sund, saaledes havde vi af den samme Grund heller ei rigtig Nydelse af den smukke Flensborg Fjord, som i en Strækning af 4—5 Miil strækker sig fra Holdnæs og til Flensborg, paa begge Sider besat med de yppigste Skove og i Gjennemsnit vel $\frac{1}{8}$ Miil bred. Navnlig ligge paa den sydlige Bred de frodige og store Glyksborgskove, i hvilke der er udhugget en Alle ned til Strandbredden, saa man fra Fjorden af under Forbi-sejlingen kan skimte det smukke lille Slot.

Paa den nordlige Bred strækker sig først det høie Broagerland med sin dobbelthaarnede, paa dens høieste Punkt beliggende Kirke, hvorfra man har en meget viid Udsigt over Flensborgfjord, Angel, Sundved, Dybbøl og Als.

Om Aftenen Kl. 5 ankom vi til Flensborg og fik efter nogen Tøven lagt til Broen og landsat Mandskabet, Kvarterbilletterne uddelte og Bagagen udskibet.

Det var næsten med en hellig Følelse, at jeg betraadte Slesvigs Jordbund; i Øieblikket indstrømmede alle de Erindringer mig, hvorpaa Sønderjylland for os har været saa riig, at næsten hver Plet har en historisk Berømmelse. Desuden var der jo ogsaa al Udsigt til, at Slesvig igjen vilde blive Gjenstand for en blodig Tvist.

II. CAP. CANTONNEMENT I FLENSBORG OG ISTD

I Flensborg fik jeg et udmærket Kvarter paa Bellevue hos en Restaurateur Sommer, en brav dansksindet Mand. Bellevue er et Forlystelsessted, der ligger paa Skrænten Vest for Byen og som ganske overrager denne. I dette yndige Asyl, det skjønnestbeliggende jeg næsten har seet, fik jeg 2 Værelser, et stort og et lille. Min Dagligstue var rigt meubleret med lutter Mahognymeubler og havde en prægtig Marmor-kamin, som jeg dengang kun sjelden havde seet Magen til, men som jeg

siden ofte saae Magen til i Slesvig. Fra mine Vinduer havde jeg den yndigste Udsigt over hele Flensborg, Havnen og Fjorden til Kiilseng paa den ene Side og Cluusriis og Kobbermølleskoven til Kollund paa den anden Side. Udsigten derfra om Aftenen med Maaneskin over hele dette snedækkede rolige Landskab vil bestandigt for min Erindring staae som noget af det skjønneste, jeg har seet.

Andendagen efter vor Ankomst til Flensborg var 3die Juledag og tilmed en Søndag, saa vi var aldeles fri for Tjeneste og kunde benytte Tiden til at see os om i det skjønneste Vinterveir, man kunde ønske sig.

Lieut. Wolff og jeg tilbragte Formiddagen med at spadsere omkring paa den ovenbeskrevne Skrænt Vest for Byen, hvorpaa Bellevue og flere Landsteder og Haver tilligemed Kirkegaarden og Møllerne ligge, og nøde uden at trættes den yndige Natur rundt omkring. Navnlig Kirkegaarden med Løvemontentet, som dengang endnu stod uskjændet af raa Fanatisme, og de Faldnes Grave fra forrige Krig var særlig Genstand for vor Betragtning og vore Samtaler. Jeg skal ei nægte, at den velbekjendte Løve paa sit store Stenfodstykke, siddende i en opreist Stilling og med Hovedet truende dreiet mod Syd mod vore Arvefjender, som om den vilde tilraabe Tyskland, at her i Norden stod et Folk Vagt, der forbandt Løvens Mod, Styrke og Troskab mod tysk Erobringslyst, Vold og List, gjorde et levende Indtryk. Og dog var det umuligt at nægte den ofte reiste Ankes Begrundethed, nemlig at selve Monumentet manglede den Høihed og Kraft, som det skulde have havt, for at være et sandt Udtryk for den smukke Tanke, for hvilken det skulde have været en Tolk. Man kom uviikaarlig til at tænke paa Hovedet af en Puddel i Stedet for af en Løve, og dette forstyrrede naturligiis Illusionen en Deel.

Alvorlige vare de Tanker, som de Faldnes Grave, Læssøes, Schleppegrells og mange Andres Navne paa Gravhøien frembragte paa os, der maaske snart skulde hvile ved deres Side.

Aldrig forekommer dog Livet os saa ubetydeligt, saa lidet agtelsesværdigt som ved Graven, dog mindre ved Heltens end ved Andres; thi der bliver det En klart, at et berømmeligt Liv har Udødeligheden i sit Følge, men desværre er de Udvalgtes Tal kun faae, hvis Lod er saa lykkelig.

De 8 Dages Tid Regimentet laae i Flensborg, tilbragtes, hvad Tjenesten angik, med Indøvelse af vort raae og uøvede Mandskab paa Fælleden. Den Tid, som blev tilovers derfra, hengik enten med Læsning i mit hyggelige Værelse, eller ogsaa gik jeg ned til Fru Raschs Hôtel, hvor man altid var sikker paa at træffe bekjendte og ved et Glas Viin og Øl kunde passiare en Time eller 2 væk. Gjæsteværelset i Hôtellet

var bestandig overfyldt med Gjæster, næsten udelukkende Officerer af 17de og 16de Regiment, som dengang laae samtidigt i Byen. Til Middag spiste jeg enten paa Bellevue eller i Stadt Copenhagen, en Kneipe langt Nord i Byen, hvor en Del af 17de Regiments Officerer havde etableret en Slags Messe og hvor Tiden gik ret muntert med Anecdoter og Krigshistorier. En Aften spillede jeg Kort i min egen Bolig med 3 Officerer fra 16de, nemlig Lieutenanterne Røhl, Christiansen og Thomsen, hvoraf de 2 sidste vare mine gode bekendte fra København.

Den sidste Aften, jeg tilbragte i Flensborg, var Nytaarsaften, som jeg feirede i mit Kvarteer i Selskab med min venlige Vært, som trakterede mig splendidt med Kager og Viin foruden andre gode Sager, som jeg nu ei længere kan erindre. Vi tilbragte Aftenen med at underholde os om slesvigske Stemninger og Forhold. Allerede her erfarede jeg, hvad jeg siden ofte hørte selv af ivrigt loyale Slesvigeres Mund, nemlig Misfornøjelse med en stor Deel af vore Embedsmænds stolte og frastødende Opførsel, der gjorde Mange lunkne for vor Sag; at Anken har været tildels begrundet kan vist ingen Tvivl være underkastet, thi dertil var den for almindelig og udbredt. En anden almindelig og endnu langt mere udbredt Anke var det bekendte Sprogskript. Dette sidste paastode Mangfoldige at være det, som havde gjort den danske Sag den største Skade, dels ved at afgive Tydskland en i det mindste tilsyneladende grundet Anledning til at blande sig i vore Affairer, dels ved at forbitte de tydsktalende eller rettere de hverken tydsktalende eller dansktalende Beboere mod vort Regimente. Om Anken er beføiet eller ei, drister jeg mig ei til at ytre nogen bestemt Mening; dertil har jeg ei kastet et tilstrækkeligt dybt Blik i de slesvigske Forhold.

Næste Morgen ganske tidligt skulde Regimentet afmarschere sydpaa, hvor hen var endnu ei afgjort. Efter at have taget Afsked med min vakkre Vært og hans Familie og betalt det mindste Vederlag for det bedste Kvarteer, jeg nogen Sinde har havt, begav jeg mig til Kompagniets Allarmplads i Hovedgaden i Nærheden af Madam Raschs Hôtel. Regimentets Samlingsplads var ved Havnen, hvor det opstilledes i Kompagnicolonner og afmarscherede Kl. 7-8 igjennem hele Byen ud forbi Latinskolen ad Slesvigveien.

Det var det klareste og skønneste Frostveir, man kunde ønske sig, om end temmelig koldt. Der var vist ingen af os, som anede, at den næste Gang vi skulde rykke ind i Flensborg, skulde være paa et frygteligt Tilbagetog midt om Natten med Fjenden i Hælene paa os og ventende Angreb i Flensborg Gader, næsten halvdøde af Udmattelse, Søvnløshed og Mangel paa ordentlig Næring. Dengang droge vi imid-

lertid muntert og lystigt af Sted, glædende os over det Nye og Uventede, vi gik i Møde. Rask forbi Bilskov, Oversø, Sankelmark og Frørup gik det.

Jeg kan tydeligt huske, at jeg talte med min Kompagnicommandeur, Lieut. Nielsen om den Fægtning her stod i forrige Krig, og hvori vore Tropper, 2-3 Kompagnier, bestode en berømmelig, om end uheldig Kamp, mod en mange Gange overlegen Fjende. Vi anede naturligvis heller ei her, at den næste Gang, vi gjensaae denne Egn, skulde det ligeledes være som Deltagere i en ærefuld, om end forgjæves Kamp mod en overlegen Fjende.

Længere op paa Dagen fik vi vort Bestemmelsessted at vide, nemlig Isted Egnen. Mit Kompagni, d. 7de, fik Kantonnement i de 3 Byer Popholt, Klapholt og Isted, alle beliggende i en Triangels Hjørnepunkter med hver af Siderne $\frac{3}{4}$ —1 Miil lang. I Popholt, som vi først kom til, foretoges Fordelingen. Lieutenant Nielsen (foretog) Fordelingen, idet han selv valgte Klapholt, medens Lieut. Wolff valgte Popholt og jeg som den yngste fik Isted, der var det mindrigeste, men ogsaa det længst bortliggende. Tilligemed mig indkvarteredes min Deling, 1ste og noget af 4de, ialt mellem 50 og 60 Md., tilligemed en Underofficer, Corporal Kingstrup, et ganske ungt Menneske paa 18—20 Aar.

Paa Vejen fra Popholt til Isted kom vi forbi 1ste Comp. under daværende Lieut. Trojel, der kamperede paa Landeveien.

Paa dette Stykke Vei fik jeg for første Gang et lille Beviis paa, hvor vanskeligt det er at overholde streng Orden paa Marschen. Jeg havde givet Mandskabet streng Ordre til at holde sig samlet, da det lakkede mod Aften, og sat en Undercorporal Nielsen fra Aarhus-egnen til som sluttende Underofficer at vaage over min Ordres Overholdelse; men desuagtet løb en Deel af det bagerste Mandskab hen til en Brødkone, vi mødte, for at kjøbe Hvedebrød, og derved opløstes Kolonnen paa en lang Strækning og Marschen forsinkedes, og først, da jeg selv kom til Bagtroppen og havde irecttesat Efternølerne og Undercorporalen, der ei havde forstaaet at skaffe sig Lydighed, kunde vi fortsætte Veien og kom i Mørkningen til Isted og kom efter 2 Timers Ophold, der hengik med Uddelingen af Kvarteerbilletter og andet Vrøvl, i Kvarteer. —

Jeg og min Oppasser Larsen, en Karethmagermester fra Aalborg, der holdt meget af at omtale sit Bekjendtskab til flere Officerer og andre, hvis Omgang han troede skikket til at forhøje mine Tanker om sig, fik Kvarteer hos en Boelsmand Petersen i den sydøstlige Ud-kant af den temmelig langstrakte By.

Ak hvilken Forandring fra mit kjære Bellevue og min flinke Sommer i Flensborg. Det var i Sandhed at komme fra et Palads til en Hytte. Vi kom ind i en lille uordentlig Stue, saadan som den findes hos de fattigste Bønder her i Danmark, med en daarlig Luft og alt andet end propert Udseende. Jeg skal ei nægte, at der paakom mig en vis forknyt Følelse ved Tanken om maaske i mange Uger at skulle opholde mig i dette forrøgede og smudsige Kammer; denne Følelse forøgedes ei lidet, da der serveredes med Kjødsuppe og store tyske Bygmeelskløser deri i et ganske simpelt uappetitligt Leerfad, hvoraf jeg og min Oppasser ganske kammeratlig spiste til sammen. Jeg var imidlertid for sulten til at gjøre Ophævelser og undertrykkede derfor enhver rebelsk Tanke, men da jeg var bleven mæt, lovede jeg mig rigtig nok paa den ene eller anden Maade at tilveiebringe Forandring deri, saa meget mere som jeg bagefter trakteredes med en ussel grumset Kaffe med brunt Sukker til, som bar Præg af at have været imellem ei alt for renlige Fingre. Alt bar Præget af, at den nyere Tids Civilisation ei var trængt til denne berømmelige Afkrog af Verden.

Jeg nærrede en formelig Skræk for, at jeg og min Oppasser skulde sove tilsammen i den anden Alkove af Værelset tilligemed Manden og Konen, og virkelig gjordes Forslaget mig ogsaa, men jeg fik dog ud af Manden, at de havde et ganske nyt Huus ved Siden af Boelsstedet med et Værelse med Senge i, og at jeg kunde faae dette, og glad var jeg. Stedet var bestemt til Aftægtshuus for ham og Konen, naar de om kort Tid overlode Boelsstedet til en Neveu, der var Undercorporal ved 12te Regiment. Mit nye Kvarteer i Aftægtshuuset var meget bedre end de gamles Stue, om end Huuset ei var synderligt indbydende. Raa fugtige hvidtede Vægge, Teglstensgulv og 2 Alkove-senge. Meublementet var just ei heller meget rigeligt, et gammelt ormstukkent Bord, ormstukne skrøbelige Stole, ialt 2 eller 3, og en ualmindeligt forrustet Kamin, der ovenikjøbet senere viste sig at være i Besiddelse af den ubehagelige Egenskab at ville ryge og næsten ingen Varme gav. Naar dertil kommer, at jeg havde et ualmindeligt Antal Rotter og Muus til mit eneste Selskab, kan man egentlig ei sige, at Udsigterne for mit nye Kvarteers Behagelighed var meget lovende. Jeg var imidlertid dengang for lidt vant til Feltlivets Ubegageligheder og Omskiftelser til strax at kunne forsone mig med den gode Johan Petersens Alderdomsbolig; havde det været senere, da vilde jeg til visse Tider have fundet samme ei alene taalelig, men endog paradisisk.

Isted, der er bleven verdensberømt, forekom mig kun meget lidet at svare til sit store Navn. Skjøndt de fleste Gaarde og Huse næsten alle

vare ganske nye og grundmurede som en Følge af, at de næsten alle vare bleven afbrændte under Istedslaget, saa var dog Byen præget af mindre gode Kaar, især naar man blev lidt nøiere bekjendt med den, da Jordbunden er meget sandet og alle Gaardene meget smaa, for ei at tale om de mange smaa Huse. Derimod var Eggen smuk, navnlig henimod Slesvig og Angel ad. Henimod Slesvig laa den smukke, ei ret store Indsø, paa 2 Sider bekrandsat af en frodig og udstrakt Skov, Istedskoven, der i det minderige Istedslags Slutning kostede vor Armee saa store Offre, da de stormede den, i hvis Udkant Insurgenterne havde sat sig fast og opplantet en Masse Feltartilleri. Sydost for Isted laa Grydeskov Øst for Slesvig Chaussé og lige ved det nordøstligste Hjørne af Istedskoven ved Landeveien Istedkroen, som vore Tropper i forrige Krig stormede og afbrændte efter en blodig Kamp. Ligeledes mellem Isted og Landeveien, men mere Nordefter lige til Helligbæk Kro og Popholt findes den store Hede, hvor der kjæmpedes den største Del af Dagen og heftigt under Istedslaget, der jo begyndte d. 24de ved Popholt og Helligbæk, der stormedes og afbrændtes. Kort, ethvert Punkt i Isted og deromkring er jo fuldt af store Minder og Blod. —

Min Tid, medens vi laa i Isted, tilbragtes med hver Morgen Kl. 5^{3/4} at afmarschere til Kompagnieexercits i Klapholt, rigelig ^{3/4} Fjerdingvei derfra. Paa Marschen derhen kom vi igjennem Øvrestolk, som vi naturligviis betragtede med megen stor Interesse. Mellem Isted og Øvre Stolk ved Veien er en lille Steen, som betegner det Sted, hvor Schleppegrell faldt, og et godt Stykke til høire ad Isted til lige ved Istedskoven er den Banke i et lille Geværskuds Afstand fra Skovbrynet, hvor Læssøe faldt, truffen af fjendtlige Tirailleurer fra Skoven af, da han var reden derop for personligt at recognoscere Skoven, som han vidste besat af Fjenden og som hans Bataillon, d. 12te, skulde storme. En Mindestøtte betegner Stedet. Ingen saa nok, da han faldt, thi hans Adjutant, nuværende Cpt. Aarøe, var sendt bort af Læssøe med en Ordre, efter at han forgjæves havde forsøgt at faae ham derfra, og da Aarøe kom tilbage, kom Oberstens Hest galopperende tilbage uden Rytter.

Dagsordenen i Isted var i Almindelighed: Op Kl. 5 om Morgenen, Morgendrik 5: en Skaal kogt Mælk; Kl. 5^{3/4} begyndte Mandskabet at samle sig; fra 5^{3/4}—6 Inspection af Detaschementet, Modtagelse af Sygemeldelser m. m. Kl. 6. Afmarsch med fuld Oppakning til Klapholt. Ankomst Kl. 6 og 55 Min.; indtil noget over 7 Eftertælling af hele Kompagniet, Rangering og Inddeling samt Uddeling af Breve til Mandskabet. I denne korte Mellemtid hilste Wolff og jeg paa Kompagnicommandeuren. Derpaa begyndte Kompagniovelserne, hvad

enten det nu var Exercits, Felttjenesteøvelser eller Skydning, næsten uafbrudt til Kl. 11. Efter endte Øvelser førtes Isted og Popholt Detaschementerne hjem af de respective Næstcommanderende, medens vi 3 Officerer gik ind og spiste vor Frokost hos Nielsen og passiarede 1—1½ Tim. væk. Kl. 2 begyndte Detachementsøvelserne i alle 3 Byer, enten Exercits eller Felttjenestelæsning til Kl. 4. Disse Eftermiddagsøvelser vare Folkene meget kjede af og gjorde sig navnlig i Begyndelsen ingen Umage, indtil jeg lovede at eftergive dem en ½ Time, naar de vilde exercere flinkt; det hjalp, men da nogen Tid var gaaet, begyndte de at betragte det som en Rettighed kun at skulle exercere 1½ Time om Eftm. og begyndte at blive efterladne; derfor tog jeg mig en Eftm., da de havde arbeidet meer end almindelig daarligt og da det var daarligt Veir, næsten uden Ophør i 3 Timer at trave dem igjennem paa noget blødt Grønjord og gav dem da ved Slutningen Valget imellem enten at arbeide flinkt i 1½ eller dovne i 3 Timer. Det hjalp, thi Soldaten er ikke saa bange for noget som at gjøre 1 Minut længere Tjeneste end høist nødvendigt. ✓

Felttjenestelæsning havde vi i Istedskolen, hvor Jensen kunde faae en Erindring om deres Skoleaar paa Ny, da de sadde paa Drengenes Bænke og blev hørte paa deres Felttjenestelectier. Dog indskrænkede jeg mig i Alm: til at holde let fattelige Foredrag baade paa tydsk og dansk over Forpost og Patrouilletjeneste. I Begyndelsen morede det disse gamle 30 aarige Karle at sidde paa Skolebænken, og jeg skulde næsten passe lige saa nøie paa dem som en Skolemester paa Børnene, thi enten vilde de sidde og ryge i Smug bag hverandres Rygge, eller ogsaa vilde de sidde og faae hinanden til at lee med alskens Narrestreger eller ogsaa kildre hverandre, hvorved naturligviis Opmærksomheden bortvendtes fra Foredraget.

Først Kl. 4 var jeg færdig med Dagens egentlige Tjeneste, men saa var der ofte enten Inspection af Kvartererne eller et og andet Skriveri og i ethvert Tilfælde maatte jeg vente til Kl. 7 om Aftenen for at modtage Regimentsbefalingen med Ordonnansen, som hvert Detaschement dagligen holdt ved Kompagnicommandeurens Kvarteer. Dog kunde man ogsaa lade det besørge af den Næstcommanderende. Min Næstcommanderende var førømtalte Corporal Kingstrup, med hvem jeg i Isted ei var synderlig godt fornøiet, da han hverken var paalidelig eller virksom og for god Kammerat med Mandskabet, der ingen Respect havde for ham. Senere, da det kom til Kamp, viste han sig særdeles dygtig, ivrig og uforfærdet, og han fandt Hædersdøden paa Dybbølbjerg d. 18de April. —

Engang samledes hele Regimentet ved Stolk for at præsenteres for

Kaptajn F. W. Lund
(som Oberst, efter 1869).

vor Brigadecommandeur, den dygtige Oberst Wörishöffer, der forelagde os en Dagsbefaling fra Général de Meza, hvori han bekendtgjorde, at han havde overtaget Overcommandoen. Obersten holdt derefter en fyrig Tale til Soldaterne, hvori han opmuntrede dem, og det navnlig de tydsktalende, til uden Hensyn til Sproget at kæmpe for deres Konge og Fane.

Tiden gik saaledes med Tjeneste næsten bestandigt, og kun enkelte Gange samlede Wolff og jeg hos Nielsen i Klapholt til Visth en trois. Engang besøgte Wolff mig kjørende nok saa standsmæssigen med Kompagniets Førselevogn og Hest med baade Kudsk og Tjener, og vi havde travlt med at koge Chokolade, Punsch og spise nogle delicate Sild, Wolff havde med fra Flensborg, og saa forøvrigt passiare og spille lidt Kort. En anden Dag spadserede jeg over til ham i Popholt Kro og traf der sammen med Regimentsadjudanten og dennes Værts Søn, en ung Baron v. Gersdorff fra Fahrenstedgaard. Om Aftenen kørte jeg hjem med Kromandens Vogn.

Medens vi laae i Isted, fik jeg min Oppasser casseret; han klagede over ei at kunne marschere, da han var platfodet, og da jeg selv var kjed af ham, der vel var et skikkeligt Skrog, men uskikket til Tjener, saa spurgte jeg Overlægen ad, hvordan jeg skulde bære mig ad med at faa ham casseret. Han gav mig det Raad at klage over ham til

Kompagnicommandeuren og af denne at lade ham indstille til en Kassationscommission.

Saaledes skete det ogsaa; jeg præsenterede ham selv for Kommissionen, bestaaende af vor Oberst Bernstorff, Divisions og vor Overlæge. Jeg lod ham gaae fra Isted til Fahrenstedgaard, og da viste det sig ogsaa, at han virkelig var meget platfodet, langt meer end jeg havde troet, thi han blev kasseret øieblikkeligt. Ved samme Lejlighed var jeg saa heldig af Obersten at laane en stor Pakke Aviser og fik saaledes Lectüre, noget jeg meget haardt havde savnet. Min Middagsmad i Isted bestod til Formad den ene Dag af kogt Mælk med Tvebakker og den anden Dag af Grynsuppe eller Kjødsuppe med de skrækelige Meelkløser. Eftermaden var uden Afvexling Medisterpølse og ristet Kjød, saa jeg tilsidst var saa kjed af disse Retter, at jeg neppe kunde spise dem.

En Søndag tog jeg til Jagel sydvest for Slesvig for at besøge min Broder*), der var Soldat ved 7de Regiments 2det Compagni. Jeg var lidt ængstelig for den Tour, thi Aftenen i Forveien havde der i Regimentsbefalingen staaet et udtrykkeligt Forbud til Officererne imod at forlade Regimentets Kantonnementsdistrict uden Oberstens udtrykkelige Tilladelse; men da jeg allerede havde leiet Vogn og min Broders Compagni let kunde blive forlagt længere hen, besluttede jeg mig til at udsætte mig for Følgerne af at overtræde Befalingen. Den bestemte Søndagmorgen rullede jeg altsaa paa min Værts lidet bekvemme Ekvipage og med hans Karl Klaas som Kudsk ad Slesvig til forbi Herregaarden Falkenberg, hvor Kong Frederik VII under Dannevirke Troppesamlingen havde sit Hovedkvarter. Jagel ligger vel en $\frac{3}{4}$ Miil Syd for Slesvig. Veien dertil over Bustrup, Over Selk og Klosterkro er nøgen og saae dengang temmelig uindbydende ud.

Kort Tid efter blev netop de nu omtalte Steder Skuepladsen for en blodig Kamp. Min Broder traf jeg indkvarteret i et forfaldent lille Huus i Jagel, hvor jeg først efter længere Søgen fik ham opspurgt, hvorpaa vi fulgtes ad til Slesvig. Underveis fortalte han mig, at Folk i Jagel gravede en Mængde Huller i Jorden ved Husene, som vore Soldater først troede skulde være til Kartoffelkuler, men senere med Forundring erfarede at være bestemte til at skjule sig i, naar det skulde komme til Kamp der i Byen. Det viste, at de gode Folk i Jagel havde practisk Erfaring fra forrige Krig. Om de brugte dem under den kort efter paafølgende Kamp ved Jagel og Klosterkro veed jeg imidlertid ei. Ved Friederichsberg stege vi af og gik over den til-

*) Peder Oddershede Borberg.

frosne Slien til Altstadt næsten en lille Fjerdingsvei. Isen vrimlede af Folk, som skulde holde Midten af Slien aaben, og af Skøiteløbere, militaire og civile, der benyttede det skjønnne Vinterveir til at opfriske denne Barndomsøvelse i. Slesvig ligger smukt der ved den brede Endebugt af Slien, om hvilken den strækker (sig) i en $\frac{3}{4}$ Miil lang Halvmaane, bestaaende af 3 Staddele: Altstadt d. nordostligste, Lollfuss, d. mellemste og Friederichsberg d. sydvestligste. Lige over for Altstadt paa den anden Bred af Fjorden ligger det ældgamle Haddeby med sin ærværdige Kirke meget smukt. Gottorp ligger sydvest for Lollfuss ret smukt, omend bart, men er selv en meget anseelig og smuk Bygning. Slesvig gjorde i det hele taget et godt Indtryk paa mig, da den store Masse Militair borttog det forladte og øde Udseende, som Byen jo ellers skal have.

Jeg tilbragte Dagen med at spadsere omkring i Byen i Selskab med min Broder og Fætter*), der var Officeer i 11te Regiment. Paa et Hôtel i Altstadt, tror jeg, traf jeg flere Officerer af 17de Regiment og som øieblikkeligt fore hen og spurgte mig, om jeg havde læst Regimentsbefalingen fra foregaaende Aften og om jeg havde Oberstens Tilladelse til at tage bort, og bleve komisk forfærdede, da de hørte mit Svar.

Da jeg skulde hjem om Aftenen, havde jeg nær aldrig fundet min Kudsk og Befordring, da jeg havde forglemt det Sted, hvor han tog ind. Endelig fik jeg ham dog opspurgt og rullede hjem efter og kom, som jeg havde bestemt, til Kl. 7 til Regimentsbefalingen kom fra Klapholt. Min Insubordinationsforseelse kom heldigvis aldrig for Oberstens Øre; i ethvert Tilfælde fik jeg aldrig nogen Irettesættelse, og den havde jeg utvivlsom faaet og det meget strengt, hvis Oberst Bernstorff havde faaet Nys derom; thi han var ei den Mand, der lod en Forseelse og navnlig en Ulydighed gaa upaataalt hen.

Min værste Plage i Isted var den idelige Overhæng af Sydslesvigere i min Afdeling fra Istedegnen om Permission til at besøge deres nærboende Familie. Fra Regimentet var der ingen Forholdsordre i saa Henseende udgaaet til Detachementscommandeurerne og derfor vidste jeg ei, hvorledes jeg skulde forholde mig. Tillade dem det var misligt nok, da man risquerede, at de med det Samme deserterede, og nægte dem den røbede let Mistillid og var haardt nok. Jeg valgte derfor at give dem, der blot boede 1—1½ Miil borte en eneste Gang Tilladelse til at være borte i 24 Timer, og de kom ogsaa alle uden Undtagelse igjen.

*) Emanuel Tauber Neergaard.

Den næstsidste Dag, jeg laa i Isted, deserterede en Menig Sternberg fra Elmshorn af min Afdeling om Natten. Jeg fik det først at vide næste Morgen. Han var deserteret med Uniform, men havde tilbageladt Mondur og Armatur. Hans Kontubernal og gode Ven, en Skomager Lund fra Næsby paa Sjælland, fik jeg siden noget mistænkt for ei ganske at have været uvidende om Flugten; thi jeg hørte, at han og Sternberg uden Tilladelse Dagen i Forveien havde været i Slesvig og at Desertandens Broder et Par Dage i Forveien havde været i Isted med en Vogn, utvivlsomt for at aftale og bidrage til Flugten. Samme Nat deserterede 2 Md. af 5te Compagni, af Lieutenant Hoffmanns Afdeling, som ogsaa laa i Isted. Imidlertid var Dataerne for ringe til der af at foranledige en Undersøgelse.

Siden fik jeg ogsaa at vide, at der havde reist mistænkelige Personer omkring i Byen og udspurgt om Soldaternes Mængde, Indkvartering, Officerernes Navne og Stemningen overhovedet. Skade, at det ei var blevet meldt før, thi da skulde disse Herrer være bleven standse i deres utidige Nysgjerrighed og overleverede til Autoriteterne, der nok havde gjort dem ubehagelige Spørgsmaal om Anledningen til deres Videbegjærlighed.

Ligeledes mod Slutningen af Kantonnementet i Isted fik vi Ordre til flere Gange daglig at lade patrouillere langs Telegrafledningerne paa Slesvig-Flensborg Chausséen. Hvad der havde givet Anledning til denne Ordre erfarede ikke.

III CAP. CANTONNEMENT I DAMHOLM, LYKSBOG OG THUMBY

Endelig slog da Forløsningsens Time fra Isted d. 24de Jan.; paa hvilken Dags Aften jeg gjennem Regimentsbefalingen fik Ordre til den følgende Morgen at forlade Isted, der skulde belægges med Cavalleri, og rykke ind i et nyt Cantonnement i Damholm, 1 $\frac{1}{2}$ Miil der fra. Alle vare vi hjertelig kjede af Isted og droge derfor glade afsted til det ny Cantonnement i Damholm, som paa Grund af Forandringen altid tilbød en Chance for Forbedring. Vi vare imidlertid ei kommen ret langt, før vi mødtes af en ridende Ordonnants, som bragte os Ordre til at vende tilbage.

Borte vare de skjønne Forventninger om Forandringer. Jeg, der havde haabet at komme til et nyt Bellevue i Damholm, maatte slukøret vende tilbage til mit gamle Røgkvarter hos Joh. Petersen. Heldigviis varede

det ei længe, før der indløb ny Ordre til Afmarsch. Mindre lystige, med bestandig Frygt for ny Skuffelser, marscherede vi afsted igjen. Ved Klapholt gjorde vi Holdt, medens jeg aflagde Lieutenant Nielsen en Visit.

Atter afsted til Damholm, hvor vi uden videre Mærkelighed ankom lidt før Mørkningen og hvor jeg fik mit Mandskab indkvarteret i Byens hele halvmiile Udstrækning. Folkene tilsagdes som sædvanlig til Appel næste Morgen Kl. 10. Mit Kvarter var hos en Høker, tror jeg, der havde et smukt opbygget nyt Sted. Jeg fik et meget net Værelse og kastede mig efter at have expederet en Ordonnants til Klapholt, paa 3 Stole for at udhvile mig lidt. Ud paa Aftenen fik jeg Besøg af Lieutenant Seidelin, Adjudant ved 2den Bataillon af Regimentet, som bragte mig den trøstelige Efterretning, at der i Løbet af Aftenen eller Natten vilde komme Ordre til Afmarsch til Lyksborg Kanten. Her havde jeg Grund til at udraabe: vanitas! vanitas under mine Forhaabningers Skibbrud.

Vi, som havde glædet os til et godt og endnu ei udspiist Kvarter, vi skulde nu efter Gaarsdagens Skuffelser og Marscher atter lide en haard Skuffelse og atter marschere een hel Dag. Det er først ved det længere Feltliv, at man lærer med filosofisk Ro at bære alle Skuffelser; men dengang skal jeg gjerne erkjende, at jeg bandede af Hjertens Lyst. Om Aftenen silde kom ganske rigtigt Ordren til Afmarsch til et Cantonnement omkring Lyksborg. Heldigviis havde jeg ved Indkvarteringen været saa forsigtig at opskrive alle Kvarteerværternes Navne, saa det var muligt at finde dem. Jeg sendte derfor Bud efter alle Korporalskabsførerne og gav dem opskrevne paa en Seddel 5—6 Huse at tilsige. Uden denne Forsigtighed med Opskrivningen af Kvarteerværternes Navne havde det været aldeles umuligt at tilsige hele Mandskabet den Aften eller om Natten, da det var Taage og Byens Udstrækning var meget stor, og vi skulde tilmed afmarschere næste Morgen Kl. 7 for at støde til det øvrige Kompagni paa Landeveien ved Havetofte.

Næste Morgen tidlig rykkede vi atter bort fra det gode Damholm, hvor Skjæbnen kun forundte os at blive een Nat. Alle Soldaterne var enige i at berømme Beboerne. Een havde spiist Gaasesteg med Syltetøier til og Kaffe, een anden Oxekjødssuppe med Kjød og Peberrod til, en 3die sød Suppe o. s. v. Alle havde de ligget i Senge og vel at mærke kun til Anden høist, en meget vigtig Gjenstand for Tilfredsheden. Længe efter talte mine Folk med Vemod om det korte Paradiis i Damholm. Selv Isted, som de klagede saameget over, medens de vare der, navnlig over, at de fik Brød med Fedt paa til Kaffe, blev

senere under Strabadserne ved Slien og Dybbøl ophøiet i de gode Kvarterers Klasse.

Veiret var, medens vi marscherede afsted paa Mysunde-Flensborg Landeveien, taaget og koldt, men op paa Dagen blev det lysere. Paa Veien forefaldt en noget ubehagelig Scene mellem Obersten og Bataillonscommandeuren Lund paa den ene Side og Capitain Gandil, Chef for 2det Compagni, paa den anden. Da Kompagnierne var samlede ved Havetofte og Regimentet altsaa samlet rykkede videre, sagde Cpt. Lund, at saa snart Store Solt naaedes, formeredes Kompagnierne \circ : at der marscheredes compagniviis.

Saaledes havde ogsaa Capitain Gandil forstaaet det, og da han marscherede i Spidsen lod han, da vi vare komne igjennem St. Solt, sit Compagni gjøre Holdt for at raste. Altsaa standsede ogsaa de efterfølgende Compagnier. Derover bleve Obersten og Bataillonscommandeuren forbittede og overøste den ulykkelige Capitain Gandil med en Masse meget skarpe Reprimander. Hele Officerscorpset holdt imidlertid med Capitainen, hvem de ansaa for fuldberettiget til, hvad han havde gjort. Vort Holdt blev derfor kun kort, men en Times tid senere gjordes atter Holdt paa Oberstens Befaling paa en ubehagelig vaad Mark. Dette kort paafølgende Hvil blev af de Fleste, tror jeg, opfattet som en utidig og smaalig Myndigheds Stillen til Skue. Medens vi opholdt os der, vare et Par af mine Folk, en Skomager Lund fra Næsby paa Sjælland og en Farver Lund fra Helsingør, blevne lidt beskjænkede og kommen en lille Smule i Totterne paa hinanden, da der blev raabt til Gevær, hvorfor de ei hørte Compagnicommandeurens Befaling, selv da den blev gjentagen; først da Lieutenant Nielsen trak Klingen og vilde til at arrestere Synderne, fik de Ørerne lukket op.

Senere fik den ene af dem og det egentlig den mindst skyldige, Farveren, en haard Reprimande, men dermed slap han. Jeg hørte lidt efter paa Marschen Skomageren mumle om, at saadanne gamle Karle ei vilde lade sig behandle som Rekrutter; men da det ei var høit, lod jeg som om jeg intet hørte, thi disse gamle 30 aarige Karle maa behandles med Varsomhed. At tage dem som Rekrutter i Fredstid vilde gjøre dem aldeles rebelske.

Veien vi marscherede, saasart vi havde forladt Landeveien, var aldeles opblødt og saa sølet, at vi vadede i Snavset mange Steder til op paa Benene. I Hyrup, som vi kom igjennem, hørte jeg, at min Fætter A. Borberg, Premierlieutenant ved 5te Dragonregiment, laa. Jeg vilde meget gjerne have besøgt ham, men desværre marscherede vi saa hurtigt, at det ei lod sig gjøre at opsøge hans Kvarter. —

Kl. omtrent 4 d. 26de Jan. kom vi til Ulstrup, $\frac{1}{4}$ Miil fra Lyksborg, og blev der indkvarteret; jeg tilligemed vel henved 40 Md. hos en Bonde Johan Hein. Der fik jeg en egen Stue indenfor Kjøkkenet; det var et gammeldags Værelse med Steengulv, og 2 Alkovesenge, saadan som man finder dem i Bøndergaardene ogsaa i Danmark. Min Leilighed var følgelig ei elegant, men dog meget hyggelig, da der var en fortræffelig Kamin i Værelset, saa jeg stadigt havde en ypperlig Varme i det strenge Vinterveir. Maden var ogsaa fortræffelig og Folkene flinke; tilmed boede Lieut. Nielsen og Wolff foruden Lieut. Bang af 2det Compagni i Nærheden i samme By, saa vi tilbragte den meste Tid meget behageligen i Selskab. Der er en egen Fortryllelse ved Feltlivet med dets Strabadser og Lidelser. De faae Glæder som der bydes En, nyder man i potenseret Grad mod dem under fredelige Forhold. Sindet er langt mere let og elastisk og griber Øieblikket med en i andre Forhold ukjendt Lethed. Et muntert Øieblik erstatter mange Dages Savn.

Vi vare komne til Lyksborg Egnen for at aflevere vore Holstenerne, der saa skulde udskibes fra Holdnæs og pr. Dampskib afgaae til Kjøbenhavn. Denne Forholdsregel var ogsaa aldeles nødvendig, thi Stemningen mellem dem var meget mørk, saa mørk, at man kunde befrygte ulyksalige Følger deraf; thi skjøndt det danske Element var langt det overveiende og i Tilfælde af Mytteri vilde kunne have søndermalmet det tyske, saa vilde en saadan Katastrophe til ingen Nytte have været altfor sørgelig til ei saavidt muligt at undgaae den.

Ved flere af Regimentets Afdelinger kom 2 Md. ved hvert som Deputation op til Kompagnicommandeurerne og nægtede at kæmpe mod deres Landsmænd i deres Kammeraters Navne.

Den Morgen, de skulde indskibes, var kold og regnfuld; først fik de Ordre til at aflevere deres Ammunition og Armatur, hvilket de uden Tvivl fandt meget krænkende, og deres Stemning var saa mørk og næsten truende, at vi ei var langt fra at frygte et Udbrud, da de yderligere forbittrades over at blive sendte til Kjøbenhavn istedenfor at permitteres.

Kompagnicommandeuren førte selv Holstenerne af vort Compagni til Udskibningspladsen, medens jeg med hele Kompagniet stod under Gevær i den øsende Regn i min Værts Gaard til Kl. 2 Eftm. parat til hurtig Udrykning, hvis det skulde komme til Mytteri ved Udskibningen.

Heldigviis gik Alt fredeligt af, skjøndt med taus Forbittrelse. Med Holstenerne mistede vi de bedste Kræfter i Regimentet, navnlig alle vore Undercorporaler, som vi skulde have havt til Underbefalings-

mænd og som i Reglen fortrinligt egnede sig dertil; det var et Savn, som vi senere bittert følte.

Holstenerne vare alle af det alleryngste Mandskab; hvad vi beholdt tilbage vare 7 og 8 Aars Mandskab, størstedels gifte Folk, der havde glempt, hvad de havde lært, og endnu kun vare mangelfuldt indøvede paa ny; naar dertil kom, at af vort manglende Mandskab omtrent Halvparten skulde suppleres med lutter Forstærkningsfolk fra alle Verdenshjørner lige som det Mandskab, vi allerede havde, og disse gamle 30—33-aarige Forstærkningsmænd ei havde haft 1 Times Øvelse, siden de for 10—11 Aar siden permitteredes, og sandsynligviis heller ingen vilde faae, inden de skulde føres mod Fjenden, saa vil man indsee, at 17de Regiment ei var misundelsesværdigt stillet. Uden Stof til at lave Underbefalingsmænd af, uden Øvelse, militair Aand og Sammenhold var det mærkeligt, at Regimentet senere virkelig hæderligt gennemgik Felittoget uden at gjøre Fiasco ved nogen Leilighed, naar maaskø undtages en eneste, som senere skal omtales og som ei ganske er uden Undskyldning.*)

I lignende Stilling vare forøvrigt alle de forhenværende holstenske Regimenter 5: 14de, 15de, 16de, 17de og 22de Regiment.

I de 4—5 Dage vi laae i Ulstrup, besøgte jeg en Dag Lyksborg, hvor jeg traf en god Ven fra mine Studenterdage Christiansen, Adjudant for Capitain Hein ved 16de Regiments 1ste Bataillon, der laa indkvarteret i Flækken, og som havde et saa stadseligt Kvarter, at jeg hjerteligt misundte ham. Lyksborg, Flækken og Slottet, ligger saa idyllisk yndigt, at det er umuligt at undgaae at blive fortryllet deraf selv om Vinteren; hvor meget mere da om Sommeren, naar Skovene staae i deres fulde Pragt og Markerne og Engene ere beklædte med Grønt istedetfor som dengang med et Liigklæde af Snee.

Lyksborg ligger $\frac{1}{4}$ Fjerdingsvei fra Flensborgfjord, fra hvilken det er skilt ved den frodigste Bøgeskov, som omgiver det paa 3 Sider. Slottet, som yndedes saa fortrinligt af salig Kong Frederik VII, ligger midt i en lille yndig, skovkrandsset Sø, er meget lille og bestaar af 3 parallelt løbende, fuldkomment sammenbyggede Bygninger, saa det seer ud som et eneste 4 kantet, ei videre høit Taarn med flere Spiir paa. Alle Værelser i dette yndige lille Slot er lave og hvælvede. Vi vistes om af den høflige Slotsforvalter, der havde meget at tage vare i de Dage og saa Castrum doloris, Kongens Dødsværelse, hans Dagligstue, Grevindens Leilighed, den store Spisesal, der næsten var mere end tarveligt meubleret, og den lille, meget smukke Kirke i Kjælderen med de glücksborgske Hertugers Gravcapel. Ved et af Taarnene

*) Se Side 84.

Premierløjtnant Ivar P. F. Nielsen. 1864.

gik en Bro ud i Søen, hvorpaa Kongen pleiede at staae og mede, hvilket han som bekjendt elskede til Lidenskab.

Flækken ligger lidt Øst for Søen, hvori Slottet throner, paa en Skrænt og bestaar af en lang Gade med venlige Huse med Grund for eller bag ved. Det hele har en saa venlig og stille Ynde, at jeg ei kan tænke mig nogen skjønnere Plet for den, som træt af Livet og længselsfuld efter at tilbringe sine Dage i Ro i en smuk Natur vilde trække sig tilbage fra Livet. Dette maa Kong Frederik upaatvilelig ogsaa have følt, siden han saa ofte tog Bolig der for at udhvile sig efter Regjeringens og Ceremoniernes Tvang i sin Residents.

Fra Slottet er der udhugget en Spadseregang i Skoven ned til Fjorden, over hvilken man fra Stranden af har den videste Udsigt.

Wolff blev sendt til Flensborg efter de Forstærkningsmænd, som vi skulde have og som skulde træffe os paa Veien, naar vi marscherede fra Ulstrup Vest paa.

Med Nielsen tilbragte jeg mange Timer sammen og lærte ham at kjende som en meget dannet, human og kundskabsrig Mand. Han var

Student og studerede Medicin i 1848, men da Krigen brød ud, gik han med som Frivillig og blev Officeer og var i 1849—50 Adjudant for nuværende General du Plat.

Han fortalte mig mange Anecdoter fra Krigen dengang, om Stemninger og Tilstande, om en Mængde Mennesker, mest Militaire, han som Adjudant var kommen i Berøring med, hvilket alt interesserede mig som Begynder i Faget meget. Jeg lærte allerede dengang at agte og holde af ham, og denne Følelse havde siden kun Grund til at stige, da jeg lærte ham at kjende endnu nøiere under alvorligere Forhold.

Om Morgenen een af de allersidste Dage af Januar Maaned forlod vi tidligt Ulstrup, som næsten, den korte Tid uagtet, var blevet mig kjært. Vi marscherede omtrent samme Vej tilbage, vi vare komne. Kl. 10 indtraf vi i Satrup, hvor vi gjorde Holdt. Kort efter indtraf Forstærkningsmændene, som Regimentet skulde have. De gjorde intet heldigt Indtryk; forfrosne, udasede og tildels sultne saae de alt andet end krigerske ud i deres blaae Kapper. De havde havt en meget streng Overreise og vare kun bleven meget daarligt forpleiede underveis og slet indkvarterede i Flensborg. Vort 7de Kompagni fik 70 Blaa-kapper der. Først var der Tale om, at alle Forstærkningsmændene, som skulde til 17de Regiment, skulde af med deres blaae Kapper til 16de Reg: og istedet derfor have Vaabenfrakker og sorte almindelige Kapper, saa 17de helt igjennem vilde være bleven sort som de fleste andre Regimenter og 16de helt igjennem blaat. Men paa Grund af den strenge Kulde opgaves dette Forsæt og fuldførtes heller aldrig senere.

Da vi marscherede fra Satrup, beordrede Lieutenant Nielsen mig til som sluttende Officeer at holde Kompagniet samlet og paasee, at der ingen Uorden var bag Kompagniet og navnlig ingen Efternølere.

Det er det sureste Hverv, nogen Officeer kan faae, navnlig naar der marscheres med en træt Afdeling, som her var Tilfældet med alle Forstærkningsmændene. Hvert Øieblik kastede En eller flere sig ned i Grøften, undertiden 10—12, og erklærede sig ude af Stand til at gaae et Skridt. Magtsprog, Trusler, ja undertiden endog Bønner, maatte anvendes til atter at sætte de udmattede Lemmer i Bevægelse. Man maatte gjøre sig haard som Steen for at røgte dette fordømte Hverv. Snart løb en Flok hen til en Brønd eller et Huus for at drikke Vand. Dette er det ogsaa den sluttende Officeers Pligt saavidt gjørligt at forhindre, da de, varme som de ere, ingen Maade ramme og lettelig drikke sig en Sygdom paa Halsen, som de aldrig siden kunne forvinde; men alt dette indseer Soldaten ei i dette Øieblik men anta-

Sekondløjtnant R. Fr. Th. Wolff. c. 1864.

ger for Ufølsomhed og Haardhed, hvad der i Virkeligheden er Omsorg for hans eget Vel.

En særegen Lyst have Soldaterne ogsaa til at streife ind i Husene paa Siden af Veien; ogsaa dette maa forhindres. Hvert Øieblik kommer En og erklærer sig ude af Stand til at bære sin Oppakning og sit Gevær. Det er overordentlig vanskeligt for den sluttende Officeer at skjælne imellem, hvor der virkelig er Udmattelse tilstede og hvor den kun er forstilt.

Er han saa ulykkelig at tage virkelig Udmattelse for forstilt, hvilket aldrig ved saa mange Tilfælde kan undgaaes, bliver han udbasuneret som ufølsom og ubarmhjertig. Med de her skildrede Besværligheder at kæmpe imod naaede vi ved Aften efter en streng Marsch Thumby. —

I Thumby skete Dislocationen af Kompagnerne. 7de Kompagni fik Kantonement i Ølsby med Undtagelse af cirka 40 Md., som under min Kommando skulde indkvarteres i Thumby. Jeg var egentlig kjed

af at skulle skilles fra Kompagniet, da jeg af Erfaring kjendte de dermed forbundne Ubehageligheder; men dermed var der for mig intet andet at gjøre end at adlyde, saameget mere som jeg var den eneste, der kunde overtage Kommandoen, da Wolff endnu ei var kommen tilbage fra Flensborg. Mit hele Detaschement tilligemed mig selv fik Kvarteer paa en meget smukt opbygget Bondegaard paa Thumbymark hos en Mand ved Navn Hans Møllgaard.

Jeg fik et meget smukt og hyggeligt Værelse, og ved Siden deraf laae mine Folk i en stor Sal, hvor de sov paa Halm, som var strøet paa Gulvet. En Deel af dem sov i Stalden i Grebningen, hvilket lidet venlige Sovested blev betragtet som meget misundelsesværdigt.

Hver Morgen marscherede vi til Ølsby til Appel.

Den første Morgen jeg kom derned, fortalte min Kompagnichef mig, at han havde havt en streng(?) Striid med sin Vært, for at faae sig og sine Folk indkvarteret. Værten nægtede ham Plads, saa Nielsen med Magt maatte indkvartere Folkene og derpaa gennemlede Huset for at finde sig et passende Værelse. Gaarden lignede paa en Prik min Værts i Thumbymark, blot at Værelserne i Vaaningshuset vare endnu smukkere og elegantere udstyret.

Flere af mine Forstærkningsfolk blev syge efter den sidste Marsch og Anstrengelserne under Overfarten fra Kjøbenhavn.

Anden Dags Eftermiddag under vort Ophold i Thumbymark hørte vi dumpe Lyde fra Syd af som af Kanonskud, men da Folkene i Thumbymark sagde, at det vist nok hidrørte fra, at Isen paa Slien blev sprængt eller beskudt med Kugler, var jeg godtroende nok til at tro dem. I Virkeligheden var det Begyndelsen til Krigen og Forspillet til den Række blodige Dramaer, som snart skulde begynde.

Da jeg næste Dags Formiddag d. 2den Febr. marscherede til Ølsby, mødte jeg paa Veien nuværende Capitain Aarøe, Chef for vort 5te Compagni, som fortalte mig, at Krigen var begyndt og at der allerede havde staaet Fægning ved Duvenstedt og maaske endnu flere Steder.

Jeg skal ærligt tilstaae, at denne Efterretning, saa uventet som den kom, gjorde et særegent Indtryk paa mig. Jeg vilde gjøre mig selv Uret, hvis jeg vilde sige, at det var Frygt; nei det var den særegne Beklemthed, som man føler i endnu højere Grad før en Fægtnings Begyndelse.

Det er Forventningen om det uvisse, som man skal gaae imøde, maaske med nogen Tilsætning af den Ængstelighed, som utvivlsomt ethvert Menneske føler ved Tanken om den første Kamp, navnlig naar han

er Befalingsmand og som saadan har et stort Ansvar, og endnu ei kjender sin egen Evne af Erfaring til at bære det.

Dette tror jeg er en nogenlunde sand Analyse af mine daværende Følelser. Da jeg indtraf hos Lieutenant Nielsen, bekræftede han, hvad Aarøe havde fortalt mig, og forberedte mig ligeledes paa, at vi sandsynligviis i Løbet af Dagen vilde faae en pludselig Marschordre til øieblikkelig at marschere Syd paa. Vi 3: Wolff, Nielsen og jeg indviklede os i en Samtale om den forestaaende Krig og navnlig ytrede Wolff og jeg Bekymringer over ei at vide, hvorledes vi vilde forholde os, naar vi kom i Kamp, da det var umuligt at vide forud, hvilken Grad af Ængstelighed eller Frygt man vilde komme til at føle, naar Kuglerne begyndte at synge.

Nielsen derimod erklærede aldeles ei at nære nogen Bekymring i saa Henseende, da han var overbeviist om, at vi vare for rolige til ei, naar den første Uvanthed var overstaaet, hurtigt at lære at ignorere Kuglerne, som man ved Vane kunde komme til aldrig at regne. Denne Udtalelse maatte vi senere foran og paa Dybbøl erkjende for sand. Nielsen forberedte mig paa, at Ordren til Afmarsch vilde lyde paa en saa øieblikkelig, at han ei vilde faae Tid til at vente paa mig, til jeg stødte til ham i Ølsby, men at han skulde lade blive Underretning tilbage om, hvorhen han marscherede, og at jeg da hurtigst muligt maatte følge ham.

CAP. IV. MARSCHEN TIL MYSUNDE OG MOLDENED

Kl: 2 om Eftermiddagen d. 2den Febr. lød Hornsignalet til Udrykning rundt omkring i Thumbby. Heldigviis hørte en af mine Folk Signalet, hvilket let kunde være gaaet ubemærket hen, da vi laae alene langt udenfor Byen.

Jeg gav øieblikkeligt mine Folk Ordre til i den allerstørste Hast at gjøre sig færdige til Afmarsch og rekvirerede en Vogn af min Vært til at transportere en Syg med, som ei kunde marschere, og til at kjøre min egen Bagage.

Inden et Kvarteers Forløb vare alle færdige til Afmarsch og under Taarer fra vor Værts og hans Kones Side ilede vi i Iilmarsch til Ølsby, for at støde sammen med Resten af Kompagniet, inden den kunde afmarschere der fra; men hvor hurtige vi end havde været, kom vi dog først til Ølsby, efter at Kompagniet var afmarscheret. Jeg var langt fra at være glad derover; thi den eneste Underretning jeg havde,

var, at jeg skulde marschere til Mysunde, for om mulig at deltage i den derstaaende Fægtning, men jeg havde ingen som helst Forholdsordre om, hvor jeg skulde opsøge mit Kompagni. Jeg kunde først vente at komme der midt ud paa Aftenen, maaskee under en blodig Kamp, uden at vide, hvad jeg skulde gjøre, til hvilken Afdeling jeg skulde slutte mig under Kampen, hvis min egen ei kunde findes i Mulm og Mørke og under den Kamptummel, som formodentligt vilde herske der. Mit Kompagni, ja maaskee hele Regimentet kunde være kommanderet et andet Sted hen, uden at jeg kunde i Forvirringen faae nogen bestemt Underretning om, hvor jeg skulde finde det.

Hvor skulde jeg da faae Forpleining fra i den Tid, som i uheldigste Tilfælde kunde være, inden jeg traf Kompagniet; kort, hele den Hær af Tanker, som saa ofte i Krigen under vanskelige Forhold paatrænger sig den Befalende fra den Laveste til den Høieste, og som er saa forvirrende for unge Officerer første Gang, paatrængte sig mig. Imidlertid lod jeg mig ei videre anfægte af disse Betragtninger, men fortsatte min Iilmarsch for om muligt at naa Kompagniet paa Veien, inden det naaede Mysunde.

Da jeg var kommen lidt uden for Ølsby, kom vi forbi en Vogn, som var gaaet itu, hvorved der stod en Dame, som jeg dog ei lagde videre Mærke til dengang, men jeg var ei kommen ret langt der forbi, før hun kom løbende bag efter os og grædende bad om at maatte kjøre med et Stykke af Veien, da hendes Mand var med i Kampen ved Mysunde og hun følgelig var bange for hans Liv. Ved nærmere at udspørge hende fik jeg at vide, at bemeldte Mand var Menig ved mit eget Regiments 5te Kompagni og kunde følgelig trøste hende med, at han i det Mindste i Øieblikket maatte have sine Lemmer hele, om jeg end ei kunde indestaae hende for, hvormange Timer han vilde være i samme glædelige Forfatning, da 5te Comp., der havde ligget i Ølsby tilligemed 7de, ei kunde være langt forud. Nu bad hun om at maatte kjøre med for om muligt at indhente Kompagniet og faae talt med ham. Jeg tilstod hende det, skjøndt jeg unegteligt ei var meget derfor; thi jeg vidste kun alt for vel, at jeg vilde blive udleet, hvis jeg mødte andre militaire Afdelinger og havde en Dame i mit Tros, og skulde jeg møde en af mine egne Foresatte, da kunde jeg vente mig en Reprimande; men jeg havde dog ei Hjerte til at modstaae hendes Taarer og lod hende sidde op ved Kudsken paa min Førsvogn, der førte den Syge, men paalagde blot den Undercorporal Mangelsen, som jeg havde sat til at følge den Syge, at bede hende om at staae af, hvis vi skulde indhente noget af vore Kompagnier.

Da vi imidlertid vare komne igjennem Bøgelund, opgav hun Haabet

om at naae sin Mand og steeg af til min Glæde og gik ind i et af Husene.

Da vi naaede Bøgelund Kro troer jeg, traf jeg der Oberst Bernstorff, min Regimentschef, og Capitain Lund, min Bataillonscommandeur, til hvem jeg meldte mig og spurgte om, hvad jeg skulde gjøre med min Syge; Obersten lod ham bringe over paa en anden Førsvogn og bringe til sit eget og Regimentets Stabskvarter paa Fahrenstedt Gaard, hvorfra formodentligen alle Regimentets Syge skulde bringes til Flensborg Lazareth.

Jeg var meget glad over at blive befriet for denne Byrde og fortsatte hurtigt Marschen, dog bestandigt uden at kunne naae Kompagniet. Det var allerede nu mørkt og jeg kunde kun ved at udspørge Folk finde Veien, der var mig aldeles ubekendt. Det var en i Sandhed alt andet end hyggelig Marsch. Nattens Rædsler kom til den forventede ukjendte Kamps. Jeg skjulte naturligviis min Spænding og jeg er overbevist om, at Folkene troede, jeg var aldeles sorgløs. De derimod vare trætte og stille, med Undtagelse af en Corporal Brockhorst, som var meget munter og uafladelig sang, omend noget forceret; skjøndt det var langt fra, at hans Sang bragte mig paa den Indbildning, at han var saa sorgløs som han lod og den endog mishagede mig, da vi imellem Vedelspang og Tolk mødte Transporten med de Saarede, saa lod jeg ham dog synge saameget som han vilde, da den adspredte Soldaterne og holdt deres Humeur oppe. Vi kom forbi mellem 20—30 Vogne med Saarede, som laae der paa Halmen, nogle med blodige Hoveder, nogle jamrende sig, men alle saae de blege og ulykkelige ud, og det hele fik i Mørket et endnu uhyggeligere Udseende end, om det havde været ved Dagen. Imidlertid gjorde disse skrækelige Vidner om Kampen, de skrækkeligste man har, dog ei noget stort Indtryk paa mig, i altfald ei nær saa stort, som jeg troede tidligere at ville faae ved Synet af de første Saarede. Ved Tolk Kro gjorde jeg et Øieblik Holdt for at lade Folkene udhvile sig efter den lange anstrengende Iilmarsch, vi havde gjort, og for at de kunde faae deres Feltflasker fyldte i Kroen og tillige kjøbe sig noget Smørrebrød og hvad andet, de kunde ønske sig.

Derefter gik det videre; lidt udenfor Tolk mødte vi en Trainconstabel, som reed et Par Artilleriheste tilbage fra Mysunde. Han fortalte os, at det havde gaaet overordentlig varmt til den Dag, at Kampen nu var endt og at vi havde børstet Preusserne ordentlig af. Han beskrev meget livligt og oprømt, hvorledes Granaterne fløi over dem og sprang uden at træffe dem. Der var en Glæde, jeg kan næsten sige Begeistring over den brave Karl, der meddelte sig til os alle.

Intet er saa oplivende og begeistrende som Glæden over en vunden Seir, selv om man ei selv har været med til at vinde den. —

Med lettere Skridt og lettere Hjerter fortsatte vi Marschen, overbevist om næste Dag at skulle deltage i en lige saa hæderlig Kamp.

Skjæbnen vilde det imidlertid anderledes; Preusserne vare blevne kjede af at løbe Panden imod Mysunde Skandserne, med alle deres Anstrengelser og Offre d. 1ste og 2den at erobre disse usle Jordværker.

Lidt før vi naaede Brodersby mødte vi Tøten af 16de Regiment, der kom tilbage, og af dem fik jeg at vide, at Brigaden havde faaet Kontraordre og at 17de Regiment strax vilde komme bagefter. Jeg gjorde derfor Holdt og Plads for de Forbimarscherende og affærdigede min forrige Værts Karl samt gav ham 2 Rdl. af min egen Lomme for Befordringen, da den Kvittering, jeg havde givet ham for Vognen, var temmelig mangelfuldt affattet paa Grund af den Hast, jeg da havde.

Uden disse 2 Rdl. tænker jeg, at den gode Hans Mølgaard aldrig havde faaet noget for sin Ægt.

Endelig kom da vort Kompagni, og til dette sluttede jeg mig da.

Vi dreiede snart af fra Landeveien ind paa en indgrøftet Bivei, men hvorhen Marschen gik, derom vidste vi intet; kun det, at vi marscherede i Retningen af Slesvig, stod mig klart. Forbi Vinninggaard og Bugten af samme Navn kom vi, og endelig rykkede vi i Mulm og Mørke ind i Landsbyen Moldened igjennem en trang Vei med Brinker og Huse paa begge Sider, medens Veien var sølet og Hundreder af Mennesker vare sammenklumpede i den uden at have Begreb om, hvor de skulde hen.

Der var noget koldt og uhyggeligt over den hele Scene, som imidlertid kun varede kort. 7de Kompagni fik 2 Gaarde anvist til Ophold. Wolff med det 2det Halvcompagni i een Gaard, Nielsen og jeg i den anden hos en ægte slesvig-holstensk sindet Bonde. At faae noget ordentligt at spise var der ei Tale om, lidt Melk og Brød maatte vi være glade for og saa at faae lidt Søvn, saa godt vi kunde uden Senge, thi vi skulde op næste Morgen Kl. 3 og rimeligvis saa i Bataille. Lieutenant Nielsen sov ved Kaminen paa 2 Stole og jeg paa Sophaen, indsvøbt i min Kappe, og fik en ret god Slummer, om jeg endog var dygtig forfrosset, da jeg blev vækket om Morgenens Kl. 2¹/₂.

Morgenens var mørk som Beeg og Luften meget tung og tegnede til Regn. Kl. 3 lød Generalmarschen; i flyvende Fart gjorde vi os færdige til Afmarsch og rykkede med Lygte foran i Beegmørke ud for at finde Regimentets Allarmplads, som vi ogsaa omsider fandt, Gud maa vide ad hvilke Veie og hvorledes.

Det var, saavidt jeg da kunde skjønne, en stor Mark langt udenfor Byen; den var allerede, da vi ankom, opfyldt med flere Kompagnier og Alt var Tummel og Støi; Kompagnierne tørnede imod hinanden uden at kunne finde deres Plads eller see hinanden i Mørket. Høie Kommandoraab og alle Slags Udraab gjorde Forvirringen endnu større. — —

Skjøndt vi vistnok alle befandt os mindre vel i det kolde, klamme Veir, søvndrukne og forfrosne som vi vare, kan jeg dog erindre, at vi uvilkaarligt kom til at lee af Premierlieutenant, Baron Pechlin, Chef for 8de Kompagni. Denne Officeer har en ualmindelig stærk, i høieste Grad pibende Kommandostemme, der bliver endmere paa-faldende derved, at han commanderer saa høit, han kan, som om han selv var forelsket i den. Han kom nu marscherende ind paa Pladsen med sit Kompagni, bestandigt commanderende, som om det var til Øvelse paa Nørre Fællod: »Høire, venstre o. s. v., Retning til høire, 4 Skridt mellem Delingerne, fast Marsch og mere af samme Surdeig.« Soldaterne, som aldrig kunde lade være at lee, naar de hørte Baronen commandere, raabte strax: Det er let at høre, at det er 8de Kompagni og deres Baron, som kommer.

Wolff med 2det Halvcompagni havde i Mørket og paa Grund af Ukjendskab til Veien forvildet sig og indtraf først et Par Timer senere paa Pladsen. Heldigviis var det ei Bestemmelsen, at vi foreløbigt skulde længere end til Allarmpladsen. Saa snart det begyndte at blive lyst, fik vi en øsende Vænde med Blæst, saa vi blev gjenemvaaede til Skindet og forfrosne af den bidende Blæst, der piskede os Regnen i Ansigterne.

Saaledes stod vi paa denne Mark i Allarmstilling i 12 Timer uden at kunne hvile os eller røre os videre eller faae det mindste at spise og uden at have faaet nogen Søvn den foregaaende Nat; naar dertil kommer, at vi op ad Dagen kunde høre Kanonerne tordne hele Dagen i Omegnen af Slesvig, uden at kunne faae nogen Underretning om Udfaldet af Kampen der, og hver Gang vi saae en af de mange Ordonnantser, der kom, ventede vi at skulle ile til Undsætning et eller andetsteds, saa vil man begribe, at den Dag maa have været i allerhøieste Grad besværlig og uhyggelig.

Den staar ogsaa for mig som en af de værste under Felittoget, ubetinget som værre end en af Kampdagene.

Dog havde jeg især ondt af de stakkels Karle, der foruden at være gjenemblødte og rystende af Kulde vare nær ved at segne af Mathed under deres svære Oppakning paa Grund af den lange Staaen, medens

vi Officerer lettere kunde holde det ud, da vi vare uden Oppakning og vore Regnkapper dog nogenlunde beskyttede os mod Regnen.

Men som alt i Verden faar Ende, saaledes fik ogsaa vor Pine det efter 12 Timers Forløb; thi da fik vi Ordre til at vende tilbage til Moldened i Kvarteer. 7de Kompagni fik 2 Gaarde at belægge. 1ste Halvcompagni under mig fik en nybygget Gaard alene, medens 2det Halvcompagni maatte dele en anden Gaard nedenfor min med en Del af 8de Kompagni, hvis Officerer, Baron Pechlin og Lieutenanterne Friis og Larsen, stuedes sammen med Nielsen og Wolff i 2 forøvrigt ret hyggelige Værelser.

I min Gaard havde jeg et elegant meubleret Værelse, som jeg desværre først opdagede 2den Dagen; jeg havde et bedre Kvarteer end de andre 5 Officerer tilsammen. Da jeg sagde dem det, blev de meget misundelige, men gade dog ei flytte, da vort Ophold rimeligviis ei vilde blive af lang Varighed.

Om Natten var der udstillet talrige Lytteposter i Byen fra alle Afdelinger, og om Dagen, 5: fra 3 om Morgenen til 12 om Aftenen, stod vi de andre Dage af vort Ophold i Moldened under Gevær, saa vi kun fik en ubetydelig Søvn. I Gaardene var der den mest forvirrede Scene, man kunde tænke sig. Soldater allevegne, der enten stod under Gevær eller vare i Kjøkkenet for at faae kogt Melk, eller Flæsk stegt; i andre Stuer sadde de og spiste. Kort sagt et rent Bivouakliv under Tag.

Vi, 5: 3die Brigade, bestaaende af 16de Regiment i Skalleby og 17de i Moldened, skulde bevogte Stegsvig Overgangen, der er meget smal og forbinder Vinning eller Slesvig Bredning med Louisenlunds Bredning af Slien.

Tillige skulde vi, saa vidt jeg veed, danne Reserve for Tropperne ved Mysunde og Slesvig, midt mellem hvilke vi stode, alt efter som der skulde behøves Forstærkning det ene eller det andet Sted.

Min Tid tilbragte jeg, selv naar vi om Dagen stod under Gevær, nede hos mine 5 Naboer meget behageligt med alskens Underholdning og med at spille L'hombre med Baron Pechlin og Lieutenant Friis; i disse Dage tømte vi mangan Flaske Viin og mangan Toddy om Aftenen. Hver Dag hørte vi Kanonaden fra Slesvig Kanten og vare bestandig parate til Opbrud, som vi hvert Øieblik ventede. Maser af Rygter gik; dog det pudsigste af dem alle jeg erindrer var, at En af mine Forstærkningsfolk fortalte mig som afgjort Vished: Hans Kone i Kjøbenhavn havde nemlig tilskrevet ham, at den engelske Flaade laa paa Kjøbenhavns Rhed med 25,000 Md. om Bord, og at de engelske Artillerister spadserede om i Kjøbenhavns Gader. Uagtet

disse nøiagtige Enkeltheder fæstede jeg dog ei Lid til denne Efterretning, da jeg af Erfaring allerede kjendte den Tillid, man kunde skjænke Soldaterfortællinger af den Art.

Nede ved Steksvig havde vi Feltvagter ude, og den sidste Dag, vi vare i Moldened, var det just min Tour til i 24 Timer at bevogte Overgangen; men jeg slap, da vi isteden derfor fik Ordre til Afmarsch.

Den næstsidste Dag, vi vare i Byen, var det bleven sagt, at alt gik fortræffeligt ved Dannevirke og at Stillingen skulde forsvares til det Yderste; da vi derfor den sidste Dag om Eftermiddagen fik at vide, at vi Kl. 7 om Aftenen skulde stille paa Allarmpladsen til Afmarsch uden at vide hvorhen, blev der sagt, at Fjenden vilde om Natten slaae Bro over Steksvig og at vi derfor skulde rykke derned for at hindre Overgangen. Ingen betvivlede denne Forklaring, saa meget mere som nogle af Soldaterne havde talt med en Ordonnants, der skulde beordre et Batteri fra Mysunde af til Steksvig. Om Eftermiddagen lige til vi skulde stille paa Allarmpladsen, spillede jeg i al Ro og Mag L'hombre med Pechlin og Friis, og vi vare enige om, at vi næste Nat vilde faae en varm Dyst, men tvivlede iøvrigt ei paa, at vi vilde være istand til at tilbageslaae Overgangen.

Før vi afmarscherede til Allarmpladsen, blev alle Geværerne afskudte og eftersete og derpaa ladede paany, for at være sikre paa, at de alle vare i Orden.

Allarmpladsen var ved Kroen, hvor Regiments- og Bataillonsstaben laae indkvarterede i een Stue. I største Stilhed samledes Regimenterne paa Allarmpladsen, opstillede i Kompagnicolonner, ordnedes, eftertaltes og inddeltes i Tusmørket. Hver følte den eiendommelige, pirrende Spænding, som gaar forud for enhver Kamp for enhver Begynder; dog kan jeg ei sige, at min Spænding der var synderlig stor.

CAP. V. RETRAITEN

Forberedelserne til enhver natlig Krigsexpedition har noget langt mere Alvor stemmende ved sig end de, som foregaae ved Dagens Lys, hvor man kan oversee Farerne og ligesom i Lyset finde en Opmuntringens Engel. Der skal sikkerligt en langt mere befæstet Sjæl til, for uden Uro og spændte Følelser at kunne deltage i disse Forberedelser og selve Expeditionen, af hvilken Art den saa er, end naar de ske om Dagen.

Af saadan Natur var vistnok de Flestes Følelser her og navnlig de Meniges, som ventede inden faae Kvarteers Forløb at komme i deres

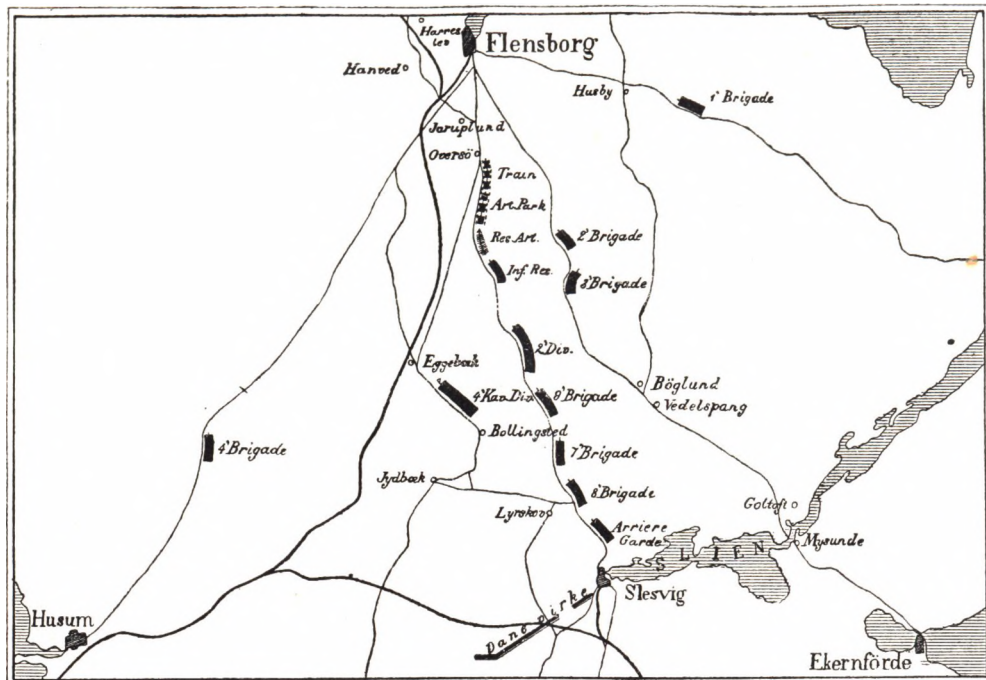
første Kamp. Disse Mørkets Indtryk virke utvivlsomt ogsaa dybere paa det udannede Gemyt, der ei har en oplyst og udviklet Sjæls Modstandsevne at sætte mod Phantasieens Gjøglebilleder. —

Da Regimentet i dybeste Stilhed var opmarscheret paa Marken i Kompagnicolonner, ordnede, inddelte og eftertalte, lød Kommandoen til Afmarsch, ligeledes i al Stilhed. Vi marscherede meget hurtigt ad en indkastet Bivei, men i en Retning, som forekom os snarere at føre os bort fra Steksvig end dertil; men da det var om Natten i Mørket, varede det dog noget, inden vi fik den bestemte Overbeviisning, at vor Marsch ei gjaldt det foromtalte Overgangspunkt. Kompagnicommandeuren, Lieutenant Nielsen og jeg, der marscherede sammen i Spidsen for Kompagniet, bleve da enige om, at vi vistnok skulde til Slesvig eller i Nærheden af den, enten for at gjøre et Udfald eller hjælpe til at tilbageslaae et forventet Angreb; men denne Tro bleve vi ogsaa snart rokkede i, thi det forekom os, at vi rykkede mod Nord, hvilket vi snart bleve overbeviste om, ved at jeg holdt mit Lommecompas op til en tændt Cigar, som jeg røg af, og herved fik vi Troen i Hænde.

Nu vidste vi, hvad Klokken var slaaet, som man siger, og at vi vare paa Tilbagetog og Armeen med os. En stor Forbauselse var første Følelse, men ingen Forbittrelse, thi vi indsaae og de Fleste vist med os, at et Forsvar ei havde været muligt i Længden. Thi i Molde ned havde vi staaet under Gevær hele Tiden med Undtagelse af nogle faae Timer af Døgnet, som bleve offrede Søvn. Dette Liv vilde inden kort Tid have røvet Soldaterne Kræfterne og med disse Modet. Naar det var saaledes fat med os, som dog let kunde indsee, at vi maatte have havt det langt bedre end selve Dannevirkes Besætning, som maatte have været endnu langt mindre under Tag end vi og lidt ganske anderledes, saa kunde vi ei andet end indsee, at Overcommandoen maatte have Grunde for det Skridt, de gjorde, omend med Sorg. —

Imidlertid var det begyndt at snee meget stærkt og Frostentiltog hvert Øieblik under vor Marsch, der snarere tiltog end aftog i Hurtighed.

Da vi passerede Vedelspang, marscherede vi forbi 16de Regiment, som stod opmarscheret paa Veien langs Grøften. Et Øieblik troede vi, at Brigaden skulde indtage Stilling der og derfra levere den forfølgende Fjende en Kamp, for at standse ham, men der kom ingen Ordre til at standse; uden at standse gik det videre i Nattens Mørke, uden at vi for Snee og Mørke kunde see et Skridt til Siden. Da vi havde Vedelspang bag os, begyndte de Menige allerede at vise Spor til

Maalstok
1:100000
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Km.

Tilbageetog fra Danevirke.

Træthed, men en Tid endnu fulgte de fleste med. Frygten for at falde i Fjendens Hænder var et mægtigt Vaaben, vi havde at anvende, mægtigere end alle Befalinger og Trudsler.

Mange hjalpes frem ved, at deres raskere Kammerater bare deres Geværer og tog dem selv under Armen. Jeg selv travede med en stakkels Femeraner under Armen et langt Stykke Vei, indtil jeg endelig, da han ei kunde slæbes længer med, fik ham læsset op paa en Fouragevogn. Den stakkels Karl var i høj Grad brystsvag. Længe forslog disse Midler ei til at faae alle med paa, især da Veien var aldeles glat og saaledes besværede Marschen. Snart kastede hele Klynger sig ned i Grøfterne paa Sneen og vare ei til at faae med — hverken med det Onde eller Gode; saa vi tilsidst opgav ethvert Forsøg paa at faae de Udmattede med, hvis Antal stadig forøgedes under den uden Ophør fortsatte Iilmarsch, der kun afbrødes af 2 korte Hviil, hver paa 10 Minutter.

Aldrig er nogen Marsch forekommet mig saa lang og uden Ende; ideligt ventede vi at være ved Flensborg, men bestandig skuffedes vi, og tilsidst tror jeg, at de Fleste begyndte at tro, at vi slet ei skulde dertil, men et andet Sted, uagtet vi vidste, at vi marscherede den lige Vei dertil; saa lange syntes de 4 Mil os.

Imidlertid var Sneefaldet voxet, og da Vinden tillige var tiltaget, saa blev det tilsidst en fuldstændig Fygen, som piskede os i Ansigtet og i Forbindelse med de glatte Veie forøgede Besværlighederne betydeligt. Endelig saae vi Flensborg foran os og for vore Fødder, og sjældent er vistnok Synet af en By blevet modtaget med større Glæde af os, men kun for kort efter at give Plads for en endnu større Skuffelse. Alle som Een troede vi, at vi skulde indkvarteres i Byen nogle faae Timer for at skaffe os lidt Hvile og Søvn, hvortil, navnlig det Sidste, vi i allerhøieste Grad trængte, men det var anderledes bestemt; istedetfor at faae, omend en kun kort Afbrydelse af vore Besværligheder, skulde disse først nu egentlig begynde; thi istedetfor at marschere ind i Byen, blev der lige ved Udkanten af St. Jørgensby kommanderet: Venstre Sving, og ind paa Slesvig Chausseen i Retning af denne By gik det. Vor Skuffelse var stor, og for mange begyndte vistnok i dette Øieblik Modløsheden at indsnige sig; thi intet er mere nedslaaende for den udmattede Soldat, der kun har holdt sig opreist ved Tanken om snarlig Hvile, end naar Udsigten dertil pludselig betages ham, og han istedetfor ei kan forudsee nogen Lettelse eller Lise i længere Tid.

Mellem $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$ Miil udenfor Flensborg, ved det første Bomhus, standsede vi, og Kompagniet marscherede ind paa en Pløiemark til

høire, lige op til Bomhuset, og opstillede sig som Piquet, medens det øvrige Regiment blev udsendt dels paa Feltvagt, dels for at indtage andre Stillinger paa begge Sider af Veien.

Til vor venstre Fløi støttede 16de Regiment sig med sin høire, ligeledes indtagende en Stilling foran Flensborg.

Her havde vi altsaa Løsningen paa Gaaden, hvorfor vi ei skulde til Flensborg. Brigaden havde nemlig faaet Ordre til at indtage en Forpost og Fægtningsstilling foran Flensborg og dække Armeens Tilbagetog og i Tilfælde af hurtig Forfølgelse opholde Fjenden saalænge som mulig for at give Armeen med sit Train og Trods Tid til at faae tilstrækkeligt Forspring. Min Mening om vor Evne til at opfylde, hvad man ventede af os, var, at vi kun meget kort vilde have været istand til at opholde Fjenden, dels fordi vi vare udmattede, skjøndt vi ganske vist paa dette Tidspunkt endnu vare temmelig kampdygtige, men især fordi den Strækning, over hvilken Brigaden var spredt, var af altfor stor Udstrækning og ingen Holdepunkter frembød, som kunde yde Modstanden nogen synderlig Støtte.

Saa snart vi havde gjort Holdt og de første Foranstaltninger vare trufne, kastede jeg mig overvældet af Søvn ned paa Sneen og sov $\frac{1}{4}$ Time eller saa den Retfærdiges Søvn lige foran Fronten af Compagniet, indsvøbt i min Regnkappe, og vaagnede mærkeligt nok forfrisket af den korte Slummer. Til dette Tidspunkt var Sneefoget ophørt og den klare Maane skinnede yndigt, men Veiret var bidende koldt. Ved Eftertællingen af Kompagniet savnedes rigeligt $\frac{2}{3}$ Deel, som vi altsaa havde tabt underveis i Chausséens Grøfter, eller som maaske ogsaa havde benyttet Leiligheden til at absentere sig; thi vi talte mange upaalidelige Slesvigere iblandt de Menige, som vi vare overbeviste om vilde gribe Leiligheden, naar den bød sig, til at desertere.

Imidlertid kom de Allerfleste tilbage i Løbet af Morgenen og den følgende Formiddag. Regimentschefen, saavidt jeg husker, og Bataillonscommandeuren med Adjutanter havde deres Standkvarter i Bomhuset; jeg skal ei nægte, at jeg gjerne vilde have byttet med dem og siddet i den lune Stue istedenfor at staae udenfor i den bidende Kulde; men hvorofte er dette ei Tilfældet, naar den Subalterne sammenligner sin Stilling med Stabsofficerens.

Det er nu iøvrigt heller ei mere end billigt, at der følger den største Behagelighed med det største Ansvar, hvilket jo er gennemgaaende fra den Menige af ligeop til Generalen. — Tidligt paa Formiddagen blev der uddelt Naturalforpleining, s: Biskøiter, Brændeviin og Flæsk. Det er senere bleven mig fortalt, at vor Oberst Bernstorff havde skaffet det ved, at han standsede en uvedkommende Proviantkolonne og

med Magt tiltvang sig dens Indhold til sine Folk, en meget forsynlig Forholdsregel under disse Forhold og dertil nødvendig. —

Strax om Morgenens begyndte Fortrævet af Armeen at vise sig; den ene Bataillon og Regiment efter det andet passerede forbi med alle Tegn paa Udmattelse og tildels paa Opløsning. Selv for Infanteriet kneb det at gaae paa den glatte iisklædte Vei og endnu mere for Kavalleriet, Artilleriet og Trainet. Hestene gled bestandigt ud og kunde næsten hverken bære deres Ryttere eller trække Kanonerne eller Vognene. Derfor foretrak ogsaa endeel af Rytterne og Kudskene at gaae ved Siden af og trække de stakkels Dyr.

Saaledes vedblev Alt at passere hele Formiddagen uden Afbrydelse, Folk, Ryttere, Kanoner og Vogne uden noget Mellemlum i en uoverskuelig Række. Her kunde jeg gjøre mig Begreb om det uhyre Train af Vogne til Ammunition, Artillerirekvisitter, Proviant, Lazarethgjenstande m. m., som hører til en Armees, noget som jeg forhen end ei havde en svag Forestilling om.

Det var i Sandhed et i allerhøieste Grad nedslaaende Indtryk, som jeg, og jeg kan gjerne sige alle, modtog denne Formiddag; udmattede Soldater, paa hvis Ansigter man kunde læse tydelige Tegn paa Overanstængelse, Søvnløshed og begyndende Modløshed; glidende Heste, væltede Kanoner og Vogne og dertil den uhyggelige Taushed, hvormed alt skred frem; ingen Sange, ingen Talen, ingen Støi og ingen Munterhed; alt gik som til et Liigfærd, og et saadant var det jo i Virkeligheden ogsaa. Liiget var Armeens og det danske Folks Forhaabninger til og om Dannevirkestillingen og sig selv, som her blev jordet.

Jeg har efter bedste Evne forsøgt at skildre det Indtryk, som Tilbægetoget gjorde navnlig paa mig, men min Pen har kun givet et svagt Udtryk for Virkeligheden. —

De af Regimentets Officerer, som vare i Nærheden af Bomhuset, tilbragte hele Formiddagen ved dette for at træffe bekjendte og for bedre at see. Ideligt blev der spurgt om, hvor langt Fjenden var rykket frem, men naturligviis vidste ingen ordentlig Besked; mangfoldige Rygter krydsede hinanden. Saa uvidende vare vi om Virkeligheden, at da vi om Eftermiddagen Kl. 2, altsaa d. 6te Febr., blev commanderede ud, vidste vi ei bedre end, at vi skulde indtage Forpoststilling ved Oversø og Munkvolstrup, saaledes lød Ordren.

Situationen havde en vis Lighed med Tilbægetoget fra Slesvig, hvor vore Forposter bleve overfaldne ved Oversø og der efter en hæderlig Kamp tvungne til at overgive sig.*) Jeg kom til at tænke paa, om det ei

*) 24. April 1848.

Scene fra Tilbagetoget fra Dannevirkestillingen.

skulde gaae os ligeledes; idetmindste var der temmelig stor Sandsynlighed derfor; men mindst tænkte jeg da, at mine Anelser eller Betragtninger eller hvad man vil kalde dem, skulde ligge Virkeligheden saa nær, som det snart viste sig.

I det Moment, vi bleve udcommanderede, begyndte det at snee meget stærkt, saa vi kunde ei see en Haandsbred fra os; da vi vare marscherede et lille Stykke Vei i Forening med 5te Compagni under nuværende Kapitain Aarøe, gjorde vi Holdt, hvorfor veed jeg ei, og ventede staaende paa Landeveien vistnok næsten $\frac{3}{4}$ Time. — Imens kom der flere Tropper af andre Vaabenarter forbi; disse vidste ei mere end de Foregaaende.

Endelig satte vi os da i Marsch henimod Bilskov Kro ad, og det gik meget hurtigt; først her begyndte jeg at faae en Anelse om, at vi rykkede i Kamp istedenfor paa Forpost, thi jeg kunde høre Bataillonscommandeuren sige til Lieutenant Nielsen, medens de gik et godt Stykke foran mig, at vi maatte skynde os, thi det kneb som Fanden, og kort efter fik vi Syn for Sagen; thi i det samme vi kom til Spidsen af en Bakke en Fjerdingvei fra Bilskov Kro, hørte det pludseligt op at snee, og det blev det deiligste klare Frostveir af Verden. Her saa vi et Skuespil, som jeg aldrig vil glemme, om jeg end bliver 100 Aar gl. Foran os laae Kamppladsen udbredt, navnlig den Deel, som laae t. v. af Veien, s: Høiderne foran Munkvolstrup; disse sidste vare besatte af vore Tirailleurkjæder og Reserver, som vi fuldstændig kunde see, og hvorledes de bevægede dem frem og tilbage saavel som Geværilden, der især var meget stærk t. høre af Veien ned mod Sankelmark Sø foran Skoven ved Bilskov Kro, hvor den ene Salve lød efter den anden uden Ophør. Tirailleurilden var saa heftig, at den fortonede sig for Øret, som havde det været Salver, der bleve affyrede; derimellem lød Kanonernes hule Drøn. Det var et storartet, uforglemmeligt Syn, saa meget mere som det var første Gang, jeg saae en Kamp og skulde til at være activ Deltager i den. Mit Hjerte bankede noget stærkere end sædvanligt; men den nerveuse Spænding, som altid gaar forud, navnlig naar man de første Gange skal i Kamp, var egentlig ei videre stærk; jeg var allerede dengang temmelig fortrolig med Tanken. Vi marscherede saa hurtigt, vi kunde, og naaede i kort Tid Bilskov Kro, hvor vi kom forbi 9de Regiment og nok et til. Jeg kan navnlig huske, at vi kom forbi en Bataillonscommandeur, som var meget begejstret over Østerrigerne og erklærede det for en sand Fornøjelse at blive slaaet ihjel af saa tapre Folk. Jeg kan godt erindre, at jeg ei ganske var af hans Mening angaaende Fornøjelsen. Vi mødte ogsaa der en fangen Lichtensteiner Husar; vi undrede os over hans tynde Paa-

klædning, der næsten mere lignede en tynd Maskaradedragt end en Uniform til et Vinterfelttog. — Vi dreiede af fra Landeveien t. h. lige ved Bilskov Kro om til Munkvolstrup, hvor vi skulde indtage en Stilling for at dække navnlig 11. Regiments Tilbagegang og optage Kampen, om fornøden gjordes. Nu skulde det, jeg saa ofte havde drømt om, vaagen som sovende, afgjøres, nemlig hvorledes jeg vilde blive tilmode, naar Kuglerne begyndte at hvisle om Ørene. Lieutenant Nielsen havde rigtignok erklæret sig overbeviist om, at Wolff og jeg med Lethed vilde bestaa Ildrøven. Jeg troede mig rigtignok altid stærk nok til fuldkommen at kunne beherske den unges Frygt, enten den nu vilde blive stor eller lille; men hvor stor den vilde blive og hvormeget det vilde koste mig at beherske den, det var Sagen, hvorom jeg var uvis. I Munkvolstrup traf vi Obersten tilhest; han lod os marschere ind paa en Mark ved Siden af Byen og der gjøre et Øieblik Holdt; vi traf her de andre Kompagnier af Bataillon, s: 1ste og 2det. Lidt efter indtog vi vor Stilling.

Kjæden gik langs med et Veidige bag og t. venstre for Munkvolstrup, saaledes at vor Kjædes høire Fløi stod 100—150 Skridt bag det bagerste Hjørne t. v. af Byen, medens saa den øvrige Kjæde strakte sig langs med Veien bestandigt t. Venstre af Byen henimod Lille Volstrup, saavidt jeg veed med vor venstre Flanke støttet op til Mysundveien. Yderste høire Fløi af Kjæden bestod af 1ste og 2den Deling af 7de Kompagni, medens Resten med Lieut. Nielsen og Wolff stod bag Toppen af en lille Bakke cirka 300 Skridt bag os. — Den Stilling, vi indtog var meget slet, ja saa slet, at det forundrer mig, at vi indtog den; thi vor høire Fløi hang fuldstændigt i Luften, saa det vilde have været den letteste Sag for Østerrigerne at omringe os eller uden at løsne næsten et Skud at tvinge os til hurtig Retraite; thi Munkvolstrup kunde de besætte, hvad Øieblik de vilde, og saa bryde frem gennem denne Bys nordligste Udkant, og da havde vi kun det ovenomtalte Alternativ.

Det forundrer mig, at vi ei kastede et Kompagni eller mere ind i de forreste Gaarde af Byen, saa de kunde have sikkert vor høire Fløi mod en pludselig Overfløining; men det blev ikke gjort. Imellem vor høire Fløi og Slesvig—Flensborg Chausséen, en Strækning vel paa 1000—1500 Alen, var der ei en Soldat. Denne vor Stillings store Feil faldt mig øieblikkelig i Øinene, saasnart vi havde indtaget den, og jeg tror næsten heller ei, at Obersten var ganske fornøiet med den; thi jeg hørte ham sige til Bataillonscommandeuren, at det vist var bedre, at vi indtog en mere fremrykket Stilling omtrent i Høide med den sydligste Del af Byen; men Resultatet var imidlertid, at vi ble-

ve staaende. Foran Kjæden havde vi en meget lang flad Mark opimod Høiderne ved Juulskov. Mine Folk stod i Grøvterne i Sne til langt op paa Benene, nogle til op paa Livet.

I Førstningen var Capitain Lund hos mig, da han derfra bedst kunde observere det foranliggende Terrain.

Kort efter, at vi havde opstillet os, begyndte Geværkuglerne at stryge over Hegnet omkring Øerne paa os. Hvad mig selv angaar, da skal jeg ærligt bekjende, at jeg bukkede mig uvilkaarligt, men derfor ei mindre hurtigt for den første, der kom i Nærheden af mig. For den anden lykkedes det mig med stor Opmærksomhed paa mig selv at staa opreist, men for den 3dje maatte jeg atter ned; men dermed var det ogsaa forbi. Jeg skal aldrig nægte, at jeg i dette Øieblik ønskede mig ethvert andet Sted end der, hvor jeg var, men desuagtet tør jeg forsikre, at mit Ansigtsudtryk eller min Kommandostemme ei havde fjerneste Spor af den Uro, som jeg følte. Jeg vidste for godt, hvor meget der beroede paa min Optræden ved denne Leilighed til ei at opbyde min hele Villiestyrke og beherske mig. Soldaternes, Capitain Lunds og min egen Agtelse for mig selv beroede derpaa og for intet i Verden vilde jeg have forspildt samme. Jeg kjendte Capitain Lund for godt til ei at vide, at han vilde lade Ytringer falde og udtyde min Uro paa en Maade, som vilde have været tilstrækkeligt til at nedsætte mig i mine Medofficerers og Soldaternes Omdømme.

At jeg havde Ret i denne min Antagelse viste hans Ytringer om en anden Officeer af et andet Kompagni, der enten ei havde været saa forsigtig eller ei havde kunnet beherske sig saa godt som jeg. Hvad Soldaterne angik, da lagde de intet Dølgemaal paa den Frygt, som Kuglerne indgjød dem; for hver Kugle, der kom, dukkede de sig helt ned i Bunden af Grøften og det latterligste af det hele var, at de ligeledes dukkede sig for en uskyldig Spurv eller Lærke, der fløi op bag Hegnet. Hele 4de Deling under en Korporal Dithmer vilde endog have løbet, naar jeg ei havde tilraabt dem et tordnende Holdt; min egen Deling ytrede engang stor Lyst til det Samme, men da jeg trak min Sabel og i en streng Tone befalede dem at blive, til jeg kommanderede tilbage, saa adløde de øieblikkelig. Jeg gjorde ogsaa dygtigt Nar af dem og stillede mig an, som om vi vare til en Øvelse med samme Ro, hvilket allerbedst beroliger den menige Soldat, der med Rette fordrer at kunne hente Beroligelse fra sin Fører.

Alt dette skaffede mig, som jeg senere skal komme til, Capitain Lunds særdeles Ros.

Lund bad mig at blive staaende i et Hegngab, formodentlig for ved hensynsløst at udsætte mig selv at give Soldaterne mere Mod; thi jeg

kunde ligesaa godt oversee Terrainet foran, naar jeg gik op og ned bag Midten af Kjæden; jeg adlød naturligviis øieblikkelig, skjøndt jeg ærligt skal tilstaae ei med den villigste indre Lydighed; thi jeg vilde have været et aldeles sikkert Offer, hvis vi i Virkeligheden havde faaet nogen betydeligere Kamp og hvis Mørket ei kort efter havde begyndt. Imedens vi stode her blev Oberstlieutenant Rist, Kommandeur for 11te Regiment, bragt haardt saaret forbi i en lukket Ambulancebaare. En Adjutant, jeg ved ei hvem, kom ridende aldeles fortvivlet over ei at kunne finde nogen Læge, da Oberstlieutenanten laae og let kunde forbløde sig. Oberstl. Rists Hest blev trukken hen paa Veien, hvor mine Folk stode; den havde faaet et haardt Saar og blødte stærkt; kort efter faldt den om og døde.

I dette Moment gik Capitain Lund tilbage til Bataillonens Reserve og gjorde mig ansvarlig for, at Folkene bleve paa deres Plads, indtil han peeb to Gange sagte; da skulde vi løbe saa stærkt vi kunde tilbage over Bakkeskraaningen til Reserven. Kort efter kom den ene sprængte Afdeling af 11te Regiment efter den anden uden Officerer eller Underofficerer, trætte og fortvivlede, da de ei vidste, hvorhen de skulde gaae; da de vilde blande sig mellem mine Folk, befalede jeg dem at gaae længere tilbage og bag den omtalte Skraaning, hvor 17de Regiments Reserver stode, at samle sig; jeg vilde ei have dem blandt mine Folk, dels fordi de hørte til et andet Regiment og navnlig fordi de let kunde aldeles have berøvet dem Modet; thi de stakkels Karle vare trætte af den lange Kamp, de havde bestaaet. Kort efter kom heldigviis Lieutenant Holstein af 11te, og til ham overgav jeg dem; han samlede dem og førte dem tilbage. Lidt før vare andre sprængte Afdelinger med Capitainerne Ahlefeldt og Stricker komne forbi.

Alt dette afgav et sørgeligt Skue, men endnu mere nedslaaende var det, naar man saae til Høire eller til Venstre. Til Høire paa Landeveien bag Bilskov Kro retirerede vore Tropper alt, hvad de kunde løbe; lige ved Kroen kjørte nogle Kanoner og, saavidt jeg kan erindre, et fjendtligt Batteri (op?) og fyrede efter vore retirerende Tropper. Vi havde altsaa Fjenden lige i vor høire Flanke, om end noget bortfjernet. Saa vi til Venstre, da kunde man see fjendtligt Artilleri rask rykke frem mod vor venstre Flanke ved Mysunde Veien, understøttet af Infanteriafdelinger. Dette saa Folkene godt og indsaae alt for hurtigt den iøinefaldende Fare vi løb for at blive omgaaede; jeg havde Ondt ved at berolige dem og maatte endog befale Delingsførereren for 4de Deling at holde Mund, da han raabte til mig og vilde gjøre mig opmærksom paa Faren til Venstre og dermed gjorde Folkene frygtomme. Som man vil kunne indsee var vor Stilling meget kritisk;

Fjenden havde ophørt med Geværilden, da det allerede begyndte at mørknes; men der fløi adskillige Granater, der imidlertid ingen Skade gjorde, over Hovederne af os. Jeg længtes meget efter at høre Signalet til at retirere, før det blev for silde, og endelig lød det, men saa svagt, at jeg var bange for at have hørt Feil og sendte derfor en Ordonnants for at faae bestemt Underretning; men før han havde naaet sit Bestemmelsessted, lød Signalet anden Gang og lydeligere; nu gav jeg sagte Befaling til i Kjæde at gaa tilbage over Bakken i hurtigt Løb og at samles bag den.

Ved Foden af Bakkens modsatte Skraaning paa Grændsen af en tilfrossen Mose samledes Halvcompagniet, de eneste tilbageblevne Tropper; Kapitain Lund var der og agerede Veiviser; dog førend vi afmarscherede holdt han en lille Tale til mig og takkede mig for det Mod og den urokkelige Ro, som jeg havde vist og som han altid havde tiltroet mig, men nu faaet Bevis for, og sagde til Soldaterne, at de for Fremtiden kunde stole ligesaa trygt paa mig som paa ham selv. Denne Ros glædede og smigrede mig, især da det skete i Soldaternes Paahør, saameget mere som jeg virkelig havde den Bevidsthed at have opført mig ganske godt af første Bataille at være.

Den Ild, vi havde været i, havde ganske vist ei været betydelig, men desuagtet havde vor Stilling, som før udviklet, været lige saa skikket som en heftig Kamp til at ryste selv en ældre Soldats Koldblodighed.

Vi marscherede nu over Mosen, Capitain Lund foran og jeg efter hans Opfordring 100 Skridt bagefter Halvcompagniet, for at udspeide og lytte efter, om nogen skulde forfølge os, thi det var da allerede mørkt. —

Vi vare aldrig saa snart afmarscherede, før Østerrigernes Kjæde laa paa Bakketoppen knap 400 Skridt fra os; jeg kunde ved at see langs Jorden tydeligt see dem paa Sneen — i nogen Afstand bag os og til Siden saa vi en Lygte, vistnok en østerrigsk Kolonne med Veiviser; vi marscherede imidlertid stærkt over Mosen i Retning af Flensborg—Slesvig Chausséen langt bag Munkvolstrup og Bilskov. Ved Landeveien var Halvcompagniet og jeg nær falden i en dyb, med Sneen opfyldt Mergelgrav, men blev dog itide opmærksom paa den og dreiede af; der stødte vi sammen med en Afdeling af 11te Regiment med Cpt. Stricker, der var Regimentscommandeur efter Rists Forfald. Den skulde paa Forpost ved Bilskov, men var aldeles i Vildrede om Retningen, den skulde tage. Vi naaede i god Behold Regimentet ved Bomhuset.

Bataillonskommandeuren, Kapitain Lund, skal, efter hvad jeg senere hørte, have faaet en drøi Reprimande, fordi han, ved at dvæle saa længe, havde udsat navnlig 7de Compagni for at blive taget tilfange

eller oprevet. Mig selv omtalte han med megen Ros for Staben, hvilket jeg ved et Tilfælde kort efter fik at vide af Souschefen selv.*) Ankomne til Bomhuset bleve vi opstillet paa Landeveien og tilbragte der lange-lange Timer til ud paa Natten, nogle af de længste, jeg har tilbragt i mit Liv. Alle Tropperne og Trainet var til den Tid passeret forbi Bomhuset; men overensstemmende med vor Bestemmelse bleve vi staaende for at dække Retraiten og give den tilbagegaaende Armee Tid til at faae Forsyning.

Det var en bidende Kulde, og kommer hertil den Træthed, som vore Anstregelser i Løbet af Dagen havde frembragt, i Forbindelse med den voldsomme Trang til Søvn, som i saa mange Dage var bleven saagodt som aldeles utilfredsstillet, saa kan man forklare sig vor lidende Tilstand. Folkene laae henstrakte i store Klynger paa Landeveien og i de med Snee fyldte Grøfter; undertiden laae de ovenpaa hinanden i flere Lag som Dynger af Liig, for at meddele hinanden Varme og bedre modstaae den stærke Kulde.

Det var et sørgeligt Syn, som Landeveien den Nat frembød, sørgeligere næsten end en Valplads. Jeg og de fleste af Officererne vare ligeledes ved at fortvivle over den isnende Kulde, som det ei engang ved Bevægelse var muligt at væрге sig imod; især var det den uimodstaaelige Trang til Søvn, som gjorde Kampen saa haard at stride; thi lægge sig til at sove turde man ei, da det vilde have været den visse Død i denne Kulde, og holde Øinene aabne var næsten ligesaa umuligt.

Snese Gange smed jeg mig paa Sneen i Grøften, men ligesom jeg begyndte at falde i Søvn, foer jeg atter op og travede op og ned paa Landeveien for at holde Soldaterne vaagne og vække de allerede Sovende.

Denne Kamp mod den overvældende Kulde, Træthed og Trang til Søvn var det vistnok, der frembragte de bekendte Visioner af alle Arter, navnlig i Skikkelse af Borde med Drikke og Fødevarer, Huse, navnlig Kroer; navnlig var der en Stang paa Veien, hvorpaa der var opreist en Lygte, som bedrog Mange, navnlig min Medofficeer ved Kompagniet, Lieutenant Wolff, og mig selv. Jeg kan erindre, at jeg antog den for Koldby Kro i min Fødeegn Thy; jeg syntes, at jeg tydeligt kunde kjende den store Reisesstald og Døren, der fra samme førte ind til Gjæstgiveriet; men jeg havde dog Bevidsthed nok det Meste af Tiden til at ansee det for, hvad det var, nemlig en Vision.

Anderledes med Lieutenant Wolff, der ogsaa troede at see en Kro og kom hen til mig og tog mig under Armen og sagde som en for-

*) Se Side 59.

frossen Reisende: »Kom Borberg og lad os gaae ind i Kroen og faae os en Kop Kaffe;« i dette Øieblik var jeg af hans Tro, og ned i Grøften traskede vi Arm i Arm, den Ene nær ved at falde over den Anden, og langs Grøften gik det et godt Stykke, indtil jeg endelig kom til Bevidstheden om vor Galskab og gjorde ham det med megen Møie begribeligt, at det kun var en Vision, vi havde seet. Ofte hørte man Folk gaae og lede efter Kaffeborde paa Veien og andet, som deres Dobbeltsyn og Phantasi foregjøglede dem.

Wolff kom nok engang senere og vilde have havt mig med ind i Kroen, men da havde jeg dog Bevidstheden om, at jeg ei kunde stole paa mit Syn.

Under saadanne Scener henslæbte Aftenen sig til over Midnat; om Fjenden var nær eller fjern, derfor vare vi i vor daværende Tilstand aldeles ligegyldige. Vi længtes kun efter at komme til at marschere og faa lidt Afvexling i vor Elendighed. Denne Aften og Nat var skrækkelig, saa skrækkelig, at jeg vanskelig nogensinde vil glemme den.

Endelig, jeg antager at Klokken vel kunde være henved 2 om Natten, fik vi Ordre til Opbrud. Før vi begyndte at marschere blev der kommanderet: »Bajonetten paa«, og der blev os sagt, at vi maatte belave os paa at blive angrebne, naar vi marscherede igjennem Flensborg fra venstre Flanke af, hvis vi efter al Rimelighed vare omgaaede, og at vi maatte kaste ethvert Angreb tilbage med Bajonetten.

Afsted gik det nu, og snart naaede vi Flensborg igjen og betraadte den med ganske andre Følelser end for lidt over en Maaned siden.

Vi marscherede rask igjennem Byen og gjorde kun et Øieblik Holdt, for at lade de foran marscherende komme fremad og give lidt Luft i den snevre Gade. Af den Mængde Levnedsmidler, hvormed de patriotiske Flensborgere havde trakteret vore Kammerater, saae vi intet, thi vi vare næsten de Sidste og kom jo midt om Natten. Kun En og Anden skaffede sig lidt Melk, Brændeviin eller maaske ogsaa en Smule Kaffe, men til noget mere var der ingen Tid; thi Opholdet var kuns saare kort, og videre frem gik det igjen ud igjennem Nystaden ad Kobbermølle- og Crusaaskovene, igjennem hvilke Landeveien, der her i en Strækning af $\frac{1}{2}$ Mil er en komplet Huulvei, bevoxet med Træer lige ud til den yderste Top af Skraaningerne, slynger sig.

Her skal jeg ei nægte, at jeg var meget ængstelig, og det med Grund; thi hvis det var sandt, at vor venstre Flanke var omgaaet og umuligt var det ei, da kunde Fjenden aldrig vælge et bedre Tidspunkt til at falde over os og knuse os som Faar i en Fold lige saa værgeløse som disse. Ved pludselig at lade en Kjæde fra Toppen af en af Skraa-

ningerne fyre ned paa vor tæt sammenpakkede Mængde, der ei kunde komme op ad Skraaningerne, kunde vi være blevne nedskudte i en Haandevending, thi hvert Skud maatte træffe; i Flensborg var jeg ei saa ængstelig da vi der altid kunde faae kastet os ind i Husene og leveret en Gadekamp og i ethvert Tilfælde have forsvaret os. Her derimod var det umuligt.

Lige fra Flensborg af reed Major eller da Kapitain Rosen, Sous-stabschef ved Overcommandoen, ved Siden af mig hele Tiden, og ved en Bemærkning, som han gjorde og som jeg troede var henvendt til mig, kom jeg til at tale lidt med ham; han spurgte om mit Navn og da han hørte det, sagde han, at Capitain Lund havde omtalt mig meget rosende for min Opførsel ved Munkvolstrup og at han, Rosen, ønskede at see paa mig ved Dagens Lys, et Udtryk hvorover jeg fandt mig fornærmet og svarede ganske kort i en pikeret Tone, hvormed Samtalen faldt bort, medens jeg aldrig senere meldte mig eller talte med ham. Jeg fandt mig ogsaa ubehagelig berørt af den noget hovmodige Tone, hvori han talte, og ønskede derfor ei at have noget med ham at gjøre; maaske var det imidlertid feil, at jeg ei fulgte hans Opfordring til at fremstille mig for ham; men der var foruden det Allerede nævnte en anden Følelse, som afholdt mig derfra, og som jeg i Grunden ei gjorde mig selv videre Regnskab for.

Vi kom imidlertid i god Behold ud af den lange Musefælde, vi vare i, og marscherede nu hele den øvrige Nat, bestandigt ventende at blive angrebet af fjendtligt Kavalleri i venstre Flanke; vi fik imidlertid Ro til uforstyrret at kunne fortsætte vort Tilbagetog.

Folkene, der trængte saa haardt til Bevægelse, fulgte godt med, vel ogsaa af Frygt for at falde i Fjendens Hænder. Lieutenant Nielsen var meget udmattet, og jeg maatte et længere Stykke Vei laane ham min Arm at støtte sig til. Langs med Veien, vi marscherede, laae henkastede Vogne, Hjul, Lavetter, og jeg tror næsten ogsaa enkelte Kanoner; det varede imidlertid ei længe, at Folkene kunde holde Trop; lidt efter lidt begyndte de at sakke bag ud og blande sig mellem de andre Kompagnier, ja endog Regimenter; mange kastede sig ogsaa i Landeveisgrøfterne langs Veien.

At forhindre dette var ugjærligt, og vi opgave det ogsaa tilsidst, da vi indsaae Frugtesløsheden deraf. Op paa Morgenens hed det sig, at vi skulde indkvarteres et Par Timer i Hokkerup, tror jeg, for at udhvile lidt, men deraf blev der naturligviis intet. Kommandeersergeanten Møller havde fortalt mig, at han kjendte et udmærket Kvarter der og skulde føre mig derhen, hvor vi da skulde gøre os rigtigt tilgode i

den korte Tid, vi skulde tilbringe der; han fortalte mig ligeledes, at vi, naar vi kom til Als, skulde ligge i Kvarteer paa Augustenborg, hvor der paa Slottet skulde ligge 2 Fade Viin til Armeens Officerer.

Desværre var Kommandeersergeanten galt underrettet i alle Punkter. Vi kom ei til at gøre Holdt i Hokkerup, men derimod først i Rinckenæs, hvor vi kun skulde gjøre et ganske kort Holdt, der ovenikjøbet blev endnu mere forkortet ved de i Krigen saa ofte forefaldende Hændelser. Vi ankom til Rinckenæs vel omtrent Kl. mellem 11 og 12 i et stærkt Sneefog og stillede Geværerne i Pyramider ved Indgangen til Byen og lod da Folkene, saa mange som vi havde samlede, træde af med det Paalæg, saasnart Allarmsignalet blæstes, da øieblikkelig at indfinde sig. Alle Officererne strømmede sammen i den store Gjæstgivergaard og nød det Lidet, man kunde faae under denne Trængsel; jeg for min Part fik et Par Stykker Smørrebrød og et Glas Portviin og kunde endda ansee mig for ret heldig, da jeg ovenikjøbet fik min Feltflaske fyldt med Vand. Vort Ophold i Rinckenæs blev, som ovenfor sagt, afkortet ved, at der kom et Rygte om, at Østerrigernes og Preussernes Avantgarde allerede var rykket frem til kun $\frac{1}{2}$ à $\frac{1}{4}$ Miil fra Byen; dette Rygte, der nok var foranlediget af Auditeur Oldenburg, efter hvad der sagdes, havde tilfølge, at Allarmsignalet øieblikkelig blev blæst, og alt begav sig i største lil til Samlingspladserne for at faae de adspredte Tropper hurtigt samlede og komme afsted; thi vi vare i en alt for opløst Tilstand til uden i yderste Nødvendighed at have skullet indlade os i en Kamp. Vi fortsatte derfor Marschen mod Graasten og igjennem den mod Dybbøl uden Afbrydelse, skjøndt en almindelig Udmattelse ved dette Tidspunkt begyndte at udbrede sig. Kompagnierne kunde umuligt længere holdes sammen, men blendedes mellem hinanden i et Virvar, og kun de Raskeste og Flinkeste holdt sig endnu til deres egne Officerer.

Hvad der endnu mere forøgede Trængselen paa Veien var de ideligt iveienkommende Vogne af alle Arter, der snart rent spærrede, snart meget besværliggjorde Passagen. Mangfoldige Soldater havde kastet deres Oppakning paa den første den bedste Vogn, de havde mødt, nogle endog kastet den rent bort, for selv at kunne vinde med; adskillige saae jeg endog gaa paa deres Hosesokker i Sneen, da de ei kunde udholde at have Støvler eller Sko paa. Mangfoldige marscherede i Trætøfler eller vel endog Træsko, overhovedet hvad der kunde skaffe deres hudløse Fødder en kort, omend mislig Lindring. Min Kompagnicommandeur, Lieutenant Nielsen, og jeg slæbte os frem ved Siden af hinanden og fordrev Tiden med alskens Passiar.

Fra det selv om Vinteren yndige Graasteen til Dybbøl slæbte vi os

kun med yderste Møie Skridt for Skridt; Veien, der kun er 2 Miil lang, forekom os aldrig at ville faae nogen Ende, saa langsomt gik det. Fra Nybøl af saa det høie, sneeklædte Dybbølbjerg med Skandserne og Møllen overordentlig imponerende ud, langt mere imponerende end det er i Virkeligheden; og aldrig senere, naar jeg har betragtet Stillingen forfra, er den forekommet mig nær saa imponerende som dengang; paa Veien ved Nybøl Kirke, tror jeg det var, traf vi en Afdeling af 21de Regiment under en af mine meget gode bekjendte, en Lieutenant Rosenstand, som var ude med en Arbeidskommando for at ophugge Veien. Lidt længere borte kom en Wienervogn farende forbi med Overgeneralen de Meza, der i fuldt Fiirspring jog op til Dybbøl ad.

Endelig naaede vi da næsten segnende af Mathed Toppen af Dybbøl Bjerg og marscherede der ind paa en flad Mark, satte Geværerne sammen i Pyramider og lod Folkene træde af med Ordre til at blive paa Marken. Paa denne Mark, hvor vi ankom lige i Mørkningen eller maaske ganske lidt før, samledes efterhaanden hele 3die Brigade, 5: 16de og 17de Regiment og blev her staaende ganske stille til Klokken mellem 1 à 2 om Natten, altsaa i henved 7 à 8 Timer i en frygtelig Kulde og med et saa strengt Sneefog, som jeg næsten kan erindre. Var det næsten uudholdeligt i den lange Tid ved Bomhuset foran Flensborg, saa var det aldeles uudholdeligt her; thi der vare vore Kræfter dog ei aldeles opslidte, og vi havde til da ei lidt saa meget; men her stødte begge disse Dele til, for at gjøre os mere forsvarsløse.

Soldaterne laa i 3—4 Lag over hinanden i Dynger, der paa Grund af Sneefoget snart saae ud som Driver. Mange mistede ogsaa her den Smule Forstand de havde tilbage, saaledes Regimentsadjudanten Lieutenant Borch, der faldt af Hesten og maatte som vanvittig bringes paa Lazareth, hvor han imidlertid kom sig efter faae Dages Forløb; Capitain Lund var ogsaa i den Grad fra Samlingen, at han befalede en af 5te Compagnis Officerer, Lieut. Hofman, at gaae ned til Alssund og bringe 8 stærke Færgekare med, med det Gode og Onde efter Omstændighederne, uagtet Lund naturligviis meget godt vidste, at der ingen Færgekare var der ligesaa lidt som nogen Færge; men skjøndt Lieutenant Hofman vidste det Samme, saa var han naiv nok til at traske derned, hvor han ovenikjøbet havde det Uheld at faae sit Ben slemt forslaaet. Hvad Capitain Lund vilde med de 8 stærke Færgekare, har han aldrig kunnet eller villet gjøre rede for, men vist nok er det, at han var lidt flau over denne komiske Ordre, han havde udstedt; ogsaa Oberst Bernstorff var saa svag, at han næsten ei kunde holde sig paa Hesten.

Hvad mig selv angaar, da var jeg i en Tilstand, der var en Mellem-

ting mellem Bevidstløshed og vaagen Tilstand; jeg kunde med Nød og neppe forstaae de allersimpleste Ting, men dermed var det hele ogsaa forbi; det var derfor med en ligefrem Følelse af Fortvivlelse, at jeg hørte, at vi skulde paa Forpost; jeg var mig bevidst, at dette vilde have været mig ligesaa umuligt denne Nat at have opstillet en Feltvagt og besørget denne vigtige og temmelig complicerede Tjeneste som Feltvagtcommandeur som at krybe op til Maanen; jeg var overbeviist om, at jeg vilde have været aldeles ude af Stand til at være vagtsom og viist den ueftergivelige Aarvaagenhed, som er en Feltvagtcommandeurs Pligt; det er den eneste Gang under hele Krigen, hvor min Tjeneste har skrækket mig; syg vilde jeg under ingen Omstændigheder melde mig, thi næsten Alle vilde have havt den samme Anledning dertil som jeg; men jeg besluttede derimod at gaae til Obersten og sige ham hvorledes det forholdt sig, at jeg naturligviis var beredt til at drage paa Forpost, men at jeg paa den anden Side i Forveien vilde fralægge mig alt moralsk Ansvar, hvis der skulde indtræffe en Ulykke paa Grund af Uaarvaagenhed, da jeg langt fra havde min fulde Bevidsthed og ei længer var sikker paa mine physiske Kræfter.

Heldigviis blev jeg sparet for denne dog altid mislige Erklæring, thi kort efter fik vi at vide, at Regimentet slet ei skulde paa Forpost, men derimod have Skandsevagten paa Dybbøl. Til den Tjeneste vidste jeg, at mine Kræfter vilde være tilstrækkelige. Endelig Kl. 1 à 2 satte vi os i Bevægelse, men hvorhen og hvorledes, derom mangler jeg aldeles Bevidstheden; jeg veed kun, at vi løb 2—3 Kompagnier i Rodemarsch ved Siden af hinanden over en Mængde Pløining frem og tilbage i 2—3 Timer, snart udsættende en Post, snart tabende et helt eller halvt Kompagni, Alt i den forfærdeligste Forvirring, som det vel er muligt at tænke sig; det Eneste, som stod rigtigt klart for mig, var, at jeg maatte holde dygtigt fast i min Formands Kappe, thi tabte jeg mit Hold, saa vilde jeg og alle bag mig Løbende tabes og være aldeles Vildfarende.

Medens vi løb, havende fat i hverandre, raabtes der bestandigt paa at holde fat; det var overhovedet det Eneste, vi alle havde noget klart Begreb om Nødvendigheden af, og desuagtet tabtes der bestandigt ethvert Øieblik mange. Saaledes blev Wolff borte med hele 2det Halv-kompagni og kom først tilstede længere ud paa Natten; hvordan han fik os opsøgt, maa vor Herre vide. Endelig endtes denne Løben Blindebuk Kl. 3 eller saa, og vi indkvarterede hele Kompagniet i en Gaard nedenfor Skandserne; den var naturligviis forladt af sine Beboere; dog var en Kone ladet tilbage; hendes Navn var Dortha, kan jeg erindre, og hun var givet med en Husar.

Denne Kone fik et Leie bragt istand til os 3 Officerer, efter at vi havde nydt lidt. Med en saa salig Følelse som dengang har jeg aldrig før eller senere lagt mig tilsengs. Vi sov som Steen til om Morgenen Kl. 8 og stode da forfriskede op for at tiltræde vore Forretninger, navnlig med en foreløbig Reorganisation af Kompagniet, af hvilket kun Halvdelen var tilstede.

Saaledes endte Retraiten for mit Vedkommende.

Man har sammenlignet Kamperingen ved Dannevirkestillingen og Retraiten til Als med Napoleons Tilbagetog fra Moskwa; skjøndt denne Sammenligning som de fleste af denne Art halter, navnlig med Tidslængden for begge, saa er der dog virkelig saa mange Sammenligningspunkter tilstede, især hvad Lidelserne angaae, at Sammenligningen ei er uden al Berettigelse.

CAP. VI. DE FØRSTE DAGE PAA DYBBØL; DEN FØRSTE IND- QUARTERING I SØNDERBORG OG FÆGTNINGEN VED BØFFEL- KOBBEL SAMT FELTVAGT FORAN NYBØL.

I Løbet af Dagen indfandt adskillige af vort Mandskab sig paa Gaarden; enkelte paalidelige Folk bleve udsendte i forskjellige Retninger, navnlig til Sønderborg, for at opsamle de Spredte og føre dem tilbage til Kompagniet; dog varede det over 2 Dage, inden de Sidste indfandt sig. Ja, enkelte vare endog komne helt Nord paa til Fredericia, saaledes en Korporal Dittmer, en Lauenborger, som vi derfor troede havde grebet Leiligheden til at desertere.

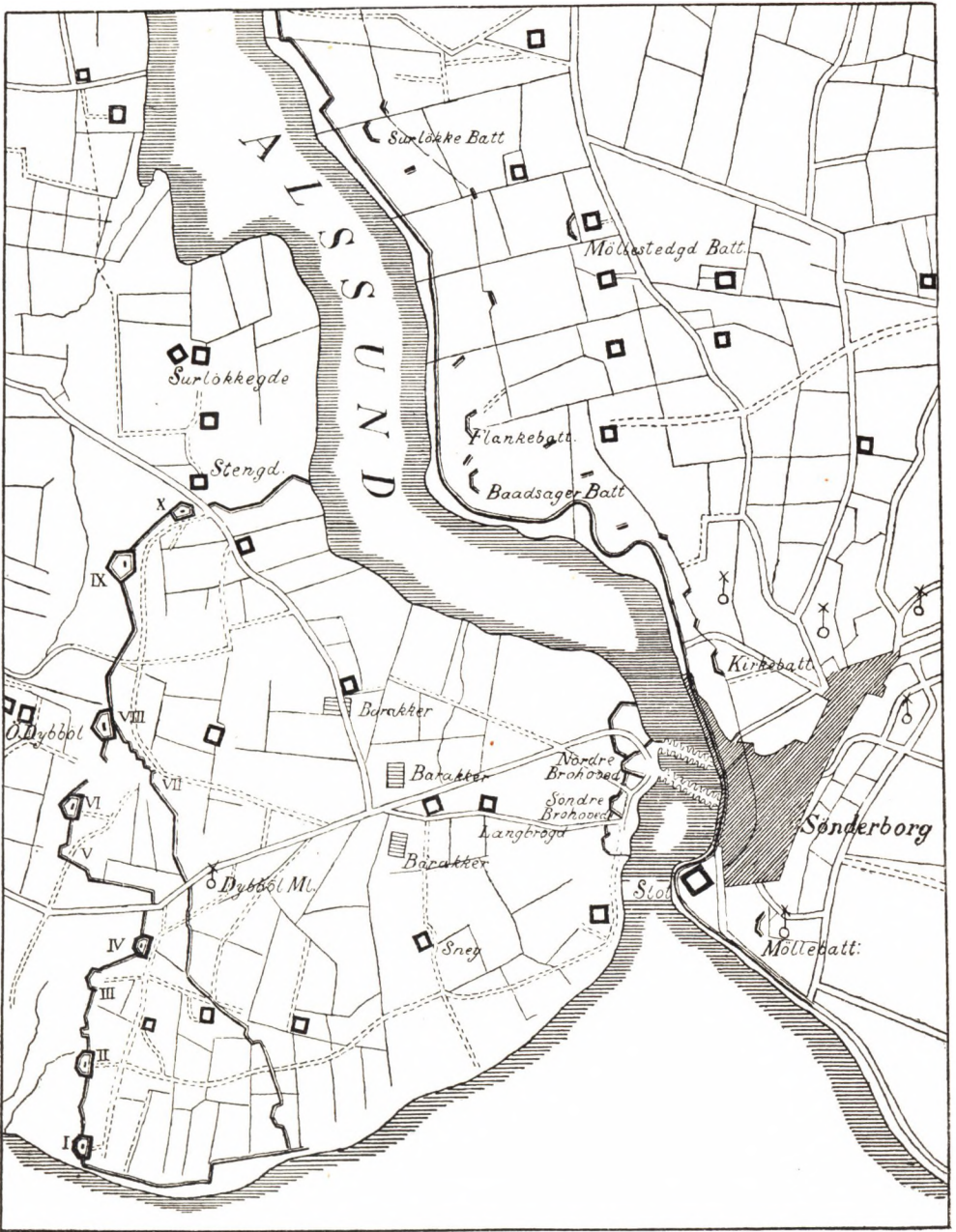
Om Morgenen efter Retraiten, altsaa d. 8de Febr., fik vi Ordre til at besætte en af Skandserne, No. 4, med et Halvcompagni. Det var Lieutenant Wolfs Tour, og jeg var naturligvis meget glad over at kunne blive i mit efter Omstændighederne taalelige Kvarteer.

Vi havde virkelig en ret net Stue, der ei aldeles var blottet for Meubler og dertil en god Varme. Stuen vilde under andre Forhold have forekommet os meget uhyggelig, da den var aldeles uordentlig; navnlig laa den fuld med Halm og Tørvesmuler; men jeg er overbevist om, at vi følte os langt hyggeligere stemt end nogensinde i det elegantest udstyrede Gemak.

Nielsen og jeg tilbragte Dagen, saavidt jeg kan erindre, med at passiare om de overstandne Besværligheder, med forskjellig Tjeneste ved Kompagniet, med at see os lidt om i de nærmeste Omgivelser og med at sove. Dybbølstillingen skuffede mig meget, da jeg først saa den den Dag; jeg havde altid hørt dens Styrke omtale og navnlig de

mægtige og stærke Fæstningsværker, som skulde krone dens Top. Men hvor forbausedes jeg ved at see, at det Eneste, der var, var nogle kun halvt færdige Skandser af et ingenlunde imponerende Udseende, i Nærheden i det Mindste ei; ikke en eneste Løbegrav som Forbindelse mellem Skandserne var der gravet, og ikke et eneste Hegn foran Stillingen var sløifet, lige saa lidt som nogen af de foranliggende og Ildvirkningen hindrende Gaarde var nedrevet. Det hele havde et Præg af Ufuldendthed og Svaghed, som var alt andet end skikket til at indgyde Tillid, og havde Preusserne med Dristighed trængt paa lige strax og dertil valgt Morgendæmringen, saa tror jeg fuldt og fast, at de kunde være løbne igjennem, 3: imellem Skandserne, ei alene med Lethed, men ogsaa uden betydeligt Tab og over Hals og Hoved kastet os over paa Als eller maaske snarere endog have taget os tilfange; ja Als selv vilde maaske endog have svævet i den yderste Fare, thi vare Preusserne blot gaaede paa med tilstrækkelig Voldsomhed, da tror jeg ei, at Vore havde faaet Tid til at afbryde Broen efter sig eller kunnet hindre Fjenden i at trænge bag efter over. Vi havde nemlig da endnu ingen Brohoveder faaet opkastede, og vore egne Tropper vilde tildels have maskeret Ilden fra Batterierne paa Als; naar saa dertil kom, at det varede mange Dage, inden Uordenen, Forvirringen og tildels Modløsheden efter Retraiten var forsvundet, da tror jeg ei, at Udfaldet kunde være bleven synderlig tvivlsomt; heldigviis havde Preusserne ikke Dristighed nok dertil, vel fordi at Stillingen, beseet fra Fronten, tager sig overordentlig imponerende ud, navnlig i Midten, og de havde vel desuden heller ei fuldkommen Kundskab om den Forfatning, hvori Befæstningsværkerne befandt sig.

Dybbøl Bjerg og nedenfor Als med Sønderborg er et efter vore Forhold baade imponerende og udmærket smukt Landskab, der minder lidt om Bjergnaturen. Jeg har næsten ei seet noget skjønnere end en Solskinsdag at staae oppe ved Dybbøl Mølle og derfra at see Sønderborg ved sine Fødder, det lange, smalle Allsund og paa den anden Side det yndige, smilende, tætbyggede og af Hegn gjennemskaarne flade Sydals foran sig, medens man til Høire seer Vemmingbund og det høie Broagerland med dets høitliggende smukke Kirke med 2 Taarne. Til Venstre kan man see op ad Allsund med dets skovklædte Bredder ved Rønhave og Sandberg, Augustenborgfjord og det bag Træerne tittende, deiligt beliggende, hviidkalkede Augustenborg Slot. Mangfoldige Gange har jeg frydet Sjæl og Øie ved at betragte dette Landskab; selv paa de heftigste Bombardementsdage har Larmen af springende Granater aldrig kunnet gjøre mig ligegyldig for dette skjønnne Parti.

Dybbølstillingen 1864.

Hvad angaar de 4 øvrige Dage, vi tilbragte paa Dybbøl umiddelbart efter Retraiten, da er der intet videre at sige om dem, end, at vi tilbragte dem alle i Gaarden, med Længsel ventende paa at blive afløst og komme i et regelmæssigt Kvarter i Sønderborg. Bataillonscommandeuren, Capt. Lund, havde først havt isinde at gjøre os den Ære at boe sammen med vort Kompagni i den Gaard, hvor vi alle laae; men heldigviis blev der intet deraf, idet han tog Kvarter i en af Gaardene ved Siden af, jeg tror sammen med hans gode Ven Overlæge Feveile, med hvem han altid stod paa Krigsfod. Overlægen sagde, at Lund var en Skvadronneur, og Lund, at Feveile var en hjertløs Karl. Jeg kan navnlig erindre, at Feveile i disse Dage havde travlt med, at Lund, der med sin sædvanlige Overdrivelseslyst havde sagt, at Landeveien Graasten til Dybbøl laa fuld af ihjelfrosne Folk fra Retraiten af. Dette lod Feveile ham høre og erklærede, at han kun havde hørt tale om en eneste Ihjelfrossen.

Endelig den 12te eller 13de kom vi til Sønderborg og fik der, efter i temmelig lang Tid at have maatte vente i Gaderne, Indkvarteringsbillet. Nielsen, Wolff og jeg hos en meget elskværdig Familie, Consul Nielsen, vistnok et af de behageligste Kvarterer i Byen. Foruden os laae Premierlieutenant Bruhn og Lieutenant Rye samt Næser fra 6te Compagni der. Nielsen og jeg fik Værelse sammen.

Den Tid, vi tilbragte i denne muntre Familie, der bestod af Consulen og hans Kone, 3 voxne Døttre og en Nièce af Konsulen, var en af de behageligste, jeg tilbragte i Felten. I Selskabsværelset samledes vi paa alle Tider af Dagen og tilbragte Tiden med at høre paa Musik, med behagelig Konversation og undertiden om Aftenen ogsaa med lidt Dands, skjøndt vi Officerer mest maatte dandse i vore Fedtlæders Støvler. Under saadanne Forhold seer man ei paa Smaating, og det er en af de meget store Behageligheder ved Feltlivet, at Hverdagslivets smaa og ofte generende Konvenientser og Stivhed aldeles falder bort; man mødes med vildtfremmede og er inden faae Timers Sammenværen som Aarsbekjendte, men skilles igjen ofte for aldrig mere at mødes; alt dette giver Feltlivet en eiendommelig Fortryllessevne, som kun den, der har prøvet det, rigtig forstaaer at vurdere. —

Dagen tilbragtes som ovenfor berørt med alskens selskabelig Underholdning i Consul Nielsens Selskabsværelse, men desuden med at drive omkring i Gaderne og paa forskellige Konditorier og Gjæstgivergaarde, hvor man altid var vis paa at træffe Bekjendte fra de forskellige Regimenter; thi umiddelbart efter Tilbagetoget var Sønderborg opfyldt med en Mængde, tildels sprængte Afdelinger fra forskellige Regimenter, der ei strax kunde afsendes til deres respective Bestemmelsessteder, men

maatte dvæle ofte indtil 8 à 14 Dage i Byen. Vore fornemste Samlingssteder var Reimuths Hôtel, Hôtel Alssund og et lille Konditori bag Raadhuset, hvor man kunde faae en udmærket Kop Chokolade med Kager og Liqueurer. Ogsaa paa »Holsteinisches Haus«, en forøvrigt meget smudsig Restauration nede ved Raadhuset, kom der en Mængde for at spise til Middag, navnlig senere hen under Beleiringen, da det næsten var det eneste Sted, hvor man altid kunde faa Middagsmad, om endog ringe og til ublu Betaling.

Imedens vi laae første Gang i Sønderborg blev der uddelt en stor Deel uldne Sager til Folkene; ligeledes blev der kjøbt Støvler til de Fattigste blandt Folkene, som manglede dem. Lieutenant Nielsen havde fra en af sine Omgangsvener i Kjøbenhavn, en Fru Trier, faaet tilsendt 50 Rdl. 2 Gange til sit eget Kompagni, for at forsyne sine Folk med Alt nødvendigt. Ved Hjælp af disse Remisser og de betydelige Gaver af uldne Sager, blev vort Kompagni udmærket godt forsynet med Undertøi og Fodtøi.

Havde vi Officerer det godt og behageligt hos Consul Nielsen, saa havde Folkene det desto tarveligere, thi de vare installerede paa de kolde Lofter med lidt Halm til at ligge paa; det saae ret pudsigt ud at see dem om Aftenen at krybe op paa deres Lofter uden Stige ligesom naar Hønsene flyve til Rede.

Det Eneste, vi syntes mindre godt om i Konsulens Huus, var hans 2 Svigersønner, en Hr. Petersen og en Hr. Schmidt; thi de kom regelmæssigt hver Aften, formodentlig for at bevogte hver sin dyrebare Skat, som de maaske troede udsatte for Farer i Nærheden af de farlige Uniformer. Naar de kom, saa hængte hver af Døttrene pligtskyldigst over sin Kjæreste og vare i det mindste halvt tabt for Underholdningen. Vi ønskede dem ofte der, hvor Peberet voxer, saameget mere som det var et Par temmelig uinteressante Herrer. —

Da 5 Dage vare gaaede, var ogsaa vor Hvile forbi, og vi bleve beordrede ud paa Dybbøl, for at gjøre Forposttjeneste, der var ordnet paa den Maade: 1 Dag paa Hovedpost i Dybbølby, 1 Dag paa Feltvagt, 1 Dag paa Skandsevagt og 1 Dag i Sønderborg.

Den første Dag skulde vi have Skandsevagt; saavidt jeg erindrer kom vi paa Vagt i Nr. 6 med en lille Afdeling i Nr. 5. Skandsen Nr. 6 var en af vore største og bedste, samt beliggende paa det mest dominerende Punkt i hele Stillingen, umiddelbart ovenfor Dybbølby, med en udmærket Udsigt over Terrainet foran lige til Dybbøl Kirke og Nybøl. Vi bestilte intet andet end at indøve Folkene i Infanteriforsvaret af Skandsen, o: hvorledes den skulde besættes, hvorledes de skulde bære dem ad med at tilbageslaae et Stormangreb o. s. v.; Resten af Tiden tilbragte vi inde

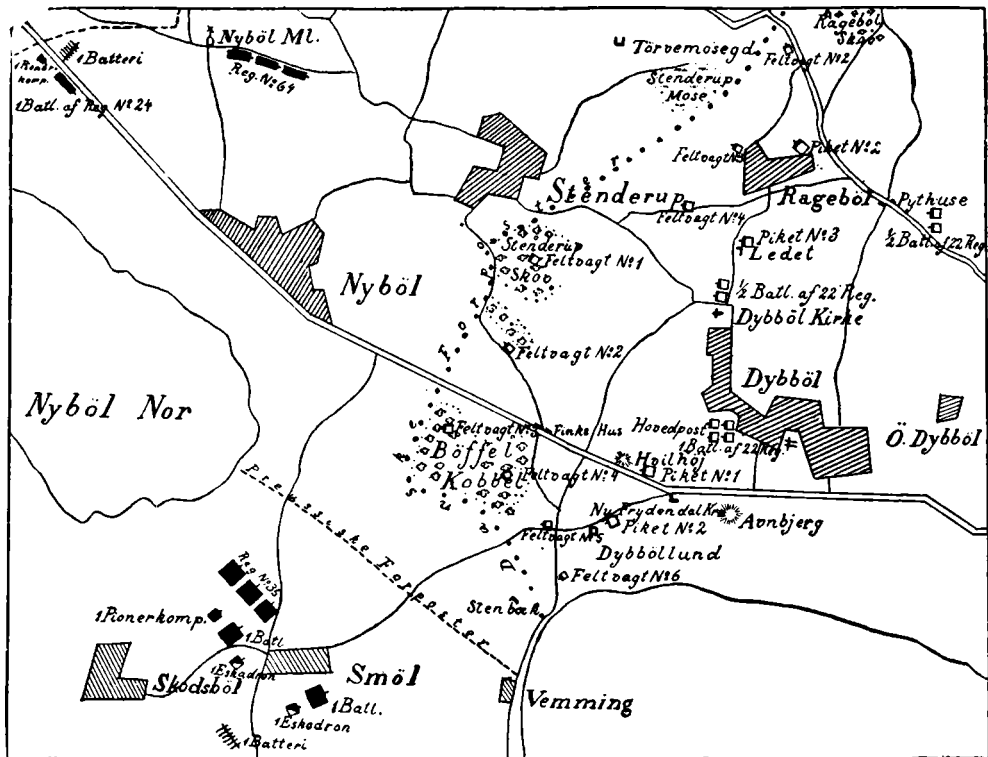
i Blokhuset, naturligviis med at spise og sove, saa man skulde synes, at Tiden maatte gaae hurtigt, men dette var desuagtet langt fra at være Tilfældet; thi det var næsten den kjedeligste, om end ei den mest anstregende, Tjeneste man kunde have. Allerede, medens vi laae i Sønderborg, vare vi udcommanderede paa Arbejdscommando paa Dybbøl, hele Kompagniet under min Anførsel; vedkommende Infanteriofficeer, der førte Arbejdscommandoet, afleverede det til den ledende Ingenieurofficeer, som saa fordelte dem til deres Arbejde, medens Infanteriofficeren saa i de 5—6 Timer, Arbejdet varede, kunde drive omkring uden at have noget at bestille. Arbejdet bestod i at gøre Skandserne færdige, navnlig at bedække Blokhusene foroven med Jord. Ogsaa den Dag, vi havde Skandsevagt, maatte vi skifteviis gjøre lidt Arbejde, navnlig inde i Skandsen.

2den Dagen af vor Forposttjeneste kom vi paa Hovedpost i Dybbølby, hvor der laae en hel Bataillon som Hovedreserve for venstre Fløis Feltvagter og Piketter. Vort Kompagni blev bestemt til Kanonbedækning og indkvarteret i en nyopbygget Gaard, hvor der stod 2 Feltkanoner til Assistance for Forposterne paa venstre Fløi. Det var en Lieutenant Mynster, der commanderede de 2 Kanoner af Batteriet Lunn.

Med ham og Underlægen Gedalia, der udmærkede sig ved at lave en udmærket Kop Kaffe, tilbragte vi en virkelig ret gemytlig Dag med at spise, drikke Kaffe og Viin, ryge og vælte os i Halmen med en god Ild i Kaminen.

Ved saadanne Leiligheder kom der naturligviis en Mængde Historier af alle Arter, navnlig fra Kjøbenhavn og forrige Krig af, paa Tapetet, ofte ret morsomme og i ethvert Tilfælde tilstrækkelig gode under saadanne Forhold til at fordrive den Tid med, hvor man ikke sover eller spiser. Næste Dags Morgen, d. 18de Febr., skulde vi paa egentlig Forpost paa venstre Fløi; vi bleve bestemte til at afløse Piketkompagniet i Dybbøllund paa yderste venstre Fløi, medens 5te Kompagni skulde opløses i 4 Feltvagter, og de 2 andre Kompagnier, 1ste og 2det, skulde staae som en Slags Hovedpiket ved Tvingetgaarden under Bataillonscommandeurens egen Kommando. —

Det var et rask Frostveir, da vi marscherede til vort Bestemmelsessted Dybbøllund; alt ved Forposterne var roligt, saa vi ingen Anelse havde om, at det Terrain, vi da passerede, lidt efter skulde blive Skuepladsen for en heftig Kamp. Det var et Kompagni af 3die Regiment, som vi afløste; der blev strax af Nielsen truffet den Bestemmelse, at et Halvcompagni skifteviis bestandigt skulde staae under Gevær, medens det andet fik Tilladelse til at træde af og gaae ind i Gaarden og søge Ly i Laden og Staldene. Mit Halvcompagni fik som det 1ste først

Det sydlige Forposterræn foran Dybbølstillingen 22. Februar 1864.

Vagten. Derpaa gik Nielsen med Wolff og mig et Stykke frem i Terrainet til den 300 Skridt foran Dybbøllund løbende Broagervei for at tage Bestemmelse om de Forholdsregler, der skulde gribes til i Tilfælde af Angreb. Her bestemtes det da, at jeg med 1ste Halvcompagni i Tilfælde af Angreb i Løb skulde gaae til omtalte Vei, besætte den saalænge, til jeg kunde faae de 2 à 3 yderste venstre Feltvagter optagne, og da først trække mig tilbage samt forøvrigt handle efter Omstændighedernes Bydende. Vi vare knapt komne tilbage til Dybbøllund og fuldkomment indrettet os paa Piketten, før Skydningen begyndte fra Vedetterne af; de stode i en Linie fra den inderste Viig af Vemmingbund ved Stensbæk foran Bøffelkobbøl og lige foran eller rettere bag ved Nybøl over Stenderup o. s. v. —

Saasart vi paa Skydningen kunde høre, at det var mere end en lille Patrouilleskjærmydsel, traadte 2det Halvcompagni øieblikkelig under Gevær, medens jeg efter den tidligere Ordre i hurtigt Løb førte mit Halvcompagni frem til den omtalte Broagervei og besatte den med en tynd Kjæde. Mit Mandskab var imidlertid alt for lidt til at omspænde Terrainet; thi det var mig ei muligt at faae nogen Forbindelse til høre, hvorfra jeg antog Faren kom, saa jeg stod i Fare for at blive omgaaet, hvis jeg blev forlænge, og paa den anden Side maatte jeg jo ogsaa saavidt muligt frelse Feltvagterne.

Vel sendte jeg Poster ud til høre for at faae i det mindste en tarvelig Observationsforbindelse, men selv det var paa Grund af Terrainets Forhold ei muligt. Jeg besluttede efter disse feilslagne Forsøg kun at lade mig lede af mit Øre, s: rette mig efter Skydningen, saameget mere som jeg med Grund kunde vente at slippe bort langs Stranden ved Vemmingbund, selv om Fjenden skulde trænge raskere frem til høre end man kunde vente.

Det var ei nogen ganske behagelig Situation, thi Terrainet var som ovenfor beskrevet saadant, at jeg aldeles intet Overblik kunde faae; jeg stod ligeved det sydostligste Hjørne af Bøffelkobbølsskov, medens Fjenden trængte frem fra den nordostligste Udkant og langs den nordfor Skoven løbende Chaussée, knap 1000 Skridt fra min høre Fløi.

Trængte nu Fjenden for langt frem til høre da vilde jeg, om end vanskeligere blive omgaaet, da faae en efter al Sandsynlighed ødelæggende Flankeild at passere, inden jeg kunde naae i Linie med vore retirerende Forposter. Bestandigt nærmere og nærmere trak Skydningen sig i min høre Fløi og allerede begyndte enkelte Geværkugler at komme omtrent lige ind i Flanken af Kjæden, saa jeg saae, at det var paa høie Tid; men endnu havde jeg ikke faaet alle Efternølerne samlet ind, der mærkeligt nok, den overhængende Fare uagtet, gave sig god Tid. Ogsaa

Folkene begyndte at blive lidt ængstelige for at blive afskaarne, og skjøndt de intet sagde, kunde jeg godt af mange Ting see, at de syntes jeg dvælede for længe; navnlig syntes nogle Kolonner, der kom fra Smøl By paa Broager, at ængste dem, uagtet vi ikke havde fjerneste Fare at befrygte af dem i den første halve Time.

Da jeg endelig havde faaet Feltvagterne bag ved mig paa ganske enkelte Efternølere nær, gav jeg Ordre til hurtig Tilbagegang ned mod Dybbøllund, igjennem den og videre fort, indtil vi naaede vor Kjæde.

Tilbage gik det i en Fart, men det var ogsaa paa den alleryderste Tid; thi en fjendtlig Afdeling havde allerede besat et parallelt med vor Retraitelinie løbende Hegn, hvorfra den sendte os en Hagel af Kugler, der heldigviis ei gjorde betydeligt Skade, da de næsten alle gik for højt og vi tilmed løbe meget spredte; især var Kuglereggen heftig, da jeg tilligemed nogle Andre løbe igjennem Dybbøllunds Gaardsplads og Have; der hvinede de om Ørene, saa det var en Lyst. —

Et godt Stykke bag Dybbøllund traf vi først Resten af Kompagniet, der allerede var i Linie med den øvrige Kjæde; med Lieut. Wolff aftalte jeg, at vi skulde retirere skiftevis med Halvcompagnikjæderne, saa den ene dækkede den andens Retraite. Ved den Tilbagegang, jeg foretog igjennem Dybbøllund, indtil jeg naaede Resten af Kompagniet, mistede jeg, saa vidt jeg veed, kun 2 Mand. Nielsen og Wolff havde troet, at jeg var afskaaret, og blev naturligviis meget glade ved at see mig i god Behold komme tilbage. Fra nu af fortsattes Tilbagegangen langsomt under bestandig Kamp fra Hegn til Hegn, indtil vi naaede Avnbjerg og det fra denne ned til Vemmingbund løbende Hegn; her bede vi os fast og lod os ei drive fra, da vi havde Ordre til at forsvare denne Stilling til det Yderste.

Denne Ordre gav Capitain Lund mig, lige da Lieutenant Nielsen lod blæse tilbage; jeg meddelte ham naturligvis Ordren; han vilde kun være gaaet et Hegn længere tilbage i den feilagtige Mening, at det ei var Avnbjerg, vi vare paa. $\frac{1}{2}$ Time efter, at vi havde gjort Holdt ved Avnbjerg, døde Kampen hen, efter at den havde varet i $2\frac{1}{2}$ Time, 5: fra Kl. 11—1 $\frac{1}{2}$.

Kampen havde været haard, navnlig for vort 1ste og 2det Compagnies Vedkommende; 7de Compagni havde ogsaa en alvorlig Fægtning at bestaae, medens 5te med Undtagelse af en Deling under Lieutenant Hofman, der havde Feltvagt Nr. 3 foran Nybøl og der leed stort Tab, var mindst med. Regimentet, navnlig 1ste Bataillon alene omtrent, led et Tab af over 80 Md., deriblandt Lieutenant Hofman, der blev temmelig haardt saaret og fangen; han commanderede en meget farlig Feltvagt foran Nybøl By, en Slags Uriaspost; thi Feltvagtens Vedetter stod kun

2—300 Skridt fra Indgangen til Nybøl By, der var besat af Fjendens Forposter og bestandigt vrimgede af større Patrouiller. Foruden ham blev næsten Hovedparten af hans Feltvagtmandskab saaret og fangen. Lieutenant Hofman havde, efter hvad der blev sagt, begaaet den Feil at forsøge paa at forsvare sin Feltvagtstilling, der var aldeles uholdbar, istedenfor strax at være gaaet noget tilbage; han blev derfor indhentet og havde ovenfor omtalte Skjæbne.

Vi mistede ogsaa en anden Officeer, Lieutenant Larsen af 1ste Comp., der fik 2 Fingre overskudte, et slemt og langvarigt, om end i Almindelighed ikke farligt Saar.

Lige i Slutningen af Fægtningen kan jeg erindre en temmelig næsvis Preusser, der blev tilbage, efter at hans Kammerater havde trukket sig tilbage, for at sende os et Par Kugler til speciel Afsked. Uagtet vi sendte ham en Mængde Kugler til Svar, lykkedes det dog ei, saavidt jeg kunde see, at træffe ham; deraf kan man see, hvor vanskeligt det er at træffe en Mand paa 5—600 Skridt, der kun er halv Rækkedistance for Rifler. Hvis det var saa let at træffe under Fægtningen, som man ofte bilder sig ind, saa vilde næsten ingen Officeer slippe usaaret fra en Fægtning i aaben Mark fra Hegn til Hegn, hvor deres Stilling fordrer, at de maa gaae op og ned langs Kjæden for at vaage over Alt og altsaa bestandigt frembyder Skive, medens alle de andre ligger dækkede, og desuagtet er Tabet af Officerer dog ei saa stort, som man selv efter det laveste Skjøn maatte antage.

Da Fægtningen fuldstændigt var ophørt og de Døde og Saarede vare bragte ind og tilbage til Ambulancen, ordnede vi vore Afdelinger og beredte os paa at rykke tilbage til vor tidligere Forpoststilling. Her fik jeg det meget hæderlige, men det fraregnet langt fra behagelige, Hverv at overtage Kommandoen over Lieutenant Hofmans Feltvagtrester, der som ovenfor nævnt havde den værste Feltvagt af dem alle, lige i Næsen af Nybøl. Det var Capitain Lund, der hædrede mig med dette Hverv; jeg blev altsaa foreløbigen forsat til 5te Comp. og marscherede af Sted til Nybøl uden at træffe paa det mindste Fjendtlige paa hele Veien og ankom altsaa uden Modstand til den Plads, hvor Feltvagten havde staaet om Morgenens. Her var jeg i en slem Forlegenhed med Opstillingen af Vedetterne, da de jo skulle opstilles aldeles som om Morgenens og ingen af de tilbageblevne Fok vidste nogen rigtig Besked; dertil kom, at Terrainet var saa daarligt til Opstilling af Vedetter og Feltvagter, at det var umuligt ad Fornuftveien at bedømme hvor de skulde opstilles; thi ingen Punkter frembøde den mindste Udsigt længere end fra 100—200 Skridt.

Endelig bestemte jeg mig da for en Opstilling og sendte saa strax Patrouiller alle Vegne ud, dels for at undersøge, om der var Forbindelse med Sidefeltvagterne og dels for at undersøge det foranliggende Terrain og tillige skaffe mig Kundskab om, hvor Fjenden havde sit Tilhold. Da det var i Orden, valgte jeg den forrige Plads for selve Feltvagten, hvilken nogle af Folkene kunde kjende igjen, men ombyttede den imidlertid i Skumringen med en bedre i en noget mere tilbageliggende Bondegaard, Øster Skovsgaard tror jeg den heed.

Derpaa forlangte jeg 15 Mds. Forstærkning til Feltvagten, for at kunne besætte et Forhug af fældede Træer, der skulde spærre Chauséen og som det paalaa mig at besætte.

Den meste Tid tilbragte jeg med at gaae op og ned af Vedet-Kjæden, da jeg ei ganske stode paa Folkene, som jeg godt kunde mærke havde faaet en Skræk i Livet fra om Morgenen af, da de jo vare blevne pludseligt overfaldne og nu maaskee ventede at blive det igjen. Hele Aftenen, indtil det blev mørkt, kunde jeg see de preussiske Patrouiller baade af Infanteri og Kavalleri passere knap 300 Skridt borte paa en Vei fra Nybøl til Broager, saa det var nødvendigt at have baade Ørerne og Øinene aabne.

Feltvagten til venstre, Nr. 4, commanderedes af en Foureer Lassen fra 5te Comp. af og den til højre, Nr. 2, af Premierlieutenant Cramer af 4de Comp. Kl. 10 omtrent fik jeg pludselig Melding fra Feltvagt Nr. 4 om, at den blev omgaaet paa begge Sider af Cavalleri og Infanteri og den derfor øieblikkeligt trak sig tilbage igjennem den bag ved liggende Bøffelkobbelskov og raadede mig til at gøre det samme. Denne Melding var mig strax mistænkelig, dels fordi Fjenden næsten aldrig angreb paa denne Tid, dels fordi det strax faldt mig ind, at det kunde have været de samme Patrouiller, som jeg havde seet, der havde skræmet Foureren; og dernæst vilde jeg under ingen Omstændigheder trække mig tilbage for en usynlig Fjende. Jeg sendte øieblikkelig en Patrouille ud til venstre med Ordre til at gaae til Feltvagt Nr. 4 og hvis de fandt den endnu paa sin Plads, da opfordre ham til at blive, da der rimeligviis ingen Fare var af den Natur, han havde befrygtet; fandt Patrouillen ham, s: Foureer Lassen, derimod ei, da hurtigst muligt at gaae til næste Feltvagt igjen til venstre, nemlig Nr. 5, og melde Lieutenant Gløberfeldt det passerede og opfordre ham til at hjælpe mig med at afpatrouillere Aabningen i Vedetkjæden. En Ordonnans blev naturligviis ogsaa sendt til nærmeste Feltvagt til højre for at melde det Forefaldne og de trufne Forholdsregler. Dernæst sendte jeg en Patrouille ud i Terrainet foran Kjæden til venstre for at undersøge, om

der var nogen virkelig Fare at befrygte; da jeg havde truffet disse nødvendige Forsigtighedsregler, holdt jeg mig parat med den lille tilbageblevne Rest af Feltvagten til at møde alle mulige Eventualiteter. —

Efter nogen Tids Forløb kom Patrouillen tilbage og meldte, at Alt var roligt, at Feltvagt Nr. 4 var forsvunden og at Lieutenant Gløerfeldt havde lovet at lade det halve af det mellemværende Terrain jevnligt afpatrouillere. Da jeg havde faaet disse Meldinger, sendte jeg øieblikkelig Melding tilbage til Kapitain Lund om Alt det Forefaldne og navnlig, hvad jeg havde hørt, men bad tillige om, at der saa hurtigt som muligt maatte sendes mig den tidligere begjærte Forstærkning, og at den forladte Feltvagt hurtigst muligt maatte blive besat igjen, da jeg ei var istand til betryggende at kunne bevogte den af Mangel paa tilstrækkelig Mandskab. Omtrent 1 Time eller $1\frac{1}{2}$ efter Meldingens Afsendelse kom den begjærte Forstærkning og noget senere endnu Mandskab til at besætte den forladte Feltvagt under Lieutenant Bang, der var ledsaget af Bataillonsadjutant Børgesen og Chefen for 5te Comp., daværende Lieutenant Aarøe. Den forstyrrede Forbindelse blev da hurtigt retableret, og intet forstyrrede mere Tjenestens Gang den Nat. Senere hørte jeg, at Foureren havde faaet en slem Medfart af Kapitain Lund, der meget drøit havde læst ham Texten og derpaa erklæret ham for uduelig til at commandere Feltvagt og sat Lieutenant Bang i hans Sted; det var i Sandhed heller ei formeget; thi han havde begaaet den for en Feltvagtcommandeur utilgivelige Feil at have forladt sin Post uden at have løsnet et Skud for at alarmere og uden at være angreben, kort sagt, han havde aldeles tabt Hovedet.

Natten mellem d. 18de og 19de Februar var en sjelden deilig klar Maaneskinsnat, men bidende kold og vi lede alle meget af Kulden. Jeg havde, som ovenfor berørt, efter Mørkningen trukken Feltvagten længere tilbage end den oprindelig stod, til Østerskovsgaard, og derinde i denne indelukkede Gaard stod vi og frøs, medens Beboerne, der mærkeligt nok ei havde forladt denne farligt beliggende Gaard, sadde inde i Stuen ved en deilig Varme. Det var haardt nok for de stakkels forfrosne Soldater, som jeg paa det Strengeste havde forbudt at gaae ind i nogen af Husene, at see ind i den hyggelige Stue uden at turde gaae indenfor, men de havde ingen Grund til at beklage sig; thi jeg delte troligt deres Lidelser og gik kun ind et Øieblik for at skrive en Rapport. Ved denne Leilighed raadede jeg Manden til at flytte bort, da jeg havde den fulde Overbeviisning, at jeg næste Morgen tidligt vilde blive angreben, og da vilde Gaarden komme til at ligge mellem Fjenden og mig under Kampen og blive beskudt, men han vilde ikke, skjøndt han under Kampen den foregaaende Dag nær var bleven skudt; han sagde, at han vilde

skjule sig og sin Familie i Kjælderens. Endeel af Natten tilbragte jeg med at gaae langs ad Vedetkjæden for personligt at overbevise mig om, at de holdt god Vagt. Vedetterne havde jeg givet nøiagtige Forholdsregler for deres Forhold, hvis de skulde blive angrebne, nemlig øieblikkelig at melde mig Alt, hvad der kunde tyde paa Angreb; naar de endelig bleve angrebne, da maatte ingen Vedet forlade sin Plads, før han havde skudt sit Gevær af 2 Gange, og da hurtigst muligt samle sig ved Feltvagten, hvor de skulde faae videre Forholdsordrer.

Mellem 5 og 6 blev det mørkt $\frac{1}{2}$ Timestid, og i denne Tid blev en dobbelt Vedetpost, bestaaende af 2 Slesvigere, borte; de havde staaet i Landeveisgrøften lige foran Nybøl Bys Udkant knap 300 Skridt; naturligviis ere de deserterede i Mørket, men muligviis vare de ogsaa blevne tagne af en preussisk Snigpatrouille, hvilket Tiden og Stedet gjorde næsten lige saa sandsynligt, især da den ene Slesviger nok var bosat i Odense og der altsaa var mindre Rimelighed for, at han vilde desertere; jeg havde af en Forglemmelse sat 2 Slesvigere sammen til Vedetpost, hvilket vi ellers aldrig gjorde; men jeg kjendte ei Mandskabet og glemte at forhøre mig desangaaende hos Underofficererne.

Noget efter at jeg havde faaet Melding om denne Forsvinden, hvilket jeg naturligviis meldte til alle vedkommende, blev jeg, som jeg havde ventet, angreben fra Nybøl af, og det saa hurtigt, at jeg knap havde faaet Melding fra Vedetterne om, at Preusserne fra Nybøl af kastede en Kjæde ud bag Hegnene og rask avancerede, før jeg havde min Vedetkjæde paa Halsen. De fleste af Vedetterne havde kun faaet Tid til at skyde deres Geværer af een Gang, men ei til at lade igjen, før Fjenden var paa Livet af dem.

Jeg opløste nu Feltvagten i Kjæde og optog Vedetterne, eftersom de kom, og gik efter min tidligere tagne Bestemmelse tilbage i Kjæde til et noget bag Gaarden liggende Hegn, der løb mellem Bøffelkobbelen og Landeveien, det eneste Punkt, der tilbød Mulighed for et kort Forsvar. Under Alt dette blev vi stærkt beskydte, og først da vi kom til Hegnet kunde vi for Alvor bevare Ilden og overdængede den stakkels Østerskovsgaard, bag hvilken Fjenden søgte Dækning, med en Hagel af Kugler. Imedens vi gik tilbage til Hegnet fik jeg min Mistanke om, at Folkene vare noget demoraliserede, bekræftet, thi idet vi passerede Hjørnet af Skoven greb nogle af dem Leiligheden til at slippe bort igjennem samme, og jeg maatte tilsidst endog gribe et Gevær og true med at skyde dem ned, før jeg kunde bringe dem til at standse og fuldkommen lystre Kommando. Ved dette Hegn blev vi liggende, indtil Skydningen ophørte, hvad der forøvrigt meget snart skete, dog først efter at vi havde faaet en antagelig Portion Kugler om Ørerne. Ved

Middagstid rykkede vi igjen noget frem og indtog paa lidt nær vor gamle Forpoststilling, dog noget mere tilbagetrukket, med nogle af Feltvagterne inde i Skoven.

Omtrent ved denne Tid kom Forpostcommandeuren, Ritmester Castenschjold, ud til os, og Cramer og jeg gjorde ham da opmærksom paa det overordentligt uheldige Terrain, hvor Vedetlinien først havde staaet, og han lovede ogsaa, at Linien paa dette Punkt skulde fremtidigt blive noget mere tilbagetrukket.

Om Eftermiddagen Kl. 2 omtrent blev vi afløst; dog varede det temmelig længe, inden Afløsningen kunde blive opstillet, da Vedetterne skulde opstilles noget mere fremskudt end vor første Opstilling. Derpaa afmarscherede jeg, glad over at være sluppet hæderligt og uskadt bort fra denne afskyelige Feltvagt. Nogle Dage senere, den 22. Febr., gik det igjen ud over disse Feltvagter i Nærheden af Nybøl. Ved Dybbøl Mølle afleverede jeg Afdelingen til Aarøe og modtog hans og Lunds Tak for min Tjeneste.

CAP. VII. INDTIL BOMBARDEMENTET

Saasnart jeg igjen var stødt til mit eget Kompagni ved Dybbøl Mølle, afmarscherede vi til det længe forjættede Landcantonnement ude paa Als, hvor vi skulde rigtigt udhvile os efter den lange Tids uafbrudte Anstrængelser og Lidelser lige fra Krigens Udbrud til Nu. Vi skulde til Katry og Naldemose ved Fyenshav, over $2\frac{1}{2}$ Miil fra Sønderborg; vi havde en lang og trættende Marsch dertil, der faldt saa meget besværligere, som vi allerede ved Tiltrædelsen var udmattede; i Sønderborg lod vi vore Oppassere indkjøbe forskjellige Sager, hvormed vi i de følgende Hviledage rigtig vilde delicatere os, saasom Viin, fine Cigarer og Tobakker, henkogte Sager m. m. Det var en stærk Frost og Blæst, saa vi lede temmeligt meget af Landveisstøvet, der blæste os i Ansigtet. Ved Bro i Nærheden af Augustenborg gjorde vi et kort Hvil og kom først hen paa Aftenen til Katry; paa Marschen fik jeg leilighedsviis at høre, hvorledes Soldaterne bedømte os Officerer ved Kompagniet, og jeg kan ei sige andet end, at vi havde Grund til at være særdeles tilfredse med deres Bedømmelse af vor Færd. Jeg blev indkvarteret hos en Skipper umiddelbart nede ved Stranden, lige overfor Fyen, i et meget net Huus.

Sammen med mig i samme Huus havde Kommandeersergeanten i sin Viisdom faaet indkvarteret 6 eller 8 Mand, uagtet Folkene kun havde

Opbrud fra en Bondegaard paa Als.

een Stue med Varme i, som jeg havde, saa at Folkene enten skulde have været i Kulden eller i samme Stue som jeg; da nu ingen af Delene lod sig gøre, fik jeg dem omkvarterede og blev saa ene tilbage med min flinke Oppasser Christian Udenby fra Kegenæs paa Als; ham havde jeg faaet under vor Indkvartering i Sønderborg og fik hurtigt megen Godhed for ham paa Grund af hans Hengivenhed, stedse gode Humeur og Paapassenhed; jeg havde skaffet ham en almindelig Soldateruniformsfrakke istedenfor Trainkudskliberiet, hvor over han var meget glad. Katry og Naldemose ligger overordentlig smukt, navnlig om Sommeren, i Udkanten og inde i den store kongelige Skov paa Østkysten af Als; navnlig ligger Naldemose i en temmelig bred Aabning i Skoven; naar man staar oppe i Katry og seer nedad til Stranden og derfra over til det 2 Miil borteliggende Fyen, da har man et af de yndigste Landskabsprospekter, man kan tænke sig, selv om Vinteren, saa idyllisk og rolig som jeg har seet faae; en Mand, der var kjed og træet af Verden efter et bevæget Liv og ønskede at tilbringe Resten af sin Levetid i en skjøn og stille Afkrog af Verden, kunde aldrig vælge noget yndigere Opholdssted end netop denne lille Afkrog.

Hos Lieutenant Nielsen samledes vi mest 2—3 Gange enten, naar vi havde Tjeneste, eller ogsaa gik vi derop for at passiare, læse Dagbladet, som Nielsen holdt, eller ogsaa undertiden at spille en Visth en trois. Medens vi laae her, begyndte de senere saa uafsladelige Alarmeringer, idet vi efter 4 Dages Forløb blev beordrede til hurtig Udrykning, fordi Fjenden angreb; det var d. 22. Febr., da 18de og 22de Regiment, der dengang havde Forposterne, blev angrebne meget stærkt; vi marscherede igjennem Notmark og kom til Kettinge, før vi fik Ordre til at marschere tilbage, og kunde nu traske den hele lange Vei $1\frac{1}{4}$ Miil tilbage uden at have udrettet det Mindste.

Intet er dog saa ærgerligt som disse Alarmeringer, og intet tjener i den Grad til at bringe ondt Blod i Tropper som dem; thi derved bliver Soldaten tilsyneladende til ingen Nytte berøvet en Deel af sin sparsomme Hvile. Medens vi laae i Katry, skjød en gammel Stillingsmand fra Kjøbenhavn Amt, Chr. Nielsen, sig; han havde gjort forrige Krig med og viste aldrig noget Tegn til Livslede; den Aften, da han udførte Gjerningen, havde han været sammen med nogle flere af sine Kammerater, deriblandt med en Korporal Frandsen, med hvem han havde været noget i Klammeri og givet ham en Ørefigen, men havde iøvrigt bagefter forliget sig med ham og bedt ham om Forladelse. Derefter havde han spiist og drukket et Par Snaapse, og da reist sig og gaaet med de Ord, at nu vilde han snart komme i et bedre Kvarteer. Gjerningen havde han udført ved at stille Bøssepiiben mod Brystet og saa aftrække Aftræk-

keren med sin ene Taa, til hvilken Ende han havde trukket sin ene Strømpe af. Auditeur Bache optog et Forhør for at faa disse nærmere Omstændigheder ved Selvmordet opklarede. I Katry blev vi 9 Dage og blev da beordrede til Tjeneste i Stillingen; aldrig har jeg dog været saa mat og aldeles ødelagt som, da vi marscherede til Sønderborg; jeg kunde bogstaveligt knap slæbe mig afsted, og først da jeg havde gaaet et Par Miil, begyndte Kræfterne igjen at indfinde sig. —

Det er altid Tilfældet, naar man efter langvarige Anstrængelser igjen faar det godt i nogle Dage; da bliver man, naar man skal til at begynde igjen, aldeles kraftsløs indtil en kort Tid er gaaet. —

Paa Veien mødte vi General Vogt med Stab; imellem hans Adjutanter befandt Lieutenant Ramsing sig, min gode Ven og Kontubernal fra Kjøbenhavn af, hvem jeg ei havde seet i Felten før nu og derfor blev meget glad ved at træffe. Den første Dag skulde vi blive i Sønderborg, den næste, saavidt jeg erindrer, paa Hovedpost i Dybbøl, hvor vi 3 Officerer af 7de Comp. kom til at ligge sammen i Gaard med Regiments- og Bataillonsstaben samt begge Lægerne Boesen og Gedalia. Boesen havde vi faaet istedenfor Feveile, der var bleven Divisionslæge og derfor havde forladt Regimentet. Vi havde det ret behageligt, da vi jo vare en Mængde Officerer sammen og, om end Oberstens Nærværelse lagde noget Baand paa Ugeneertheden, saa var han dog under disse Forhold saa ligefrem og behagelig, at hans Nærværelse ei i nogen høi Grad generede os. —

Næste Dag kom vi paa Piket paa Avnsbjerg, hvor vi, naar jeg ei tager Feil, afløste Capitain Povelsen af 2det Reg.; der ved denne Piket var den Mærkelighed indtruffet, at dens Post for Gevær Dagen i Forveien var bleven skudt, truffet af en enkelt Kugle, der maa være blevet af-fyret i det Ringeste i en Afstand af 1400 Alen, altsaa et rent Slump-skud. —

Hermed ender Erindringerne brat. Om Forfatterens videre Skæbne under Krigen melder, saa vidt det er gørligt, nedenstaaende Redegørelse:*)

17. INFANTERIREGIMENTETS 1. BATAILLONS 7. KOMPAGNIS BEVÆGELSER 2. MARTS—17. APRIL 1864

2/3: 1. Batl. Reserve tæt bag Skanserne.

3/3: 1. Batl. til Arbejde, som Reserve i Kvarter i Sønderborg Natten 3.—4.

4/3: Paa Forpost foran Dybbølstillingen, 1. Batl. besatte Hovedposterne. Intet særligt passeret.

5/3 Morgen afløstes Regimentet og rykkede over til Als; 1. Batl. i Kantonnement i 6 Dage i Tandslet og Omegn, Seklt. *Borberg* i Tandshede. (Fra Kantonnementerne skrev *Borberg* ret flittigt Breve til sin Søster *Nielsine Christine Borberg*, der paa Familiens Vegne besørgede Brevvekslingen med ham, og sine Venner i København, navnlig Møller og Spärck. Desværre er disse Breve ikke bevaret).

11/3: Regimentet afmarcherede til Kvarter i Sønderborg som Reserve.

12/3: Paa Forpost, 1. Batl. Feltvagter og Piketter paa venstre Fløj. Intet særligt passeret for Bataillon, hvorimod Fjenden andetsteds ved Daggry 13/3 overfaldt vore Forposter.

13/3: Morgen 1. Batl. til Arbejde, om Aftenen i Kvarter i Sønderborg.

14/3: I Ro i Sønderborg.

15/3: Morgen Kl. 8½ paa Forpost paa venstre Fløj, 1. Batl. Hovedposten. En Del Skud veksledes med fjendtlige Patrouiller. Beskydningen fra de ny-anlagte preussiske Batterier ved Gammelgab paa Broagerland begyndte.

16/3: Som Besætning i Skanser og Løbegrave paa Stillingens venstre Fløj, dels bagved som Reserve. Beskydningen fra Broager fortsattes (595 Skud i Døgnet). I Skanse I.s Blokhus dræbtes af en Granat Prlt. *E. A. Bruhn* og Seklt. *Glørfeldt*, 10 Underofficerer og Menige, mens 1 Officer og 39 Mand saaredes (deraf 6 dødeligt); alle tilhørte 5. Komp. Om Aftenen bl. a. 7. Kompagni paa Arbejde i Stillingen fra Kl. 9—12, idet Istandsættelsesarbejdet paa Skanserne som Følge af Beskydningen ikke længere kunde ske om Dagen.

*) Generalstaben: Den dansk-tyske Krig 1864. *C. Th. Sørensen*: Den anden slesvigske Krig. *Liljefalk & Larsen*: Vor sidste Kamp for Sønderjylland. *R. Fog*: 17. Bataillons Historie.

I en Løbegrav ved Dybbøl.

17/3 skulde Regimentet Kl. 10 Fm. rykke til Als og belægge sit tidligere Kantonnement. Paa Grund af den haarde Kamp foran Skanserne den Formiddag holdtes det dog i Beredskab i Sundeved og rykkede først om Eftermiddagen over til Kvartererne paa Als.

18/3: I Kantonnement.

19/3: Regimentet aflagde Troskabsed til Kong *Christian IX* ved Tandslet Kirke. Iøvrigt i Kantonnement.

Palmesøndag 20/3: Regimentet afløste Kl. 5½ Aften Besætningen i Skanse I og II samt Løbegravene til Skanse III. 1. Batl. afgav 1 Komp. til Forpost Natten igennem. Den forløb roligt.

21/3: De preussiske Broagerbatterier beskød Skanserne II og IV med 107 Skud, Besætningen intet Tab. Om Aftenen til Sønderborg som Reserve.

22/3: Fra Kl. 5 Form. klart til Udrykning i Kvartererne. Alarmering fandt dog ikke Sted. Kl. 6 Aften: Regimentet besatte venstre Del af Dybbølstillings højre Fløj.

Den Aften besøgte *Christian IX* Stillingen.

23/3: Broagerbatterierne 176 Skud. Kl. 6 Aften: Regimentet i Reserve bag Skanserne, dog til Arbejde paa Stillingen Kl. 9—12 Aften.

Skærtorsdag 24/3: Regimentet besatte Kl. 6½ Aften venstre Del af Stillingens højre Fløj m. v. Foran Skanserne VI og VIII mellem Kl. 12 og 1 Nat heftig Geværild (Patrouillesammenstød).

Langfredag 25/3: Stærk Taage om Morgen; Broagerbatterierne gjorde derfor kun 126 Skud. Om Aftenen i Kvarter i Sønderborg.

26/3: Kompagnierne alarmberedte Kl. 6—7 Morgen; Alarmering skete dog ikke. Om Eftermiddagen indkvarteredes 7. Komp. i Sundsmark tæt øst for Byen.

1. Paaskedag 27/3: I Kantonnementet. Om Aftenen deltog *Borberg* i et Sold med Officererne af 16. Regiment, 2 Læger og Præsten i Ulkebøl*).

2. Paaskedag 28/3: Regimentet alarmeredes af natlig Skydning i Sundeved og tog Kl. 5 Morgen Stilling i Brohovedet som Reserve. Preusserne gjorde den Dag et større Angreb, der tilbagesloges. Efter 3 Timer igen i Kvarter.

29/3: Om Aftenen til Sundeved og besatte højre Del af Stillingens højre Fløj.

30/3: Dagen rolig. Efter Afløsningen belagde Regimentet Barakkerne bag Skanserne.

31/3: Kl. 6¼ Aften besat venstre Del af Stillingens venstre Fløj. Fjenden brugte om Natten elektrisk Lyskaster.

1/4: Dagen rolig. Fra Kl. 4 Morgen faldt en voldsom Regn; om Aftenen Regimentet til Sønderborg. Alarmering skete ikke om Natten.

2/4: Kompagnierne klare til Udrykning Kl. 6—7 Fm. — Kl. 4½ Eftm. begyndte et heftigt Bombardement af Sønderborg By, der blev skudt i Brand. Kl. 7 Aften Regimentet under voldsom Granatild til Skanserne og besatte venstre Del af Stillingens højre Fløj. Fjendtlige Patrouiller uroede om Natten højre Fløj ved gentagne Alarmeringer.

3/4: Fjendens Frontbatterier nu i Orden, og den fjendtlige Ild blev overordentlig levende (3793 Skud i Døgnet). Om Aftenen Regimentet til Barakkerne Syd for Aabenraa-Landevejen. 2 Alarmeringer, henholdsvis Kl. 10 Aften og Kl. 3¼ Morgen.

4/4: Kl. 5 Morgen Kompagniappel. Om Eftermiddagen rykkede Regimentet gennem det brændende Sønderborg til Kantonnement i Ulkebøl og Vollerup.

5/4: I Ro i Kantonnementet.

6/4: Alarmering Kl. 12¾ Nat, men efter 1 Times Forløb atter i Kvarter.

7/4: Om Eftermiddagen gennem det stadig brændende Sønderborg til Sundeved. 1 Batl. besatte Skanserne III og IV m. v. og sendte 1. Komp. paa Forpost. Beskydningen af Skanserne stærkere, idet Fjendens Frontbatterier var blevet forsynet med Belejringsskyts, og fortsattes Natten igennem.

8/4: Beskydningen meget hæftig (3694 Skud i Døgnet). Dybbøl Mølle skød delvis ned om Eftermiddagen. Om Aftenen belagde 1. Batl. de ved Søndre Brohoved værende Telte.

9/4: Kl. 4 Morgen Appel, kort efter tilbage til Teltene. Beskydningen den Dag svagere paa Grund af Taage, men Ilden rettedes navnlig mod Terrænet bag Skanserne. Om Aftenen atter ind i Dybbølstillingen, og 1. Batl. besatte højre Del af højre Fløj. Natten taaget og derfor ret rolig.

10/4: Beskydningen meget hæftig (4763 Skud i Døgnet). Dybbøl Møllens øverste Del nedskødtes endelig. Om Aftenen belagdes Barakkerne nord for Landevejen. Beskydningen fortsat om Natten.

*) *Ch. Laurup*: Frits og hans Løjtnant (Kbhvn. 1896), Side 85

Sønderborg bombarderes.

11/4: Kl. 4 Morgen Kompagniappel i Anledning af fjendtlig Rekognoscering med stærk Geværskydning, men kort efter marcheredes tilbage til Barakkerne. Om Aftenen besatte 1. Batl. Stillingens venstre Dels venstre Fløj, 1 Komp. paa Forpost. Beskydningen fortsat med Kraft om Natten.

12/4: Beskydningen meget hæftig (4811 Skud i Døgnet). Om Aftenen rykkede Regimentet tilbage bag Stillingen. Beskydningen fortsat om Natten med stor Styrke.

13/4: 60 Mand under Seklt. *Borberg* Vagt i Sønderborg Kl. 7¼ Morgen. Byen blev dog svagt beskydt (35 Granater). Regimentet iøvrigt i Ro i sine Kvarterer, indtil det om Aftenen rykkede til Als, 1. Batl. i Kantonnement i Ketting, Sebelev, Osbæk samt Gaarden Gundestrup.

14/4: I Ro i Kantonnementet.

15/4: Da Regimentet skulde rykke over til Skanserne (der af Soldaterne i daglig Tale kaldtes »Slagterbænken«), viste der sig adskillig Opsætsighed, fordi Kantonnementet paa Grund af en ændret Turnus denne Gang var forkortet. Efterhaanden lykkedes det Befalingsmændene at tale Mandskabet til Rette. *Borberg* maatte dog med sin Revolver true 2 Slesvigere, der ikke vilde gaa over Broen, med at skyde dem. Regimentet rykkede da om Aftenen »under Piben, Sang og Hurraraab« atter til Sundeved og besatte højre Del af Stillingens venstre Fløj. Beskydningen om Natten ret svag, men 3. Komp. under Seklt. *Lüders*, der var paa Forpost, blev overfaldet og mistede 57 Fanger.

16/4: Beskydningen noget mindre heftig (3032 Skud i Døgnet). Om Aftenen i Barakkerne Vest for Aabenraavej.

17/4: Natten tilbragtes i forholdsvis Ro, skønt Beskydningen var stærkere end ellers; Kl. 3 Morgen Kompagniappel. Beskydningen nu meget stærk (4222 Skud i Døgnet) ogsaa mod Terrænet bag Skanserne.

Om Formiddagen stort Forhør i Anledning af Tildragelserne den 15. April; de værste Urostiftere isoleredes, og en Omrangering indenfor Kompagnierne fandt Sted. Derved afgav 7. Komp. bl. a. 18 Mand til 5. Komp.

Om Aftenen gik Regimentet for sidste Gang frem som Besætning i Dybbølstillingen og besatte denne Gang venstre Del af højre Fløj, 1. Batl. saaledes: 7. Komp. Løbegravene fra VII til VIII (Prlt. *Ivar Nielsen*)

¾	»	Skanse VIII	} Seklt. <i>Galster</i> .
¾	»	tæt udenfor VIII	
1	»	paa Forpost (Kapt. <i>Gandil</i>)	
1	»	i Reserve bag Løbegraven imellem VII og VIII. (Seklt. <i>Dameck</i>).	

Beskydningen var vel den første Del af Natten nogenlunde maadeholden, men man ventede dog hele Natten Stormen.

18/4: Til Gengæld var Beskydningen fra Kl. 4 Morgen over al Maade stærk (7900 Skud i 6 Timer). Næsten alle Skansers og Løbegraves Brystværn var skudt sammen og lignede mest Grusdynger. Vejret var stille og klart, Himlen ret skyet. I Opstillingen fra 17/4 Aften modtog 17. Regiment nu Preusserne, da de stormede.

7. KOMPAGNI UNDER STORMEN PAA DYBBØL 18. APRIL 1864.

Denne Skildring bygger foruden paa trykte Kilder*) væsentligst paa de tjenstlige Rapporter, aftrykt i Uddrag som Bilag I—V. Navnlig Prlt. *Ivar Nielsens* Rapport (Bilag I) er interessant og giver et gribende Billede af Kompagniets haardnakkede Modstand mod den svære Overmagt. Hvad der vides om Borbergs Deltagelse beror paa hans egne, senere citerede Meddelelser.

Løbegraven mellem Skanserne VII og VIII var som nævnt besat af 7. Komp. Den havde Retningen S.Ø. til N.V. og var anlagt som en nedadventt Bue mellem de 2 højtliggende Skanser. Kompagniet udgjorde de sædvanlige 3 Officerer (*Nielsen, Wolff* og *Borberg*), 8 Underofficerer samt 115 Underkorporaler og menige. En halv Deling under Fourer *Ditmar* forsvarede desuden Skanse VII. Kompagniet var iøvrigt posteret saaledes, at den sydligste, op imod Skanse VII stødende Del af Løbegraven (venstre Fløj) var besat af Seklt. *Wolff's* Deling; derefter kom nordligere Resten af Kompagniet, hvor Prlt. *Nielsen* og Seklt. *Borberg* opholdt sig.

Regimentschefen, Oberst *Bernstorff* og Bataillonskommandøren, Kaptajn *Lund* havde Natten igennem opholdt sig umiddelbart bag Løbegraven.

Kl. 10 præcis Fm. ophørte Kanonaden kort Tid mod de seks sydlige Skanser, I—VI; der hørtes Geværskud, og Preusserne stormede disse Skanser med meget overlegne Kolonner; Skanserne faldt da ogsaa efter en kort Kamp.

Saa snart 7. Komp. saa Fjenden storme den foranliggende Skanse VI, begyndte det en stærk Ild mod de stormende, idet Kompagniet havde haft Geværerne liggende i Færdigstilling paa Løbegravens Brystværn. *Borberg* har fortalt, at han tog et Gevær fra en af de menige og skød 2 Skud paa en Preusser, der rejste den fjendtlige Fane paa Volden af Skansen. 1. Komp. (Reservekompagniet) rykkede samtidig efter Ordre ned i Løbegraven for at forstærke Besætningen.

Da Skanse VI var taget af Preusserne, aabnede 7. Komp. Ilden mod den og senere mod den fra Skanserne V og VI mod VII fremstormende Fjende.

Imidlertid blev Skanse VII, som var aaben bagtil, omgaaet, og erobret af Preusserne, der derfra straks begyndte at beskyde den lavere liggende Løbegrav mellem VII og VIII paa langs med en ødelæggende Geværild.

Oberst *Bernstorff* gav derfor gennem Bataillonskommandøren, Kaptajn *Lund*, Seklt. *Dameck* Ordre til med de nærmest staaende Delinger at gøre et Modangreb og tage Skansen tilbage. *Dameck* udførte Modangrebet, men

*) Generalstabsværket I, S. 406—07, og 422. *R. Fog:* 17. Bat.s Hist. S. 58 f. f. *C. Th. Sørensen:* Den anden slesv. Krig II, S. 270. *Liljefalk & Larsen:* Vor sidste Kamp, S. 397 og 407.

hans Styrke overvældedes af Overmagten, og han maatte, efter at mange af Folkene var faldne eller saarede, overgive sig med Resten.

Samtidig havde Prlt. *Nielsen* og det Mandskab, han kunde samle i Løbe-graven, søgt at støtte Modangrebet ved en hæftig Ild mod Skanse VII fra Løbegravens nærmeste Traverser.

Oberst *Bernstorff* deltog selv i Modangrebet, men sank om, haardt saaret af en Kugle i Brystet, kun c. 20 Skridt fra de fjendtlige Skytter. Han nægtede at lade sig hjælpe bort, men gav Regimentsadjutanten, Seklt. *Borch*, Ordre til at gaa til Kapt. Lund og sige til ham, at han skulde føre Regimentet tilbage. Da *Borch* gentog sin Forespørgsel, gav Obersten samme Svar, hvorpaa han sank helt sammen. Obersten blev da, for at være i Læ for Kugleregnet, anbragt bag en Travers i Løbegraven, hvor han blev taget til Fange. Han døde Dagen efter paa det preussiske Lasaret i Broager.

Preusserne forfulgte nu deres Sejr og overmandede med Bajonet og Kolbe Resten af Seklt. *Wolffs* Folk; denne selv blev ramt af et Skudskaar og Kolbeslag og maatte overgive sig med faa Mand, han havde tilbage. Han blev dog senere frigivet.

Imedens dette skete, var Oberstens Ordre om Tilbagegang blevet efterkommet af Kompagniets yderste højre Fløj i Løbegraven; den trak sig nord paa, medens de omkring *Nielsen* og *Borberg* værende Rester af Kompagniet, der nu var nærmest Fjenden, havde Vanskelighed ved at frigøre sig i den voldsomme Ild. Fjenden trængte haardt paa, men *Nielsen* afslog en Opfordring til Overgivelse og søgte tilbage i selve Løbegraven henimod Skanse VIII. Han opnaaede dog ikke derved Forbindelse med Resten af Kompagniet, der var retireret længere nord paa, og maatte derfor paa egen Haand fortsætte Retræten med sine Folk c. 300 Skridt tilbage nord paa bag Løbegraven til en »Travers«, jfr. herom senere. Denne gik nogenledes parallelt med Løbegraven (i omtrent vest-østlig Retning) og saaledes, at han formentlig med sin højre Fløj støttede sig til den endnu ikke erobrede Skanse VIII. Han tog Stilling med Front mod Syd og aabnede paany Ilden.

Paa den farlige Retræte over den aabne Mark, der ovenikøbet sænkede sig mod Nord til ovenomtalte »Travers«, mistede Prlt. *Nielsen* en Del Folk; bl. a. saaredes Seklt. *Borberg* af 3 Kugler.

Hvorledes dette gik for sig har han selv fortalt Udgiveren: I den voldsomme Kanon- og Geværild klumpede Folkene sig sammen »som Faar«, da de fra Løbegraven kom op i det aabne Terræn. Larmen var saa stærk, at det var haabløst at trænge igennem den med Kommandoraab. For at faa dem til at udvikle sig i Kæde, bredte han da Armene ud som Tegn til, at de skulde sprede sig, men blev i samme Øjeblik ramt.

En af de menige i hans Deling, Nr. 50 *Jeppesen* (senere Husmand i Rindum ved Ringkøbing) udførte da en virkelig ædel Bedrift. Skønt *Borberg* et Par Dage iforvejen havde maattet straffe ham temmelig føleligt for en disciplinær Forseelse, blev han tilbage i den dødbringende Kugleregnet, tog sin Løjtnant, der var bevidstløs, under Armene og slæbte ham hen bag »Tra-

Preusserne stormer Skanse V.

Menig Nr. 50 af 17. Regiments
7. Kompagni Jens Jeppesen. c. 1880.

versen«. Han forblev derefter hos ham og stoppede Charpi i hans Saar. Denne Handlemaade skyldte *Borberg* sandsynligvis Livet.*)

Da Prlt. *Nielsen* naaede »Traversen«, var han følgelig eneste Officer i Kompagniet, og havde kun c. 20 Mand tilbage. Hertil sluttede sig svensk Seklt., Friherre *H. C. Sparre* og 3 af hans Folk af 1. Kompagni.

Prlt. *Nielsen* og hans 20 Mand kom imidlertid til at ligge *foran* de tidligere tilbagetrukne Styrker, der lededes af Kapt. *Lund*. Noget bagved *Nielsen* laa nogle Folk af Kompagniets 2. Deling under Kommando af Korporal *Kingstrup*, der faldt i Kampen.

Den øvrige, nordligere staaende Del af Løbegravens Besætning var, som nævnt, allerede tidligere retireret og havde indtaget en Stilling ved et Hegn længere nord paa, ligeledes i vest-østlig Retning.

Ved »Traversen« forsvarede Prlt. *Nielsen* sig, skønt han ikke fik Undsætning fra de bagved liggende Styrker af Kompagniet, en længere Tid, indtil han blev angrebet saavel i højre Flanke som i Fronten. Han maatte da overgive sig med sine faa tilbageværende Folk Klokken c. 11¼. Han havde da kæmpet ialt næsten 1¼ Time. Om Enkelthederne i hans sidste Forsvar henvises til Bilag I. Da Prlt. *Nielsen* og hans Folk omsider overgav sig, kom der Ambulancebærere til, og den saarede Seklt. *Borberg* blev transporteret til Læge og senere til et preussisk Lasaret i Ullerup. Det ses af Rapporterne, at saavel *Nielsen* som *Wolff* har anset ham for død. *Nielsen* omtaler ham i Rapporten meget rosende for hans Tapperhed, Koldblodighed og Konduite.

Prlt. *Nielsen* og Seklt., Friherre *Sparre* blev af den preussiske Kronprins

*) *Borberg* skildrer dette i et Brev af 27. Oktober 1880 til sin daværende Forlovede og senere Hustru. Et Uddrag af Brevet findes som Bilag XI.

Friedrich og Feltmarskal, Grev *Wrangel* komplimenteret for det udholdende Forsvar, inden de blev sendt til Krigsfangenskabet.

Hvad angaar Resten af 7. og 1. Kompagni skal bemærkes følgende:

Ifølge Regimentsrapporten af 19. April trak 7. Kompagni under Kapt. *Lund* sig efter Oberst *Bernstorffs* Ordre tilbage »bag det nærmeste Hegn omtrent parallelt med Løbegraven«. Efter at have holdt dette Gærde i omtrent $\frac{1}{4}$ Time, opgaves denne Stilling, og Styrken tog Stilling længere nordpaa bag det næste Gærde lodret paa Løbegraven VIII—IX; dette Gærde havde ogsaa Retning vest-øst.

Omtrent Kl. 11 foranledigede 8. Brigades Modangreb langs Chausséen Sønderborg—Flensborg længere sydpaa en Tilbagegang af Fjenden, hvorpaa Kaptajn *Lunds* Styrke — for at lette Fremrykningen — angreb og atter indtog Stillingen ved det nærmeste Hegn bag Løbegraven mellem Skanse VII og VIII. Denne Stilling holdtes til Kl. 11 $\frac{1}{4}$, da Regimentet fik Ordre til at gaa tilbage til Als. —

Paa denne Rapport er utvivlsomt de senere trykte Værker — og navnlig Generalstabsværket — der omhandler Kampen, byggede, idet de ganske stemmer dermed.

Som det ses, omtales Prlt. *Nielsens* Kamp ikke i denne Rapport.

Sammenligner man hans meget udførlige Rapport med Regimentets, ses det, at der maa være en Uoverensstemmelse mellem disse Rapporter med Hensyn til de »Traverser« eller Hegn, ved hvilke de 2 Officerers Styrker under Kampens senere Faser har taget Stilling; men der er i hvert Fald næppe her Grund til at komme nærmere ind paa, om denne Uoverensstemmelse mulig kan forklares. Spørgsmaalet lader sig rimeligvis overhovedet næppe længere løse.

Det nuværende Terræn, som Udgiveren personlig nøje har undersøgt, giver intet afgørende Svar paa Spørgsmaalet.

7. Kompagni's Tab havde været frygtelige. Efter Kampen var der kun 3 Underkorporaler og 11 menige tilbage, der om Aftenen sammen med det ikke meget mindre medtagne 1. samt 5. Kompagni blev lagt i sammentrængt Kantonnement i Majbøl paa Als, og foreløbig indlemmet i 2. Komp. Iøvrigt blev 17. Regiment allerede den 19. April om Aftenen overført til Fyn, hvor det ikke mere kom til at deltage aktivt i Krigen.

Regimentets 1. Bataillons seje, langvarige Modstand den 18. April mod den fra Syd og Vest fremtrængende Fjende havde imidlertid haft sin store Betydning. De svære Tab, Bataillonen under Kampen led, blev mere end opvejet ved, at dens Modstand sinkede Preusserne saa længe, at det derved blev muligt for de nordligere i Dybbølstillingen staaende Afdelinger — 17. Regiment's 2. Bataillon og 16. Regiment — som var i overhængende Fare for at blive afskaaret, at naa tilbage, omend med en Del Tab, langs Allsund til Sønderborg.

LASARETOPHOLD, KRIGSFANGENSKAB OG UDVEKSLING 18. APRIL — 23. AUGUST 1864.

Borberg blev opsamlet paa Valpladsen af en preussisk Ambulance og ført til et i Ullerup Skole indrettet Officerslasaret. Sammen med ham laa i Lasaret Kapt. *Andresen* af 16. Batl., der under Stormen havde kommanderet Skanse IX, samt Seklt. i samme Batl. *Emil Fischer*.

Der foreligger forskellige trykte Meddelelser om de 3 Officerers Ophold paa det omtalte Lasaret.

Saaledes fortæller Præsten i Ullerup, den kendte *N. L. Feilberg*, i sine Erindringer »En Præstegaard i Sundeved under Krigen 1864«*) bl. a. følgende: »*Tirsdag den 19. April 1864* — — — besøgte Lazarethet i Ullerup Skole og fandt der Kaptain *Andresen*, som igaar forsvarede Skanse 9. Hans Arm er let saaret af en Granatstump. Lieutenant *Fischer* er haardt saaret i Munden og Lieutenant *Borberg* mindre haardt i Armen. De prise sig lykkelige ved at ligge her blandt Landsmænd.

Onsdag den 20. April 1864 — — — Imod Forventning fandt jeg Lt. *Fischer* saa vel, at han ønskede Bøger. En Guttaperchaslange tjente til at føre Mælk gennem hans ophovnede Mund. Kaptain *Andresen* spadserede i Gaarden — —

Søndag den 24. April 1864 — — — Jeg bragte Rhinskvin til *Andresen* og *Borberg* — — —.

Mandag den 25. April 1864 — — — Hos Officererne melder sig den ene preussiske Herre efter den anden — — —.

Søndag den 1. Maj 1864 — — — *Andresen* stod trolig den døende Korporal Folkermann bi; derved havde han ikke død uden Trøst.

Mandagen den 2. Mai 1864 — — — Vore danske Officerer vare ikke glade ved Udsigten til Flytning. De skulle i denne Uge til Flensborg — — —.

Lørdagen den 14. Mai 1864 — — — De danske Officerer afreiste til Flensborg og Fru *Fischer* fulgte med — — —.«

Af Diakonen i Dybbøl *Krog-Meyer*, findes der bl. a. følgende Bemærkninger i hans »Dagbogs-Optegnelser under Krigen 1864«:**)

— — — De 3 danske Officerer, som ligger i Ullerup har det forholdsvis bedre; de to Capt. *Andresen* og Lieut. *Borberg* ere kun let saarede, Lieut. *Fischer* haardt. Dog gaar det fremad med ham; jeg besøgte dem igaar.

— — — Det er et mærkeligt Bevis paa Kugleregns Voldsomhed, at saa mange have mange Saar. Lieut. *Borberg* er saaledes ramt i Brystet og 2 Steder i Siden, og hvis et af disse Skud var kommet en Linie dybere, var han død, men er nu let saaret.«

Fra en tysk Præst, Pastor Dr. *W. F. Besser* fra Waldenburg i Schlesien, foreligger der Efterretning om, at han besøgte Lasaretet i Ullerup Skole kort efter Stormen (27. April).

Overledelse paa Lasareterne havde de 2 preussiske »Oberstabsärzte« *Abel*

*) „Museum“ 1890, Side 243 f. f.

***) „Museum“ 1896 II, Side 82.

Preussisk Oberstabsarzt
H. F. von Chamisso. 1864.

og *von Chamisso*, sidstnævnte en Søn af den berømte Digter Adalbert von Chamisso. Under dem virkede bl. a. en Reservelæge, »Assistentzarzt«, Dr. *Mendel*.

Bessers Skildring af Lasaretbesøget aftrykkes her i Uddrag i Originalsproget:*)

»In Ulderup saħ ich vor dem Fenster eines Lazareths einen Offizier in dänischer Uniform, den linken Arm im Bande, im lebhaften Gespräch mit zwei Aerzten auf- und abgehen. Die ihm begegnenden preussischen Musketiere zogen salutirend das Gewehr an, und er wandte sich zu mehreren mit dem Grusse: »Guten Abend, Feinde Kameraden!« Der Oberstabsarzt v. Ch(amisso) hatte die Güte mich mit diesem Manne bekannt zu machen, dessen lebenswürdige Naivetät und Bescheidenheit, bei bedeutender militärischer wie allgemeiner Bildung, einen herzwinnenden Eindruck machte: es war der Capitän Andresen vom 16. Infanterie-Regiment, der Vertheidiger von Schanze 9 am Sturmtage — — —. Mit ihm in einem Zimmer des Schulhauses lag, leicht an der Backe verwundet, Lt. Borberg vom 17. Regiment, ein junger Justizbeam-

*) »Drei Wochen auf dem Kriegsschauplatze« 3. Oplag. Halle. 1864. Side 54—55.

Grevinde Marie zu Stolberg-Wernigerode,
født Prinsesse Reuss. 1864.

ter aus Kopenhagen. Beide waren voll Rühmens der Behandlung, welche in den Lazarethen ihren Landsleuten widerführe; könnte von Parteilichkeit die Rede sein, so würden sie beinahe sagen, dass die Dänen den Vorzug genössen.« —

Det forholder sig rigtigt, at *Borberg* forholdsvis hurtigt blev rask, uanset sine 3 Saar. Af disse var det alvorligste det, der havde ramt ham i Brystet, men heldigvis ikke var gaaet igennem Lungen. Det varede dog nogen Tid, før de preussiske Læger var klare over, at Saaret ikke var farligt, selv om der ikke var langt til Lungen. Det er et Bevis paa det venskabelige Forhold til de preussiske Læger, at saavel Dr. *v. Chamisso* som Dr. *Mendel* udvekslede Portrætter med *Borberg*, ligesom der i hans Efterladenskaber findes et elskværdigt Brev fra førstnævnte.

Han har ogsaa fortalt, at de preussiske Militærlæger var glade over de danske Officerer, idet disse ikke — som de preussiske — saa ned paa dem som »Nonkombattanter«.

14. Maj afrejste som sagt vore danske Officerer til Flensborg, hvor de skulde gennemgaa en Efterkur paa det fornemme preussiske St. Johanner-Lasaret. Her blev de næsten et Par Maaneder, indtil Begyndelsen af

Greve Eberhard zu Stolberg-Wernigerode.
1864.

Juli. Ved et mærkeligt Tilfælde fik *Borberg* sin senere Svigerfader, Kap-
tajn, senere Oberst *S. J. Wedege's* Seng; denne Officer blev nemlig i
Midten af Maj udvekslet, efter nogenledes at være blevet helbredet for det
alvorlige Saar, han fik i Kampen foran Skanserne 17. Marts, og som fak-
tisk gjorde ham til Invalid og afbrød hans militære Bane.

Chefen for Lasarettene var selve Kansleren for St. Johanniterordenen,
Grev *Eberhard zu Stolberg-Wernigerode*, en schlesisk Godsejer og preus-
sisk Husarritmester; senere blev han Præsident for det preussiske Herre-
hus. Han var gift med en Prinsesse *Marie* af det fyrstelige Hus *Reuss*.

Borberg befandt sig særdeles vel paa Lasarettet.

Der opstod et venskabeligt Forhold til Greven og Grevinden, som begge
forærede ham deres Portrætter.

Det eneste, han havde at beklage sig over, var, at Opvarteren altid gik
videre, naar der var budt ham Mad, og han paa sit mangelfulde Tysk
sagde »Danke«, hvad han troede betød »Ja Tak«.

Der findes en interessant Skildring af St. Johanniter-Lasarettet i Flens-
borg i Fyrskipper *Johs. P. Larsens* Optegnelser fra 1864.)*

*) „Nationaltidende“s Kronik 19. Maj 1931.

Han besøgte Flensborg i Foraaret 1864. Om Johanniter-Lasarettet fortæller han følgende:

»Johannitterordenen havde lejet to af de smukkeste og finest beliggende Lokaler med Have til Lazarettet. »Bellevue« var Lazaret Nr. 1! Jeg . . . gik hen paa Lazaret Nr. 2 i Etatsraad Knudsens*) smukke Gaard i den nordlige Udkant af Byen. Jeg stod i Gangen og talte med et af Lazarettets Folk, da en Mand i Slaabrok hinkende kom ind ad Døren — — —. Ja, han var Premierløjtnant Hjort af 2. Regiment og blev saaret og fanget den 18. April — — —. Han førte mig nu ind i Stuen, hvor hans tre saarede Kammerater fra den 18. laa; Løjtnant Borberg med Skudsaar i Armen, Aspirant E. Bruun med Skud tværs gennem Ryggen, saa der endnu kom Benstumper ud af Rygraden, tillige saaret af en Kugle gennem venstre Haand; han var meget lidende og saa ej ud til at skulle beholde Livet, samt Løjtnant Fischer, som havde faaet en Kugle ind gennem Munden, det venstre Kæbeben og ud igennem Halsen; han sad og blødte noget hvidt Brød op i Mælk, som han med temmeligt Besvær fik ned, da der endnu kom Benstumper ud af Kæbebenet. Femte Mand paa Stuen var en ganske ung preussisk Officer — — —. Søstrene — mest ældre, dog var der ogsaa ganske unge, smukke Damer — som hørte til Ordenen, bar alle sorte Dragter med hvidt Lin om Hoved, Hals og Haandled og var næsten alle af Adelsklassen, Grevinder, Baronesser etc. Stormesteren selv, Grev Stollberg-Wernigerode, og hans Kone opholdt sig den Gang ved Lazarettene i Flensborg. Al den Bekvommelighed og Velvære, der kunde forskaffes de Saarede — uden Hensyn til Nationalitet — nød de ved disse fortræffelige, opofrende Damers moderlige Omsorg. Intet blev sparet, som kunde forfriske dem, kostbare Vine og Sydfrugter, lette Haandvogne til siddende og liggende Saarede, hvori de blev ført om i den smukke Have med den dejlige Udsigt over Fjorden, stod til deres Raadighed — — —.«

Det er muligt, at *Borberg* — hvad i hvert Fald Premierløjtnant *Hjort* var — var utilfreds med at forlade Lasarettets Herligheder; men han maatte i Begyndelsen af Juli rejse til Fæstningen Neisse, da han betragtedes som helbredet.

Ogsaa her var Forholdet til de preussiske Officerer godt. Pladskommandant var en Major *v. Calbo*. Der blev endog gjort Udflugter til Riesengebirge og serveredes ved en særlig Lejlighed Vildsvinesteg og Tokayer, for vore Danske særdeles fremmede Delikatesser.

Om de danske Krigsfanger i Neisse gengives her i Uddrag følgende Meddelelser**) af Pastor *Ludv. Wagner*, der af den danske Regering var udsendt for at bringe Krigsfangerne i Tyskland kirkelig Trøst:

»Saa kom jeg altsaa til Neisse, tæt op imod den østrigske Grænse, hvor mange Ting havde et sydlandsk Præg — — —. Den 19. Avgust om Eftermiddagen klarede Vejret op, og vi drog alle, Officerer og Mandskab, ud

*) Skal utvivlsomt være Etatsraad *Kochs* Landsted „Dally“ (Borberg efterlod sig et Fotografi af dette Lasaret).

**) „Erindringer om Krigsfangenskabet 1864“, S. 50.

paa Kirkegaarden for at sige Farvel til Kammeraternes Grave. Ved Sammenskud var der bekostet 3 Marmortavler; Gravene havde stadig været prydede med Blomster, og til sidst blev der overrakt Graveren en lille Sum, hvorimod han lovede at ville vedligeholde Gravene, saa længe han levede.

En af Officererne ledede Sangen, og jeg talte over Apostlenes Ord 2. Kor. 5 — — —. En stille Bevægelse gik gennem Folkene ved Afskeden med Gravene. — Dagen efter samledes Officererne hos Kommandanten og sagde ham Tak for den humane Behandling, han havde ladet dem og Mandskabet blive til Del — — —. Søndagen den 21. Avgust stode vi op ved Lys og samledes paa Banegaarden med Mandskabet; de syge kom kjørende, for saa vidt de kunde taale Rejsen. Toget voxede undervejs; i Breslau mødtes vi med vore Landsmænd fra Schweidnitz og Glatz, ved en senere Station med dem fra Glogau. I Posen mødte Damer med Blomsterbuketter og hilsedes til Tak af de Danske med den polske Nationalsang, hvortil vi des værre ikke kjendte Ordene; men Melodien lød nok saa kraftigt. Hen paa Natten mødtes vi med Fangerne fra Graudenz.

I den graa Morgentaage stege vi ud af Toget i Stettin og bleve paa prøjsiske Skibe bragte ud til Swinemünde, hvor vi optoges af »Freja« og »Slesvig«. Det var en uhyggelig Aflevering. En prøjsisk Officer*) udtalte, at Løsgivelsen var paa Betingelser; hvis Krigen skulde udbyrde paa ny, vilde de tidligere Fanger, som maatte blive grebne med Vaaben i Haand, uvægerlig blive skudte. Derpaa talte Major Bie, som tog imod Krigsfangerne, og erklærede (paa Dansk), at Kongen ikke vilde anvende dem i Krigstjeneste, før Freden var sluttet.

Det var den sidste Transport af Krigsfanger, som vendte hjem — — —.

Det var blevet langt hen paa Eftermiddagen, inden vi kom om Bord paa de danske Skibe. Hvor var det vederkvægende atter at se Dannebrog vaje! Tirsdag Morgen den 23. Avgust Kl. 6 lagde vi til ved Kvæsthusbroen og gik ind i Kasernegaarden. Her skiltes nu de, der havde delt saa megen Nød sammen, og gik ud hver til sit Hjem og sin Gjerning. Der var ingen højtidelig Modtagelse, men det kunde vi jo heller ikke vente. Stille kom vi, og stille tog vi Afsked med hverandre — — —.

Det var den Modtagelse, vore tapre Krigere fra Dybbøl fik i København 1864.**)

*) Han havde efter Borbergs Meddelelse ogsaa det bidske Navn v. Hund.

***) Om *Borbergs* videre Livsskæbne, se Indledningen S. 11—14.

TILLÆG

Bilag I.

RAPPORT OVER 17. INF. REGIMENTS 7. KOMPAGNIS DELTAGELSE I KAMPEN PAA DYBBØLBJERG DEN 18. APRIL 1864.

(Uddrag).

Den 17. April 1864 Kl. 9 Aften besatte Kompagniet ifølge Ordre Løbe-graven mellem Skanserne Nr. 7 og 8 med $3\frac{1}{2}$ Deling og Skanse 7 med $\frac{1}{2}$ Deling under Fourer Ditmar. Kompagniets Styrke var 3 Officerer, 8 Underofficerer, 1 Spillemand, 15 Underkorporaler og 99 menige.

Kompagniet modtog Instruks, i Tilfælde af Angreb, navnlig at koncentrere Ilden imod Slugten mellem Skanserne Nr. 6 og 8. Der udstilledes desaaarsags 2 Poster fra Kompagniets højre Fløj imod Slugten. Desuden havde Kompagniet den almindelige Instruks ikke at forlade Stillingen uden ifølge Ordre.

Den 18. April overøstes hele Stillingen fra c. 4 Morgen med en Regn af alle mulige Projektiler, der vedblev selv efter at Infanterifægtningen senere begyndte. Kl. 10 Form. hørtes de første Skud at falde i Forpostkæden, og Kompagniet indtog straks sin Alarmstilling. Kort efter saas Preusserne at storme op imod Nr. 6, og Kompagniet aabnede Tirailleurdild paa dem, saavel under Stormen, som efter at de havde taget Skansen. Under denne Chagering rykkede Regimentets 1. Kompagni under Løjtnanterne Dameck og Sparre rodevis ind imellem det 7. Kompagni i Løbegravene, og den samlede Ild fortsattes nu uafbrudt saa levende som muligt imod den fra Skanserne Nr. 5 og 6 imod Nr. 7 fremstormende fjendtlige Styrke.

Da Skanse Nr. 7 stormedes og kort efter toges af Fjenden, beordredes Kompagniet af Bataillonskommandøren til at angribe Nr. 7 og standse Fjendens videre Fremtrængen. Undertegnede samlede derpaa saa meget Mandskab som muligt og aabnede dermed fra venstre Fløjs Traverser en heftig Ild mod Fjenden, der allerede trængte frem fra Nr. 7 og enfilerede Løbegraven. Den fjendtlige Overmagt var imidlertid for stor, Kompagniets yderste venstre Fløj under Løjtnant Wolff blev taget med Bajonetten og Kolbeslag. Løjtnanten selv blev ramt af et Skudskaar og et Kolbeslag, men dog kun let saaret. Den øvrige Del af venstre Fløj blev af Fjenden, der trængte haardt ind, opfordret til Overgivelse, hvilket afsloges, og Undertegnede med Resten af venstre Fløj returnerede nu henimod Nr. 8, for at forene sig med Løbegravens højre Fløj. Denne var imidlertid allerede gaaet tilbage, og Retræten fortsattes derfor fra Løbegraven under en uaf-

brudt Gevær- og Kardæskild indtil en c. 300 Skridt fra den i Løbe-graven værende Travers, bag hvilken Stilling indtoges, og Ilden atter aabnedes. Noget Mandskab var imidlertid allerede tabt, Løjtnant Borberg haardt saaret af 3 Kugler, Korporal Nr. 10 Rasmussen dræbt, og undertegnede havde ved Ankomsten til Traversen kun c. 20 Mand tilbage, hvortil Løjtnant Sparre sluttede sig med 3 Mand.

I denne Stilling angrebes vi af c. 100 Preussere og holdt os indtil ca. Kl. 11¼. Lidt længere tilbage laa en Del af Kompagniets 2. Deling under Korporal Kingstrup, som blev ramt af 2 Kugler.

Aspirant Ramsing forsøgte derpaa med Resten at avancere frem, men flere faldt straks og kun ene naaede han Kompagniets Tête. Fjenden forsøgte nu med en Kæde at omgaa os i vor venstre Flanke, men dreves tilbage af Ilden fra den bag os værende Del af Regimentet, og han tog nu Stilling ca. 50 Skridt foran os, hvorfra han beskød os, som samtidig bestrøges af Kardæskild i vor højre Flanke. Den af Fjenden flere Gange gentagne Opfordring til Overgivelse afsloges stadig i Haab om Undsætning, hvori vi bestyrkedes ved, at Regimentsadjutanten et Øjeblik kom frem til os og ytrede, at en Del af Bataillonnen under Kaptajn Lund laa bag os. Der kom imidlertid ingen Forstærkning, et nyt preussisk Kommando paa ligeledes c. 100 Mand avancerede frem i vor højre Flanke og styrtede ind paa os med Bajonetten, medens vi samtidig angrebes i Fronten. Vort ringe Mandskab kastede da Geværerne og overgav sig. Den saarede Løjtnant Borberg transporteredes til en preussisk Læge, men siges desværre senere at være død; han var en tapper og koldblodig Officer med megen Konduite.

De fangne Officerer adskiltes fra Mandskabet og fremstilledes paa Avnbjerg for Kronprinsen af Preussen og Feltmarchal Wrangel, der begge udtalte deres levende Anerkendelse af den ydede Modstand, hvorpaa vi transporteredes til Fæstningen Posen — — —.

Fæstningen Posen, den 25. April 1864.

Ivar Nielsen,
Premierløjtnant,

Kompagnikommandør for 17. Regiments 7. Kompagni.

Bilag II.

RAPPORT OVER 7. KOMPAGNIS DELTAGELSE I KAMPEN PAA DYBBØL DEN 18/4 1864.

(Uddrag).

Helsingør, den 7/5 1864.

Som den eneste tilbageblevne Officer ved Regimentets 7. Kompagni, tillader jeg mig at meddele Regimentet, hvad jeg ved om Kompagniets Forhold under Stormen ved Dybbøl den 18. f. Maaned.

Da Kompagniet opdagede, at Skanserne Nr. 6 og 7 vare tagne af Fjenden, aabnede det en heftig Ild mod disse, som besvaredes levende.

Fra Løbegravnen mellem 5 og 6 stormedes Skanse 7 af en større fjendtlig Afdeling, der paa det heftigste blev beskudt af Kompagniet.

Skanse Nr. 7 blev taget og afdøde Oberst Bernsdorff gav Ordre til i Forening med andre Kompagnier af Regimentet at tage Skansen tilbage; da imidlertid den fjendtlige Besætning havde sat sig i fuldstændig Besiddelse af Skansen, beskød den med en enfilerende Ild Løbegravnen, hvorved Kompagniet næsten blev aldeles oprevet.

Paa Grund heraf besluttede jeg at iværksætte Tilbagegangen med Resten af 2. Halvkompagni, men dette blev forhindret af Fjenden, der i meget overlegent Antal udmundede fra de bag Løbegravnen værende Gange samt fra Skanse Nr. 7. Som saaret og uden Udsigt til at komme tilbage befalede jeg de tilbageblevne 10 à 12 Mand af Halvkompagniet at overgive sig. 1. Halvkompagni, ved hvilket Løjtnant Nielsen opholdt sig, og som laa læn- gere til højre, lykkedes det imidlertid at trække sig tilbage til det nærmeste Hegn bag Løbegravnen; men ogsaa her blev det nødt til at overgive sig ved en omgaaende Bevægelse af Fjenden, Løjtnant Borberg saa vidt vides meget haardt saaret.

(sign.) *Wolff*,
Løjtnant.

Bilag III.

17. INFANTERI REGIMENTETS RAPPORT AF 19/4 1864 OVER REGIMENTETS ANDEL I KAMPEN DEN 18. APRIL.

(Uddrag).

De to Kompagnier (7. og 1.) i Løbegravnen beordredes tilbage bag det nærmeste Hegn omtrent parallel med Løbegravnen.

Efter at have holdt dette Gærde i omtrent $\frac{1}{4}$ Time opgaves denne Stilling og toge begge de nævnte Kompagnier Stilling bag det næste Gærde lodret paa Løbegravnen VIII—IX.

Kl. omtrent 11 foranledigede en Fremrykning af vore langs Chausséen en Tilbagegang af Fjenden, hvorpaa 1. og 7. Kompagni for at lette Fremrykningen angreb og indtog atter en Stilling ved det nærmeste Hegn bag Løbegravnen VII og VIII.

Denne Stilling holdtes til Kl. 11 $\frac{1}{4}$ under en meget heftig Beskydning fra Fjendens Side.

Omtrent paa dette Tidspunkt erholdt Regimentet Ordre til at gaa tilbage til Als — — —.

1. og 7. Kompagnis fortrinlige Forhold fremhæves. Ialt er af disse Kompagnier tilbage:

1 Underofficer, 5 Underkorporaler og 23 menige — — —.

Bilag IV.

3. INFANTERI BRIGADES RAPPORT AF 19/4 1864.

(Uddrag).

17. Regiments betydelige Tab er hovedsageligen opstaaet i Begyndelsen og Udviklingen af Fægtningen, da sammes 1. Bataillon hæderligen har kæmpet mod Fjendens Fremgang.

Kaptajn Lund: Brigaden skal ikke undlade at fremhæve hans gode Førelse, Konduite og Mod.

Regimentsadjutant, Sekondløjtnant Borch fremhæves ogsaa.

Bilag V.

OVERKOMMANDOENS UDFØRLIGE RAPPORT AF 16/6 1864.

(Uddrag).

Under første Del af 1. og 7. Kompagnis Tilbagegang holdt Skanse VIII sig endnu.

Denne og de to nysnævnte Kompagnier blev heftig beskudt med Kar-dæsker fra Kanonerne i de erobrede Skanser VI og VII.

I 12 Tommers Kanon, der vendte bagud i Skanse VIII, hjalp 7. Kompagni noget under Tilbagegangen og hindrede i 1. Omgang Fjendens Angreb fra VII. og VIII.s Strube, men da Fjenden kort efter trængte over Brystværnet paa den mod VI vendende Side, maatte Besætningen i Skanse VIII overgive sig.

Bilag VI.

Posen, 24. Mai 1864.

Gode Borberg!

I Haab om, at disse Linier ville finde Dem og træffe Dem i Bedring, beder jeg Dem herved at modtage en venskabelig og deeltagende Hilsen fra Ramsing og mig. Vi have været meget ængstelige for Deres Skjæbne, thi indtil nu have vi savnet enhver Efterretning fra Dem, og et løst Rygte fortalte endog, at De var død af Deres Saar. Nu have vi derimod hørt, at De er paa Lazarethet i Flensborg og er i god Bedring; jeg vil haabe, at det virkelig forholder sig saaledes, thi det vilde bedrøve mig inderligt, hvis De ikke kom godt hjem fra Krigen, hvor De har været saa flink, for atter at kunne fortsætte Deres fredelige Sysler. Hvis De sætter nogen Priis derpaa, kan jeg forsikre Dem, at jeg i den Rapport over Dübbøl-Kampen, som jeg har tilstillet Regimentet, har ydet Deres Mod, Koldblodighed og gode Assistance min meest lovende Anerkjendelse, og det vil ikke være min Skyld,

hvis De ikke, naar De engang vender tilbage til Deres Slobrok, da i Deres Knaphul medbringer en Erindring om Felttoget.

Gid Deres Helbred nu maa vedblive at have god Fremgang, at jeg engang kan have den Fornøjelse atter at mødes med Dem! Levvel!

venskabeligst

Deres

Ivar Nielsen.

Bilag VII.

ATTEST:*)

Candidatus juris Lauritz Borberg, Secondlieutenant i Infanteriets Krigsreserve, var under den sidste slesvigske Krig ansat ved 17de Infanteriregiments 7de Compagnie, der commanderedes af Undertegnede.

Lieutenant Borberg har under hele Krigen udmærket sig ved særdeles Duelighed, Mod, Koldblodighed og Udholdenhed, og i alle Forhold og til alle Tider udviist en ualmindelig roesværdig Adfærd. Under den sidste Storm paa Dübbøl-Skandser, hvor 7de Compagnie var posteret den 18de April, udmærkede han sig i høi Grad ved Tapperhed, indtil han haardt saaret af 3 Kugler faldt i preussisk Fangenskab.

Idet det er Undertegnede en særdeles Glæde at bevidne dette, kan jeg ikke noksom anbefale denne tappre og paalidelige unge Mand til alle hans Medborgeres Agtelse og Tillid.

p. t. Kjøbenhavn i 1864.

Ivar Nielsen,

Premierlieutenant i Infanteriet; Compagniecommandeur
for 17de Infanteriregiments 7de Compagnie.

Bilag VIII.

Kjøbenhavn 25/2 65.

De bliver vist forbauset ved at faa Brev fra mig! For at De derfor ikke skal blive skuffet ved at vente vigtige eller interessante Beretninger, skyn-der jeg mig at tilstaae, at det kun er egoistiske Hensyn, der leder min Pen. Ikke, fordi det jo til enhver Tid vilde glæde mig at underholde mig med Dem, — men paa Grund af Tidsforholdene i Almindelighed og de militaire i Særdeleshed har jeg trukket mig tilbage i min Hule og fører der et stille, indadvendt Liv, som jeg troer vilde falde i Deres Smag, men som Følge deraf oplever jeg Intet værdt at berette. Lyden fra Verdenen hører jeg vel, men den suser forbi mine Øren som Vindens Pust gjennem Bladene; misfornøiede Klager og politiske Kjævlerier trænger vel ogsaa ind til mig, — men saa begraver jeg mig kun saameget dybere i mine Bøger eller jeg tager min lille Pige ved Haanden og stiger op i Æventyrenes Verden, — til jeg har glemmt, hvad jeg vil glemme.

*) Attesten er heltud haandskreven af Attestanten.

Men det er ikke Alt, hvad jeg vil glemme; der er, Gud ske Lov, Meget, som det glæder mig at kalde tilbage i Erindringen, og, naar jeg læner mig tilbage i Stolen (og jeg forsikrer Dem, den er meget magelig) og hyller mig ind i et Slør af lette Tobaksskyer, da forme disse sig efterhaanden til Billeder og Skikkelser, jeg saae i svundne Tider, saadanne, der have fæstet Rod i min Siæl. Men Hverdagslivet har megen Prosa: man maa arbeide for Brødet! derfor flygter heelt ofte Phantasmus og vil ikke indfinde sig, hvormeget man end kalder. I slige kritiske Øjeblikke — støvede, som jeg kalder dem, — er det rart at have noget Haandgribeligt, som man kan kalde frem for den flygtende Phantasmus, at han kan komme til Besindelse og smukt vende tilbage. Derfor har jeg i Aarenes Løb samlet en Række Portraiter af Alle dem, jeg har havt kjær, og de ere mig en Talisman i mangt et støvet Øieblik.

Iblandt dem savner jeg Billedet af en ung Mand i en ubeskrivelig Regnkappe, — ja, jeg behøver vel ikke nævne hans Navn, — og jeg vilde derfor være Dem meget forbunden, hvis De vilde afhjælpe dette Savn og snarest muligt sende mig et Photographie af Dem selv, i Uniform naturligviis, men Regnkappen, mindeværdig Ihukommelse, faaer jeg vel renoncere paa, endskjøndt med et Suk!

Ja, nu veed De, hvorfor jeg har rystet Dovenskabem af mig og skrevet Dem til. Gid disse Linier maa træffe Dem i bedste Velbefindende paa Aand og Legeme! og, naar De sender mig Portraitet, glæd mig da med en lille Beretning om, hvorledes det gaar Dem i Jydernes Land: mine Fædres Hjem. Level!

Deres hengivne
Ivar Nielsen

Bilag IX.

Secondlieutenant af Infanteriets Krigsreserve, Lauritz Borberg, har været tjenstgørende ved Bataillon fra den 12. December 1863 til den 18. April 1864.

Han har i nævnte Tidsrum udviist et i enhver Henseende hæderligt Forhold, og har han navnlig under Kampen for Fødelandet udviist særdeles Mod og Udholdenhed. Han har med Bataillon deeltaget i Forsvaret af Dybbøl og Slaget den 18. April f. A., hvor han, haardt saaret, maatte efterlades paa Kamppladsen og geraadede i Krigsfangenskab, hvorfra han udløstes i September Maaned f. A.

Den 17. Infanteri-Bataillon.

Kjøbenhavn den 27. October 1865

(sign.) *Lund*,
Major,
Bataillonscommandeur

Bilag X.

Aalborg den 11te September 1880.
40de BATAILLON.

Fortroligt.
No. F. 1.

Hermed 2 Bilag.

Sagfører Borberg heraf Byen har til Bataillon en indgivet en Ansøgning til Hans Majestæt Kongen om Ansættelse som Capitain ved 40de Bataillon, hvilken Ansøgning fremsendes med følgende Udtalelse:

Ansøgerens her foreliggende Vidnesbyrd ere i en sjelden Grad gunstige. Hans ualmindelige Mod og Udholdenhed under Krigen 1864 fremhæves, han roses for Paalidelighed, Tjenstiver, god militair Optræden, en høi Grad af Handlekraft, er en yderst tiltalende Personlighed og anført som »fortrinlig egnet« paa Forfremmelsesliste No. 2. Han har i sin cevile(!) Virksomhed her i Byen vundet et anseet Navn, og om han end nu i en Række af Aar har været ude af den militaire Tjeneste, anseer Bataillon det dog sikkert, at han, med sine gode Evner og med sin Virkelyst i kort Tid vil kunne tilægge sig det Fornødne, for, paa en fyldestgørende Maade, at udfylde en Plads som Capitain i Forstærkningen, hvortil Bataillon meddeler ham sin Ubefaling idet den bemærker at Ansøgerens Helbredstilstand, Syn og Hørelse ere gode. Han har kun været til Tjeneste fra 12te December 1863 til han saaredes den 18de April 1864.

(sign.) Ross,
Oberst, f. T. Chef for 40. Bataillon.

Til 2den jyske Brigade.

Bilag XI.

UDDRAG AF BREV AF 27. OKTOBER 1880 FRA SAGFØRER
LAURITZ BORBERG, AALBORG, TIL FRØKEN AGNES WEDEGE,
FREDERIKSBERG.

»Jeg havde forleden Dag et meget uventet, men kjærkomment Besøg af en Mand fra Ringkjøbing, som skulde bringe mig en Hilsen fra en af mine Soldater fra 1864. Bemeldte Soldat havde jeg aldeles tabt af Syne og ofte forgjæves gjort mig Umage for at faae ham opspurgt. Jeg staaer nemlig i en ikke ringe Gjæld til ham fra Stormdagen den 18de April. Da jeg nemlig faldt, skete det paa en flad Mark, som fra tre Sider blev overordentlig heftigt beskudt under en voldsom Krydsild; vi gik i dette Øieblik tilbage og hvert Secund's Ophold var næsten den visse Død. Desuagtet blev Karlen tilbage

og tog mig under Armen og slæbte mig, der var bevidstløs, hen til det nærmeste Dige, hvor vi atter standsede for at fortsætte Forsvaret. Diget dækkede mig og dette skylder jeg sandsynligvis Livet. Han forblev da hos mig og stoppede Charpi i mine Saar. Denne Opførsel var saa meget smukkere, som jeg et Par Dage iforvejen havde straffet ham temmelig føleligt for en disciplinær Forseelse. Jeg har nu isinde at skrive ham til og give ham en Gave til Tak og Erindring. Jeg har tænkt mig et smukt Sølvbæger med passende Inscription.« —

PERSONLISTE

(med Levneddata; de vedføjede Sidetal angiver, hvor paagældende nævnes).

- Aarøe, Bendt Christian Magnus*, * 1828, 45 Kadet, 48 Seklt. (deltog i Tre-aarskrigen), 49 Prlts Karakter, s. A. R*, 50 Prlt. (Læssøes Adjutant ved Isted), 1/10—63 Kompagnikommandør ved 17. Batl., 17/4—64 Kapt. II, (førte senere under Krigen »Aarøes Strejfkorps«), 28/10 s. A. Dbm., 65 Kapt. I, 80 Afsked, stillede sig 79, 80, 81 uden Held til Folketinget, † 86. Side 25, 38, 52, 74, 76.
- Abel, Christian Wilhelm Ludwig*, * 1826, † som preussisk kar. Generalarzt 1. Kl. 92. Side 90.
- Ahlefeldt-Laurvigen, Elias Carl Frederik*, Greve, * 1816, falden som Kapt. og Chef for 9. Reg.s 1. Bat. under Stormen paa Dybbøl 18/4—64, A. F. Hansen: Mindeskrift over de i 1864 faldne Officerer. Side 55.
- Andresen, Henrik Ferdinand*, * 1829, 13/2 64 Kapt. II, † som afsk. Oberst og Chef for Bornholms Væbning 1901. Side 90—92.
- Bache, Lars*, * 1833, opr. Prlt. i Artilleriet, 63 cand. jur. og Auditør, † som afsk. Kriminalretsassessor 1903. Side 79.
- Bang, Jacob*, * 1844, † som afsk. Kapt. i Fodfolkets Forstærkning og fhv. Toldkasserer i Aalborg 1934. Side 18, 33, 74.
- Bentzen, Anders*, * 1816, 58 Prokurator i Aalborg Stift m. v., 63—66 Folketingsmand, 68—69 Medlem af Aalborg Byraad, Direktør i Aalborg Discontobank, 89 R*, † 95. Side 12.
- Bernstorff, Andreas*, * 1811 paa Godset Grünhorst i Sydslesvig (af samme Æt som de 2 berømte Ministre), 27 Artillerikadet, 30 Stykjunker, s. A. Landkadet, 31 Seklt. i Infanteriet, 36 Prlt., 48 Kapt. II (deltog i Trearskrigen), s. A. R*, 49 Kapt. I, 51 Dbm., s. A. kar. Major, 53 Major, 57 Kommandør for 17. Batl., 58 Oberstlt., 22/12—63 Oberst Karakter og Anciennitet samt Chef for 17. Regiment, 18/4—64 dødeligt saaret under Stormen paa Dybbøl, † paa preussisk Lasaret i Broager 19/4—64, A. F. Hansen: Mindeskrift, Dansk biogr. Lex. (1933) med Litteraturfort. Side 9, 11, 17, 18 Bill., 28, 29, 32, 41, 49, 50, 53, 61, 79, 85—86, 89, 98.
- Besser, W. F.*, tysk Præst, Dr., Forfatter. Side 90—91.
- Bie, Lorentz August*, * 1815, † som afsk. Generalmajor 91, Dansk biogr. Lex. Side 95.
- Bierregaard, Johanne Nielsdr.*, ∞ Proprietær Chr. Neergaard, Momtoft. Side 7.

- Boesen, Henrik Jacobi*, * 1805, kst. Overlæge i Hæren, falden under Stormen 18/4—64. Side 79.
- Borberg, André Martinus*, * 1831, som Discipel i Randers lærde Skole frivillig med i Krigen 48, † død som afsk. Oberst af Rytteriet og fhv. Chef for Gardehusarregimentet 1905. Side 32.
- Borberg, Laurids Ploug*, Proprietær, Stænderdeputeret, Amtsraadsmedlem. Side 7.
- Borberg, Peder Oddershede*, * 1834, † som Proprietær og Medejer af Dover Østergaard 98; i Fægtningen foran Dybbølstillingen 17/3—64 mistede han begge sine Rodekammerater og fik selv 2 Kugler gennem Feltkappen. Side 28—29.
- Borberg, Nielsine Christine*, Frøken. Side 80.
- Borch, Hans Erhard*, * 1833, † som afsk. Oberst 1912. Side 61, 86, 97, 99.
- Brockhorst*, Korporal. Side 41.
- Bruhn, Ernst Adam*, * 1827, 50 Seklt. i Infanteriets Krigsreserve, 51 til Linjen, 62 kar. Prlt., 11/6—63 Prlt.s Anciennitet, 1/10—63 til 17. Bat., dræbt af en Granat i Blokhuset i Dybbølskanse I 16/3—64. Talentfuld Billedhugger. A. F. Hansen: Mindeskrift. Side 66, 80.
- Bruun, Carl Adolph*, * 1834, † som afsk. Kontreadmiral 1910. Side 20.
- Bruun, Emil*, * 1838, 65 cand. jur., † som Assistent i Københavns Politikontor 71. Side 94.
- Børresen, William Hakon Amon*, * 1839, † som afsk. Kapt. i Fodfolkets Forstærkning, Grosserer 1916. Side 17, 18, 74.
- v. Calbo*, * 1819, † som preussisk Major 67. Side 94, 95.
- Castenschiold, Henrik*, * 1818, † som afsk. Generalmajor i Rytteriet, Kammerherre 1908. Side 76.
- v. Chamisso, Hermann Freimund*, * 1832, preussisk Militær overlæge, † efter 79. Side 91 Bill., 92.
- Christian IX.* Side 9, 81.
- Christiansen, Waldemar*, * 1838, fanget ved Stormen 18/4—64, † som afsk. Kapt. i Fodfolket 1922. Side 22, 34.
- Cramer, Peter Christian*, * 1826, † som afsk. Kapt. i Fodfolkets Forstærkning 1907. Side 73, 76.
- Dameck, Frants Theodor Ludvig Frederik*, * 1824, † som afsk. Kapt. i Fodfolkets Forstærkning 97. Side 84—86, 96.
- Dithmer*, Korporal. Side 54, 63.
- Ditmar*, Fourer. Side 85, 96.
- Feilberg, Henning Frederik*, * 1831, den kendte Folkelivsforsker og Sprogmand, † 1921. Side 90.
- Feveille, Frederik Christian*, * 1813, † som Overlæge i Hæren 68. Side 28, 66, 79.
- Fischer, Carl Emil Peter Theodor*, * 1836, 54 Seklt. i 16. Bat., 27/6—64 R*, 86 Afsk som Kaptajn, kar. Oberst, Forstander for et Forsøgslaboratorium, † 1922. Side 90, 94.
- Folkermann*, Korporal, † 1/5 64. Side 90.

- Frandsen*, Korporal. Side 78.
- Frederik VII.* Side 9, 28, 34—35.
- Friedrich*, Kronprins af Preussen (senere Kejser Fr. III). Side 89, 97.
- Friis, Carl Theobald Valdemar*, * 1841, 60 Student, 69 cand. jur., † som Overretssagfører i København 1905. Side 44, 45.
- Gad, Niels Urban*, * 1841, † som kar. Kontreadmiral og fhv. kst. Chef for 1. Udskrivningskreds 1920. Side 8.
- Galster, Carl*, * 1835, † som afsk. Kaptajn af Fodfolket og Kursusbestyrer 91. Side 84.
- Gandil, Johan Christian*, * 1827, 44 Kadet, 45 Seklt. i Infanteriet, 49 Prlt., 50 R*, 61 Kapt. II, s. A. til 17. Bat., 22/12 s. A. Kapt. I, 27/6—64 Dbm., 76 Oberst, 82 Afsked, † 84. Side 32, 84.
- Garben, Camilla*, Frue, Pensionatsværtinde. Side 8.
- Gedalia, Noiman*, * 1810, saaret under Stormen 18/4—64, † som afsk. Underlæge i Hæren 70. Side 68, 79.
- v. Gersdorff*, Baron, Farenstedgaard. Side 27.
- Glørfeldt, Frederik Peter Quaade*, * 1845, 15/10 63 Seklt. i Inf.s Krigsreserve, dræbt af en Granat i Blokhuset i Dybbølskanse I 16/3—64, A. F. Hansen: Mindeskrift. Side 73, 74, 80.
- Hein, Joh.*, Gaardmand i Ulstrup, Angel. Side 33.
- Hein, Julius Theodor*, * 1817, † som afsk. Oberst i Fodfolket og Kommandant paa Kronborg 87. Side 34.
- Hiort, Niels Henrik*, * 1828, † som afsk. Oberstlt. af Fodfolkets Forstærkning 97. Side 94.
- Hoffmann, Edvard Charles*, * 1836, 55 Kadet, 57 Seklt. i Infanteriet, 1/10—63 til 17. Batl., saaret og fanget 18/2—64, 19/12—64 Afsked som Prlt., 88 kar. Kapt., † 99. Side 30, 61, 71, 72.
- v. Holstein, Frederik Christian Emil*, * 1841, † som afsk. Kapt. i Fodfolkets Forstærkning 95. Side 55.
- Jensen*, Jomfru; Pensionatsværtinde. Side 8.
- Jeppesen, Jens*, * 1834, Menig Forstærkningsmand, Husmand i Kjærby, Rindum Sogn, † 1902. Side 86, 88 Bill., 102, 103.
- Juul-Rysensteen, Christian Frederik Adrian*, Baron, født 1838, † som Stamhusbesidder, Kammerherre og fhv. Minister for off. Arbejder 1907. Side 8.
- Kingstrup*, Korporal, faldt under Stormen 18/4—64. Side 23, 26, 88, 97.
- Krog-Meyer, Christian Carl Frederik Emil August*, * 1818, 48 Diakon i Saastrup, 8/7—64 afsat af Preusserne, s. A. Præst i Nidløse, † 97. Side 90.
- Larsen, Johs. P.*, Fyrskipper. Side 93, 94.
- Larsen*, Oppasser, Karetmager. Side 23, 27, 28.
- Larssen, Herman Anton Johan Vilhelm*, * 1824, 51 Seklt. ved 17. Bat., 28/4—64 kar. Prlt., 27/6—64 R*, 18/7 s. A. Prlt., 69 Kapt. i Forstærkningen, 79 Afsked, † 1905. Side 44, 72.
- Lassen*, Fourer. Side 73, 74.
- Lund, Frederik Waldemar*, * 1818, Kadet, 39 Seklt. i Infanteriet, 47 Prlt., (deltog i Trearskrigen), 13/9—48 R*, 49 (som Adjutant ved nørrejyske

- Armékorps) kar. Kapt., 50 Kapt. II, 57 Kapt. I, 60 til 17. Bat., 61 tillige Forstander for Reserveofficersaspirantskolen i Kbhvn., 62 Dbm., 30/9—64 K², 4/12 s. A. kar. Major, 65 Major, 67 Oberst og Chef for 17. Bat., 69 K¹, 75 Chef for 30. Bat., 77 Souskommandant i Kbhvn., 82 Afsked, † 86. Se om Lund som Skolechef, J. Helms: »Dannebrog 1882—83« S. 5. Side 9, 11, 17, 18, 27 Bill., 32, 41, 49, 52—57, 61, 66, 71, 72, 74, 76, 85—86, 88, 89, 96—99, 101.
- Lund* (fra Helsingør), Menig, Farver. Side 32.
- Lund* (fra Næsby), Menig, Skomager. Side 30, 32.
- Lüders, Erik Charles Conrad Emil*, * 1833, † som afsk. Kapt. i Fodfolkets Forstærkning formentlig 97. Side 18, 84.
- Mangelsen*, Underkorporal. Side 40.
- Meinig, Carl Diderik*, * 1811, senest Herredsfoged i Lejre Herred, Justitsraad, † 97. Side 12.
- Mendel, Albert*, * 1834, preussisk »Assistentarzt«, † 72. Side 91, 92.
- de Meza, Chr. Julius*, * 1792, † 1865, Generalløjtnant. Side 27, 61.
- Møller, Hans Fischer*, * 1839, † som Overretsprokurator i Kbhvn. 1902. Side 8, 80.
- Møller*, Kommandersergent. Side 59, 60, 76.
- Møllgaard, Hans*, Gaardmand i Tumb, Angel. Side 38, 39, 42.
- Mynster, Thomas Frederik*, * 1825, 49 exam. jur., † som afsk. Prlt. i Artilleriets Krigsreserve, Sagfører og Branddirektør paa Frederiksberg 1903. Side 68.
- Neergaard, Chr. Chr.sen*, Proprietær til »Momtoft«. Side 7.
- Neergaard, Emanuel Tauber*, * 1839, Ejer af »Lysholmgaard« ved Roskilde, † 97. Ældre Broder til Statsminister, Dr. phil. N. Neergaard. Side 29.
- Neergaard, Frits*. Side 8.
- Neergaard, Maren*, (~ 1) P. Oddershede og 2) L. P. Borberg. Side 7.
- Neergaard, Thomas*, Proprietær, Stænderdeputeret, Folketingsmand. Side 7.
- Nellemann, Johannes Magnus Valdemar*, (1831—1906), Justitsminister. Side 12.
- Nielsen, Chr.*, Stillingsmand. Side 78.
- Nielsen, Ivar Peter Frederik*, * 1825, stud. med., frivillig med i Krigen 48, Sergent, 49 Seklt. i Infanteriets Krigsreserve, s. A. til Linjen, 57 Prlt. ved 17. Bat., 61 til 13. Bat., 1/10—63 tilbage til 17. Bat., under Stormen fangede 18/4—64, 67 R*, s. A. Kapt., 70 R. af svensk Sværdorden, 71 Chef for Militærarbejderdepotet, † 76. Side 9—11, 17, 23, 25—27, 31—33, 35 Bill., 36, 38, 39, 42, 44, 46, 52, 53, 59, 60, 63, 66—68, 70, 71, 78, 79, 84—86, 88, 89, 96—101.
- Nielsen, N.*, svensk-norsk Vicekonsul i Sønderborg, Købmand. Side 66.
- Nielsen*, Underkorporal. Side 23.
- Normann, Carl Otto Emil*, * 1839, † som kar. Kommandør og fhv. Direktør for »Det forenede Dampskibsselskab« 99. Side 20.
- Næser, Jacob Claus Andreas Carl Albert*, * 1841, † som fhv. Kapt. i Fodfolkets Forstærkning, Grosserer, Etatsraad 1913. Side 66.
- Obelitz, Christian August*, * 1817, † som kar. Kommandør 75. Side 20.

- Oldenburg, Valdemar* (1834—1909), den senere Overpræsident i København. Side 60.
- v. Pechlin, Ernst Frederik Otto Georg*, Baron, * 1823, Underofficer, 49 Seklt. i Infanteriets Krigsreserve, 50 til Linjen, 59 Prlt., 1/10—63 til 17. Bat., senere til 12. Bat., 29/4—65 Afsked, 68 Kapt. i Forstærkningen, 78 Afsked, † 88. Side 43—45.
- Petersen, Johan*, Boelsmand i Isted. Side 23, 24, 30.
- Povelsen, Povel Emanuel*, * 1822, † som afsk. Kapt. i Fodfolket 73. Side 79.
- Rambusch, Hartvig Heinrich*, * 1785, Amtsforvalter i Korsør 1811—63, Etatsraad, † 1870. Side 19.
- Ramsing, Peter Erhard Marius*, * 1837, † som afsk. Oberst af Fodfolkets Forstærkning og Gymnastikinspektør ved de lærde Skoler 1904. Side 8, 79.
- Ramsing, Vigo Michael Severin*, * 1841, † som afsk. Trafikinspektør ved Statsbanerne 1907. Side 97, 99.
- Rasmussen*, Korporal. Side 97.
- Reuss, Marie*, Prinsesse af ~ 1842 Grev E. zu Stolberg-Wernigerode. Side 92 Bill. — 94.
- Rist, Johannes Frederik Fischer*, * 1809, † som afsk. Oberst 73. Side 55.
- v. Rosen, Sigismund Ludvig Carl*, * 1827, 44 Kadet, 45 Seklt. i Infanteriet (deltog i Treaarskrigen, saaret ved Slesvig), 48 R*, 49 Prlt., 55 Kapt. II og Adjoint i Generalstaben, 57 Kapt. I, s. A. Stabschef ved 3. Generalkommando (i Flensborg), 62 Dbm., 25/12—63 Souschef i Hærens Hovedkvarter, 19/3—64 kar. Major, 18/4 dødeligt saaret under Stormen, † 19/4 paa preussisk Lasaret ved Nybøl. A. F. Hansen: Mindeskrift. »Den gamle Majorinde paa Færgegaarden«. Biogr. Lex. Side 57, 59.
- Rosenstand, Vilhelm Jacob*, * 1838, † 1915, den kendte Genre- og Historiemaler. Side 61.
- Rump, Nicolai Reimer*, * 1834, Amtmand i Hjørring og Holbæk Amter, Justitsminister, † 1900. Side 13.
- Röhl, Ludvig Carl Theodor*, * 1838, † som afsk. Seklt. 99. Side 22.
- Rye, Carl Peter*, * 1841, † som afsk. Overintendant 1923. Side 66.
- Seidelin, Carl Waldemar*, * 1837, † som Landinspektør og afsk. Kapt. 1903. Side 31.
- Sommer*, Restauratør i Flensborg. Side 20, 22, 24.
- Sparre, Henric Casimir*, Friherre, * 1834, Underlt. ved Elfsborgs regemente, 26/2—64 som svensk frivillig Seklt. ved 17. Regiment, 18/4 fanget under Stormen, 28/10 s. A. R*, senere Indehaver af et Sygegymnastikinstitut i Pittsburg, U. S. A., † 98. Side 88, 96, 97.
- Spärck, Johan Albert*, * 1840, † som Amtsforvalter i Hjørring 1903. Side 8, 80.
- Sternberg, Menig*. Side 30.
- Stolberg-Wernigerode, Eberhard zu*, Greve, * 1810, Kansler for den preussiske Johanniterorden, senere Overpræsident i Schlesien og Præsident for det preussiske Herrehus, † 72. Side 93 Bill., 94.
- Stricker, Vilhelm Carl Bernt*, * 1817, † som General 85. Side 55, 56.

- Thomsen, Hans Frederik Vilhelm*, * 1841, † som Oberstløjtnant i Fodfolket 1904. Side 22.
- Tregder, Poul Hagerup*, * 1815, 45 Rektor i Aalborg, 63 for Sorø Akademi, 82 Afsked, † 87, udgav flere græske og latinske Lærebøger. Side 8.
- Trier, Frue*. Side 67.
- Trojel, Einar Adolph Emanuel*, * 1824, Korporal, 49 Seklt. i Infanteriets Krigsreserve, 50 kar. Prlt., 53 Prlt., 62 til 17. Bat., 3/8—64 kar. Kapt., 19/12 s. A. Afsked, † 81. Side 23.
- Udenby, Chr.*, Oppasser. Side 78.
- Vogt, Carl Anton*, * 1800, † som afsk. Generalmajor 77. Side 79.
- Wagner, Ludvig Carl Moritz*, * 1838, Sognepræst, senest i Saxkøbing, † 1919.
- Wedege, Agnes Sophie Groth*, ~ L. Borberg. Side 14, 88, 102.
- Wedege, Sophus Julius*, * 1819, 17/3—64 haardt saaret foran Dybbøl, † som kar. Oberst i Fodfolket 89. Side 14, 93.
- Wolff, Rudolph Frederik Theodor*, * 1839, 58 Kadet, 60 Seklt. i Infanteriet, 61 til 17. Bat., 18/4—64 let saaret under Stormen, fanget, men frigivet, 67 Prlt., 79 Kapt., 82 til 9. Bat. i Aalborg, † 86. Side 9, 10, 11, 17, 19, 21, 23, 25—27, 33, 35, 37 Bill., 38, 39, 42—44, 53, 57, 58, 62, 63, 66, 68, 70, 71, 78, 79, 85—86, 88, 96—98.
- v. Wrangel, Friedrich Heinrich Ernst, Greve*, * 1784, preussisk Feltmarskal. † 1877. Side 89, 97.
- Wörishöffer, Johan Philip Andreas*, * 1804, † som General 1892. Side 18, 27.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
INDLEDNING (med Forfatterens Levnedsskildring)	7
FORFATTERENS PERSONLIGE ERINDRINGER FRA KRIGEN MED ØSTRIG OG PREUSSEN 1864 (17. December 1863—1. Marts 1864)	17
SUPPLEMENT:	
17. Infanteriregiments 1. Bataillons 7. Kompagnis Bevægelser 2. Marts —17. April 1864	80
7. Kompagni under Stormen paa Dybbøl 18. April 1864	85
Lasaretophold, Krigsfangenskab og Udveksling 18. April—23. August 1864	90
TILLÆG: Bilag I—XI (Rapporter, Attester m. v.)	96
PERSONLISTE (med Levneddata)	104